Guideta

Josep Maria Valls i Vicens

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

GUIDETA

NOVELA DE COSTUMS

PER

JOSEPH M. DEL BOSCH GELABERT

Lema: *Nomen, Numen, Lumen.*

BARCELONA

Imprempta «La Renaixensa,» Xuclá, 13, baixos.

1887

Digitized by Google

Digitized by Google

ENDREÇA

A mon caríssim germá Agustí.

GUIDETA; vés, y dígali - á mon germá del cor:
Soch jo la missatgera - d'amor, qu' á tú m' envia
Qui t' ama ab tota l' ánima,- qui gosa ab t' alegría
Y' vol, per' tú, de ditxas - y glorias un tresor.

Digitized by Google

Digitized by Google

PRÓLECH

Jo qu' entench mes en lletras de cámbi qu' en bellas lletras per un grapat de circunstancias que res tenen d' interessant pera exposarlas al lector, ignoro si entre 'ls que las últimas conrean, molt especialment per los qui com á caps de brot figuran en lo camp ahont vaig á espigolar alguna distracció y esbarjo, s' acostuma ó no fer precedir las obras respectivas d' un prólech escrit de puny y lletra del mateix autor.

Digitized by Google

Peró com jo, en la vida literaria, no haig d' acontentar á l' un, ni seguir á l' altre, ni pidolar llohansas de ningú per mes que de persona nada me fan cap grácia, ni desitjo, ni cerco, ni tan sols, en quant puch y sé, motivo los vitupéris, las estisoradas, las malavolensas, ni las críticas, ja que per natural y per l' escayent de mon carácter, m' agrada víure ab páu ab tothom y assolir retirat y tranquil los goigs casolans al costat de ma llocada; y com, per altra banda, lo que jo procuro en mos literaris entreteniments, es buscar lo medi pera esbargir lo núvol de mas prosáicas ocupacions y llur consegüent encaparrament, encara que no mes siga per un curt rato, com ho fa lo fumador qu' encén un cigarro pera lliurarse, méntres dura aquest, del amohinador brunzir d' un aixám de mosquits; no 'm preocupo, ni m' apuro en indagar ó saptguer si la tal costum, es costum encara avuy, ó si ha caygut en desús, considerántsela, pera los qui no la segueixen, com á anacrónica y passada de moda.

Y prescindint de tot aixó, un altre motíu,

Digitized by Google

potser una bona mica egoista, me determina á tirar endevant sense aténdre á lo que puga, en aquest concepte, seguirse. Es éll, lo carinyo del autor envers sa obra, puig me reca que ma novella filla, ma mimada *Guideta,* haja de presentarse tota sola devant del públich, sense allargarli tan sols la má pera que donga 'l pás que hi ha entre lo llindar de la porta y lo carrer, çó es, entre 'l manuscrit que tothom ignorava y 'l llibre que la estampa fará conéixer arréu, de la mellor manera possible á fí de que, tant mes en quant li ha mancat lo Mentor á quina protectora sombra s' anyora de no haverse pogut arresserar, los que la vegin lliure ja de ma tutela, la respectin y aprecihin com á honrada y digne, ja que no la afalaguin, ni la considerin per hermosa y bella.

Per aixó; per aixó, poso enfront de mon nóu llibret aquestas desballestadas ratllas. D' aquest modo sabrá, qui sapiguerho vulga, que *Guideta* m' ha sigut inspirada per lo que he vist ab mos própis ulls en lo sí de las familias d' alguns de nostres honrats

Digitized by Google

obrers; nó per lo que dicta la imaginació, ja hermosejantlo fins á lo increible, quan fantasieja tornantse en la *boja de la casa,* ja presentantho abominable y repugant quan sas alas de papallona se tornan en las de la fastigosa mosca bohera que sols viu en los femers, ó en los llochs pestilents, ó en las corralinas, quinas bravadas tapan los esperits y fan venir óyts á la boca. Si; la realitat, que no es sempre odiosa, sinó á voltas (y potser mes de lo que un hom créu) simpática y bella, ha mogut ma ploma al escriure ma present noveleta, proposantme demostrar ab élla als nostres obrers qu' en aquest trist món, que *Déu entregá á las disputas dels hómens,* poden trobarhi, dedicantse al trevall, essent honrats y estalviadors y entenimentats y bons, la causa de llur regeneraeió, de llur prosperitat, de llur benestar; cosas totas que van cercant fá ja llarch temps endebadas y de las quals ne son vertaderament dignes per regla general peró que, com bambollas de sabó, se las hi fonen entre máns al tocarlas per seguir los consells dels qui llur rui-

Digitized by Google

na prepáran per ben ocultas, variadas y pérfidas maneras.

Tant de bó que aquest mon trevall puga portárloshi á tots éllS lo convenciment de que ni 'l bé material, ni 'l bé suprém, lo progrés vertader y la llibertat, santa en sí mateixa com lo Déu que l' ha creada pera ferla servir de distintiu del Home, no s' obtenen ni 's poden obtindre, ni jamay s' obtindrán (y ab élls, ningú absolutament que de contrária manera pensi y obri) seguint á ulls cluchs á n' aqueixos Semi-déus, á n' aqueixos hómens baix tots conceptes fatals qu' en llibres, y en diaris, y en prédicas, y en dramas, y en prosa, y en vers, y en ciencias, y en arts los hi fán creure que Déu no es Déu, que 'l rich es l' enemich del pobre, lo pare del fill, lo marit de la esposa, la societat del indivíduo, y que li asseguran y repeteixen que la Relligió es una farsa, la propietat una tiranía ó un robo, los drets dels altres una usurpació y un jóu insostenible los comuns debers; arrancant per consemblant manera de llur cor, las ideas de la

Digitized by Google

fé, del amor vertader y dels nobles sentiments; y embrutint llur intel-ligencia arrebassantli las mes primárias nocions de la dignitat y de la grandesa humanas; y anulant llur voluntat pera trobar en la santetat del trevall la font inagotable de benestar y de redempció; com si totas aqueixas sublimes doctrinas no fossen las únicas per medi de las quals y ab quin constant exercici y perfecció, poden los pobles, com los indivíduos, ésser realment grans y dignament llíures: ¡com si un edifici qualsevol, fins los mes grossers y primitíus, pogués servarse ni un moment sense fonaments y parets mestras!

Això, mes ó ménos ben exposat, trobará 'l lector en *Guideta:* si ha d' agradarvos, tiráu avant, los qui la llegíu buscant lo fondo sense aténdre á la forma. Si lo contrari, deixáu lo llibre y no perdáu mes temps, que bé próu necessitaréu pera altras cosas, á vostre parer, mes profitosas. Pera evitarvos tal moléstia y tal vegada tal desilusió, es perqué he posat aquestas ratllas, en pach de la s

Digitized by Google

quals sols desitjo l' aprobació dels bons y 'ls elógis de ningú, ja que aquestos los tinch en mi mateix al consultar ma conciencia.

Digitized by Google

Digitized by Google

GUIDETA

Digitized by Google

Digitized by Google

I

Una reunió d' obrers.

Corria l' any de gracia de 18... Las cosas d' Espanya, segons acostuman, anavan á tomballons, y si be tota la Nació (escepció feta de son padrastre Madrit) se 'n ressentia, en lloch com á Barcelona 's notava lo malestar terrible ocasionat per aquell insoportable desgavell que, perdent son distintíu de crónich, s' havia llavoras convertit en agut. ¿Qué debia succehir? Los richs, ó tremolavan de pór tement la repetició d' un 35, ó abandonavan la ciutat posanthi entr' ells y aquesta los Pirinéus; los menestrals, quin més, quin ménos, veyan passar molts dias en clar y ab las máns á la butxaca sense fer ni pera 'l gasto; los obrers, bullint de sangs, escalfats de cap y encesos d' ira, se reunian en sospitosos cafés ó miserables tabernas semblantse á las abellas rondinayres quan, trobantse dins d' un rusch, las emborratxa y sorprén lo fum que las hi fá la má ansiosa d' arre-

Digitized by Google

plegar llurs ricas y assaboridas brescas Tothom era víctima d' una ansietat mortal: com las primeras ratxadas anuncian la proximitat d'un huracá, ó las primeras gotalladas la inminencia d' un xáfech que pot convertirse molt bé en un ayguat; aixís las veus que rodolavan de boca en boca, alarmavan á la gent pacífica, corprenian als poruchs y aconsellavan als previsors á no abandonar las quatre parets de casa pera evitar las contingencias del esdevenir. La depressió en l' estat dels ánims era notable y senyalava, igual que 'n l' atmósfera quan bufa 'l vent de grop, un prompte cataclisme.

Y era, certament, que 'ls temps aquells feyan mala cara. La ciutat se trobava abandonada á si mateixa sense autoritats que la gobernessen, ni forsas que la defensessin, ni homens prou coratjosos que, en últim extrém, l' amparessen. En los principals carrers, no s' hi veya casi ningú, fora un qu' altre vehí tafaner ó curiós que preguntava á son convehí d' enfront, trayent lo cap per entre la ajustada porta, que hi havia de nou ó quinas eran las darreras noticias. L' ansietat era unánim y lo malestar general. En cambi, sols per la Rambla, se passejavan amunt y avall ab aspecte sinistre é inquiet certas fatxas que de mirarlas no més feyan basarda; homenots bruts, espallifats y renegadors semblants á aquellas áus famolencas y fatídicas que acudeixen grinyoladoras al lloch ahont hi ha una rossa ó que precedeixen al esclat de la tempesta; lo palau de la Diputació

Digitized by Google

y la Casa de la Ciutat, havian sigut presas per forsa armada de *cipayos;* la Seu tenia ben enforralladas sas macissas portas; algunas esglesias havian sigut sacrílegament convertidas en quartels; aquestos, en llochs d' escándol y de vergonya; los demés edificis públichs, tancats en si mateixos com volguent confiar en l' aislament y en lo silenci la seva salvació. Tota la ciutat, desde 'l centre als barris mes extréms y apartats, oferia un aspecte de tristesa, de soletat y de pór: semblava un carner, passejantshi algunas ánimas en pena. Per un contrast de la Naturalesa, ó qui sab si perque acostumada aquesta á las gegantinas revolucions geológicas qu' aixi li aplanan montanyas, com li fan eixir de sota 'ls mars una nova terra, no s' apura ni s' inquieta per las que fan los mortals; lo dia aquell á que nos referím, se mostrava riallera y expléndida, tranquila y serena, brillant en lo folgat espay ab sa grandiosa majestat lo sol que tot ho vivifica y alegra, mentres lo cel, ab son blau puríssim, l' atmósfera ab sa diafanitat y trasparencia y 'ls oratjes impregnats de las suavíssimas aromas de la naixent primavera, convidavan al esbarjo, á la delectació, al passeig, fent sentir als barcelonins l' anyoransa de poguerse entregar al goig de tanta bellesa y de tant dolcíssim benestar.

Més, de sopte, y com si la gent obehís á una consigna, anáren animantse los carrers confluhents á la plassa de Catalunya y 's vegeren llargas corruas ó nombrosas collas dirigirse cap

Digitized by Google

allí, si bé mostrant uns y altres ó una mal dissimulada ansietat, ó un desitj vehement, ó una expressió d' ira y de coratje segons eran los sentiments que los animavan ó l' objecte que los portava á n' aquella reunió d' obrers, ja que d' això y no d' altra cosa se tractava, com era de veure fixantse en que, entre-mitj de aquell aixám d' homes ab brusa, no s' hi trobava ni per remey á una dona, ni á ningú que anés vestit de senyor tan solzament.

Ben tost l' extensíssim perímetre de la esmentada plassa s' umplí de gom á gom com safreig hont son moltas y abundosas las canals á portarhi aygua; tornant, en cambi, á regnar la soletat, la quietut y 'l marasme, com en Dimecres de Cendra, en lo demés de la ciutat. Aislada, enterca y mal-mirada s' aixecava llavoras en aquella inmensitat la casa quins darreras donan á la mateixa plassa y quin fróntis correspon al passeig de Gracia en lo tros vorer al Portal del Angel. Feya ja una bona estona que las vibracions de la Eularia s' havian esbombat arréu sonoras y acompassadas senyalant las tres horas de la tarde. Res venia á alterar lo sepulcral silenci, fora lo rum-rum d' una gentada inmensa, la queixa vagorosa d' una mar humana mitj ennesprada, lo xiulet entre sórt y estrident de milers de pulmons al respirar afadigats y reprimintse pera no esclatar en una imprecació aixordadora, que 's sentian al lluny del lluny com l' udol d' una fera quan al eixir de son cáu y al ensumar frisosament l' ayre,

Digitized by Google

llensa en mitj del desert son primer bramul. Passava 'l temps... y aquella apinyada multitut comensava á mostrarse inquieta y neguitosa, cansantse d' esperar, baix la influencia d' un sol una bona mica molest pera rébrel' á peu dret durant massa estona; més, sense apartar las miradas dels balcons-galerías de la citada casa, que persistían en romándre tancats, los impacients se removian y bellugavan posant en efervescencia los ja escalfats caps de tanta individualitat popular que desitjava, com candeletas, eixir d' allí deixant resolt pera sempre lo problema social que 'ls reunia: aumentavan los ditxaratxos, las indirectas y las disputas: entre exclamacions de venjansa, ohíanse flestomías espantosas y projectes qu' esborronavan: la febre creixia per moments y l' esclat general era inevitable y perillava de ser terrible. A la mes insignificant ramor qu' eixís d' aquella casa ó al moviment mes imperceptible ó á la sombra d' un sér humá que 's dibuixés tan sols darrera 'ls vidres de sos espiats balcons, succehia un moment de calma, d' espectació y ansietat generals que promptament era substituhit per una exclamació fonda é intensa com lo ronch d' una onada al destriarse en un banch de sorra

—Si jo sé aixó, no m' hi atrapan, Benet: mellor estaria á casa que aqui, hont penso posarhi arrels segons veig la calma ab que s' ho prenen.

—No t' enquimeris, Magí; á mi 'm consta

Digitized by Google

que 'ls *quefes* se troban deliberant ja fa bona estona alla dins; peró com son de tanta trascendencia las resolucions que 'ls preocupan, han de pensarho tot molt y molt.

—¡Cá, noy!—respongué en Magí—ja tenian d' haversho enrahonat y no fastiguejarnos d' aquest modo...

—Esperém una mica mes— contestá un altre del rotllo, home grassó, bon Jan y catxassut.

—¡Esperant vaig perdre un plet!—respongué un tercer primatxó, alt y moreno, aixecant enlayre, com pera desperesirse, sas máns tenyidas de bláu.

—Ja que he fet lo molt, faré 'l poch—replicá en Magí—encara qu' ho crech inútil: si dintre de cinch minuts no s' obran los balcons, me 'n torno al costat de ma Guideta, que próu ansiosa deu estar.

—Primer es la pátria y 'l bé de la Humanitat que la dona... ¡La Guideta!... Se 't moriría, si no hi anesses d' hora...—li retopá en Benet mitj bromejant y mitj inflantse.

—Eh, noy; aném á pams!—saltá desseguida en Magí—de la meva y tant, no te 'n ocupis, Benet...

—¡No li toqueu!; miréuvos lo gelós...

—¡Benet!...

—Aném, homes: ara vos enfadaríau per un tres y no res—feu avinent lo tintorer procurant calmarlos;— y després —afegí— perqué havém vingut, ¿pera parlar de las donas, ó pera salvar

Digitized by Google

la pátria? Donchs si ha sigut, com es, aixó darrer, terra entre-mitj y próu de brega...

—¡Ben xafat, Ton! — exclamá entusiasmat l' altre interlocutor—serias un bon diputat de las próximas Constituyents.

—De paraulas no me 'n mancan—digué lo tintorer estarrufantse visiblement—peró com las hauria de dir en castellá, se m' entrabancarian entre coll y dents.

—Ja te 'n eixirías, Tonet... ¡tú ray!

—Bé, sí, pero ¿sabéu? es un xich difícil...

—¡A caps fóssem—l' interrompé En Benet, continuant—peró ara no 's tracta d' aixó, sinó de sapiguer si estéu tots y cada hú de vosaltres próu decidits á donar quart y ajuda als ciutadans que nos han convocat, que no son altres, com sabéu perfectament, que 'ls que volen fer esclatar la Revolució pera regenerar y redimir al poble.

—¿Qué si ho farém, Benet? .. poch nos coneixes encara—afirmá lo tintorer sentintse ferit del dupte que mostrava son company.

—Segons y cóm—observá en Magí desseguida, proseguint ab tó sentenciós—jo espero, ans de resóldrem', sentir primer lo que dirán ó voldrán aqueixos senyors que se 'ns dihuen germans y que per ara y tant me semblan muts.

—Sempre serás l' home dels duptes—observá 'l més grassó de la colla.

—Si no ets republicá de cor y no estás decidit á ajudarnos, arría velas, Magí, puig no 'ns vindrá d' un ni d' una dotzena...

Digitized by Google

—Qualsevol podria créures' qu' ets tu á n' áquí l' amo de l' auca... y ¡á fé! que vás ben errat d' oscas, Benet!

—Hi vagi ó nó, ja t' ho he dit...; si has de fer aygua, vésten' al costat de ta Guideta—li replicá en Benet ab tó de befa.

—No vulgas que 'm pugi la mosca al nas, perque, sinó...—

Peró en aqueix mateix instant s' obriren los barrotats balcons y una exclamació general y expontánea vingué á ofegar las darreras paraulas d' En Magí quinas miradas, com las de tots los allí reunits, hi convergiren. Passada que fóu aquella momentánea agitació, regná un solemnial silenci seguit d' un moviment d' aproximació envers la repetida casa, disposantse tothom á escoltar al orador que hi havia aparegut y que procurava atráures' la pública atenció estossegant, aixugantse 'l front ab un mocador vermell y extenent los brassos com reclamant la més absoluta quietut.

Obtinguda aquesta, allargá l' orador la má dreta, se posá la esquerra á la cintura, abocá lo cós tan enfora de la barana com ho permetia la lley del equilibri y donant als pulmons tot l' embit que necessitavan, exclamá:

—*¡Ciudadanos!*

Peró desseguida una cridória espantosa, aixordadora y uníssona l' interrompé dihent:—¡en catalá! ¡en catalá!—méntres algunas veus primencas y estridents, afegian —¡ja n' hi ha próu ab que parlin aixis als quartels!—

Digitized by Google

L' orador s' esgroguehi temerós, sens' dupte, de que ab aquell terratrémol li caygués al damunt la volta del cel: fins li semblá que las parets mestres de la casa cruixian y s' esllevissavan; més, fent de la necessitat virtut, s' esforsá en sonriure, procurá asserenarse y ab veu clara, peró tremolosa y més baixa que llavors, digué:

—¡Ciutadans!: la gran hora de la nostra revindicació es ja arrivada: lo sol de la llibertat, fent fugir y esbargirse lo pahorós núvol del oscurantisme, brilla esplendorós damunt de nostras testas y nos convida á que sigám nosaltres los butxins dels tiráns, dels usurpadors y dels déspotas que nos xuclan la sang y nos condempnan al afront, á la humillació, á la degradació y á la esclavitut!—

Una aixordadora salva d' aplausos y de viscas interrompé al orador qui, encoratjat ab tals mostras d' aprobació y entusiasme, prosseguí son parlament tan prompte 's restablí lo silenci.

—¡Donchs bé, ciutadans! —aná dihent— á tal objecte, lo Comité encarregat de vetllar per los sagrats interessos del poble Soberá, vos ha convocat á n' aquesta reunió magna, extraordinaria y llíure pera que vosaltres mateixos, en us de vostra própia é indiscutible soberanía, prengáu los acorts que reputéu servos més convenients: aixís, doncas, ciutadans, no reparéu en medis, que tots son bons y llejitims tractantse, com se tracta, de vostra regeneració y més encara, de vostra redempció! Fidels havéu sigut á la consigna, puntuals á la cita y suferts en la

Digitized by Google

proba á que de bon grat havéu volgut subjectarvos, esperant sapiguer de nostres llávis lo qu' assí del-liverávam en vostre favor. Lo poble que, com vosaltres, se porta aixís, es molt digne de la llibertat y de la igualtat per las que suspira!.—

Aquestas darreras paraulas foren també acullidas ab grans picaments de máns que serviren pera donar un descáns al orador, que seguí dihent:

—¡Peró aixó no seria próu, ciutadans! aquesta may vista é imponent reunió resultaria complertament estéril, si d' élla no 'n previngués un acte, algun fet quina realisació influhís en tot lo mòn, esbombantse per sos cinch costats encoratjant á nostres demés germans, los obrers de tot arréu, pera que imiten lo vostre exemple: ¡Sigáu, doncas, los primers! ¿Qui s' oposa á n' aixó? ¿quíns son vostres més implacables enemichs? ¡bé próu que 'ls coneixéu!: los richs ab llurs propietats, que son vostras, y ab llurs riquesas que vos las han robadas; los burgesos que vos maltractan y vos esplotan sense perdonar á vostres fills ni á vostras mullers; los clergues ó gent de sotana, que vos envileixen volguentvos fer sempre ser imbécils sense solta pera poguer aixís élls víure ab la esquena dreta:... aquestos, tots aquestos son vostres enemichs. ¡Guerra contr' élls y contra lo seu! ¡foch y extermini contra sas personas y contra sas hisendas! Y pera que vostra venjansa..., dich mal, pera que vostra justicia cayga á llur da-

Digitized by Google

munt d' una manera certa y terrible, perseguíulos alli ahont s' amagan, poséu foch á llurs palaus, á llurs fábricas y tallers y á llurs edificis, qu' anomenan temples, comensant ara mateix per la Catedral!...—

Encara, 's pot dir, que 's sostenian aquestas darreras paraulas en los llávis del exaltat orador, quan ressoná una xiulada general, aixordadora, esgarrifosa per tots los ámbits de la inmensa Plassa, ensemps que 's sentian veus enrogalladas per la ira y la indignació que cridavan:—¡abaix! ¡abaix!: ¡foch á la casa hont se tancan los miserables!— y diálechs acalorats com lo següent:

—¡Si 's creurá que sóm un poble de lladres! —exclamava En Tonet.

—¡Posar foch á la Catedral, Dèu me valga!... ¡cobarts!; qu' ho probin!—gesticulava en Magí, encés com una grana.

—¿Per' aixó nos han tingut á n' aquí com uns babáus!— observava l' obrer catxassut cloguent los punys ab rábia.—¿Qué 't sembla, Benet?—

Més, aquest, no respongué: havia ja desaparescut. Tan bon punt notá que las cosas prenian un rumbo contrari al qu' ell s' afigurava, procurá escabullirse de sos companys sense badárloshi boca. Lo tribú, que romania com un estaferm en lo balcó, vingué á distréure la estranyesa del grupo referit y cridá novament l' atenció general pronunciant, després de mil accionats y moviments de mocador que

Digitized by Google

feya volejar d' assí d' allá com un colomista pera imposar silenci, las següents paraulas:

—¡Poble barceloní!: no sigas enemich de tu mateix, no vulgas córrer á ta perdició essent causa de que 't se reblin las argollas de la esclavitut en que vius y condempnarte á anar á rerassaga dels pobles llíures y civilisats. Segueix mos consells. Segueix las inspiracions del Comité que 's desvetlla per ta futura sort y ¡créume!: si nó despullas de sas riquesas als richs, si perdonas als burgesos, si no los hi fas una guerra á mort y no cremas las fábricas y las iglesias comensant per la Catedral.

—¡A defensarla! ¡á defensarla!,—clamáren, interrompentlo estrepitosament, á milers de veus entre las quals ressoná vibrant y entusiasmada la d' En Magí, méntres se succehian per tots los indrets de la gran Plassa, com bramuls de feras perseguidas, crits de—¡mórian los traydors! ¡abaix los miserables!—

Y al temps qu' en munió asombrosa y compacte uns desangnavan lo lloch aquell pera dirigirse á la Catedral y al Pí y á Santa María y á altres principals monuments de la ciutat pera privar que s' atensés tan sols á llurs murs una teya flamejant ó una má criminal; prenian altres embestida contra la solitaria casa enfilantse com gats de mar per sos balcons y finestras en busca del orador y sos conxorxas pera arrossegarlos, y 'ls més decidits ó caps-calents arrimavan encesas feixas de llenya á sa portalada pera evitar que fugissen ab vida los desvergo-

Digitized by Google

nyits agitadors qu' aixís s' havian permés insultar á tot un poble honrat y digne.

Méntrestant, per tots los extréms de la anguniada ciutat retrunyí, espahordintla, aquell tró, aquell esclat popular, únich pot ser en los anals de la Historia, semblant en un tot al que en la mateixa atmósfera determina l' encontre de dos núvols d' ala negrosa, quan, al toparse en llur camí, reculan llampegant envers al lloch d'ahont venian, ensemps que 'l sol, aprofitant la calma, may tan hermosa y benigne com després d' allunyada la tempesta, apuntala carinyosament entr' élls un doble Arch de Sant Martí.

Digitized by Google

II

Un matrimoni com n' hi ha pochs

—¡Adéu, Guideta!—deya En Magí tot besantla carinyosament al despedirse cada dia d' élla pera anársen' al treball.

—¡Adéu, Magí!; procura no cansarte y fer tanta feyna y tan bona com pugas pera l' amo—li contestava la Guideta tornantli lo petó, també cada dia invariablement.

Y l' home se 'n anava tot content, descompassant los grahons de tres en tres y fins á vegadas de quatre en quatre, com si tingués alas pera baixarlos, alegroy y felís ab aquella despedida, méntres la esposa romania al replá tot mirantsel' per l' ull de la escala fins que 'l perdia de vista, no sense dirli abocant son graciós cos á la mitj desengalsada barana: —mira que caurás, Magí!; no sáltis d' aquest modo, que pots pendre mal!—á lo que aquest li responia sense disminuhir la velocitat:—no tingas pòr, Guideta; adéu, cor meu!—y com casi sempre

Digitized by Google

hi afegía alguna graciositat, élla 's posava á ríure y se 'n entrava al piset tot exclamant:—¡Sempre será 'l mateix...!; quant m' estima!.—

Tancava llavoras la porta, passanthi lo baldó, y 's posava desseguida á fer la endressa del níu (tan reduhidet era 'l pis) en que vivian ditxosos y enamorats com dos tortras novellas Com era llesta, activa é intel-ligent, promptament acabava aquesta feyna: ab un obrir y tancar d' ulls, quedavan arrengleradas y ab orde las cadiras, de boba fina las unas (sols la mitja dotzeneta de la sala ab alcoba ahont dormian) y de fusta de pí, pintadas de vert fosch, las altras: en las parets, totas emblanquinadas y llistadas ab alguna ratlla blava y ab los zócols ó bé negres ó bé imitant, ab ruixím de pinzell, grosserament lo jáspi, no s' hi veya, no ja cap trenyina ni cap rascada ni taca, sinó ni un grá de póls: lo llit matrimonial tan prompte era desfet, com arreglat ab sos ben picats matalassos de llana, inflada la márfaga de palla de blat-de-moro, los coixins descansant en la capsalera y posat lo cobrellit d' indiana pintada ab flors brillants sobre fondo negre, servint de visu á la blanca gira del llensol ab ampla punta de coixí, brodada per la Guideta quan encara era noya, dirigida per sa mare ja difunta, al costat de la llar de foch en las intermenables nits d' hivern.

Arreglada l' habitació, 's pentinava, no gastanthi més enllá d' un quart, s' acabava de vestir y, desseguida, ajonollantse als péus d' una

Digitized by Google

Dolorosa que tenia en escaparata de xicaranda damunt de la calaixera de caoba, únichs mobles que adornavan son quarto-dormitori, pregava ab tot fervor pera élla y son Magí.

Després d' aixó, prenia una mossada, 's tirava 'l mocador gran á las espatllas, se posava graciosament lo del cap y, més llesta qu' una dayna, 's dirigia á comprar la minestra pera 'l gasto, entornántsen desseguida á casa sense pérdre temps en conversas inútils, ni ficantse may en batxillerías de vehinat. Un colp allí, 's posava á trevallar ja ab lo braseret als peus, si éram al hivern, ja vora del balcó ab la cortina tirada, si éram al estiu. ¡Qué n' era d' hermosa allavoras! ¡quina vida prenian sas galtonas, blancas com un pom de margaridas, tot rosántseli al escalf de la febre, del desitj de veure llesta promptament la feyna!: ¡cóm brillavan sos ulls, grossos y de mirar benigne, negres com son cavell y puríssims com la seva ánima! ¡cóm se movian sas máns, bonicas, ametllatadas y suáus, fent trescar á l' agulla que dócil las obehía! ¡cóm encisava l' agitació acompassada de son rodonit pit al impuls de la respiració que lo impel-lia, donantli vida! En Vallmitjana, N' Aléu, En Reynés, En Querol ó qualsevol altre esculptor d' aqueix brillant estól qu' honra á Catalunya, l' haurian presa com á modelo pera representar, ab sa honesta y bellíssima figura; lo trevall dignificat per tots los tresors de la virtut!

Y nó perque Na Guideta fós tan cuydadosa

Digitized by Google

dels queters domésticchs, ni tan amant de treva-llar pera aumentar, ab los productes d' aquest, los estálvis d' En Magí, descuydava may los tan prosáichs com necessaris menesters de la cuyna, per quant élla sabia qu' aquest sols disposava, en l' hora de dinar, del temps just pera venir de la fábrica, menjar sense entretenirse y entornarsen pera serhi novament abans del toch de campana. A l' hora de sopar, ja era un' altra cosa: éll no duya préssa y élla no 's cansava may d' estar al costat de son marit. Llavoras, donava bó de véurels' y sentirlos: pera En Magí, tot era sa Guideta; pera la Guideta, tot era son Magí. Si algun colp hi havia entr' élls alguna mica de fredor ó algun enfado (¿en quin cel no hi ha núvols á voltas?) élla s' aixecava, corría envers son espós y agafantli la cara, vulgas que nó, li teya un petó ab sos llávis ubriagadors al mitj del front y 's deixondia al acte aquella nuvolada y s' alegrava aquell rostre, únich espill que li servia pera sapiguer si era ditxosa.

¿Quín secret havia unit aqueixas duas existencias? ¿quín llás los havia així ajuntat, en una época com la nostra en la que lo vertader amor conjugal no s' arriva casi á compendre ni entre pobres, ni entre richs?—¿Quí no 's creurá que idealisém... qu' estém parlant ara d' un anacronisme ó de sérs qu' existeixen no més qu' en nostra fantasía?

. . . . . .

En Magí se trobava á la flor de la edat: quan

Digitized by Google

un jove trevallador y sense cabórias ni quimeras, fluctúa entre 'ls 25 y 30 anys, gosant de bona salut, tenint feyna sobransera y bén pagada y, ademés, 's veu dotat d'un carácter bonatxás y alegre, sempre está disposat á seguir una broma quan aquesta correspón á son modo de pensar y, més que contrariarlo, s' adapta á son modo de sentir Aixís fóu qu' un dia en que sos companys lo convidáren pera fer un viatget á un poble de nostra hermosa costa, afamat per lo renóm que de bonicas tenen sas noyas, ho aceptá desseguida fenthi aquesta reflxeió:—Si es natural qu' una volior de papallonas se dirigesca allá ahont abundan las flors, es molt natural també que nosaltres, pera esplayar nostres ilusions, cerquém un lloch ahont hi haja bona munió de donzellas.—

Y aixís ho féren: peró ben tost, quan s' enteráren de las condicions del poble ahont eran forasters, se separáren per' anar cada hú pe 'l seu cantó. En Magí, la doná per seguir carrers y mirar los aparadors de las botigas, aturantse, devant dels que més li cridavan l' atenció, llargas estonetas ab tota la flema d' un inglés ó ab la catxassa d' un desocupat que procura matar temps. Aixís s' estava guaytant, quan li semblá ovirar darrera del mostrador á una noya y, sense pensarshi gens ni mica, posá la má al baldó, empenyé la porta y

—¡Ave María!—digué saludant y entrant en la botiga com qui s' equivoca de casa.

—¿Qué se li ofería?—li respongué una véu,

Digitized by Google

suáu com lo suspir d' un' arpa. Més En Magí al sentirla y al contemplar la donzella, quins ulls negres y esplendorosos se fixáren en éll, quedá com embadalit y no sapiguent qué contestar; fins que, dominantse, mitj tartamudejá:

—¿Tindria mocadors de seda pera 'l coll?

—¿Mocadors, díu?—replicá aquélla aixecantse del tamboret en que seya, darrera del taulell, distrayentse del coixinet de fer puntas que tenia en la falda y que li caygué á terra.

Fós per aixó ó per altra causa, quedá la noya confosa y ruborisada, y, sense casi gosar á mirarsel, tot ajupintse pera cullir lo coixinet, cridá:

—¡Mare!.

—¿Qué vols, Guideta?—li contestá desd'adins, eixint al cap de poch la bona dóna, ja entrada en anys, los cabells mitj grisos, vestida ab senzillesa y respirant tot' ella un ayre de dolcesa y de carinyo incomparables.

—¡Guideta! ¡Guideta!... quin nóm més bonich es lo seu!...—s' afanyá á observar En Magí á la atrafegada noya, que romaní abstreta y silenciosa arreglant los boixets y los embolicats fils.

—¿Pera qué m' has cridat, filla!—li preguntá de nou sa mare, passant darrera del taulell.—

—Nó: res; aquest jove foraster me demanava mocadors de seda y...

—¿No los has sapigut trobar?... ¡prous n' hi há!; miri, aquí 'n té una capsa plena; trihi 'l que vulga—aná dihent á En Magí la pobre do-

Digitized by Google

na, no dònantse compte del misteri qu' allí se desenrotllava, mostrantli la que hi havia damunt mateix del taulell, plena fins al seny y ab una varietat més que suficient pera acontentar á qualsevol mena de comprador.

Peró En Magí, ab la excusa d' escullirne un, aná regirantlos tots, plegantlos y desplegantlos, buscant entaular conversa y sapiguer quant li fóu possible d' aquella familia, fins qne pera no ferse pesat ó pera no pecar d' indiscret, acabá dihent:

—Tots son molt bonichs; peró si vosté, Guideta, no m' ajuda á escullirlo, no sabré ab quin quedarme.—

Na Guideta tremolantli las máns y encenentse sas galtonas com un baladre en flor, agafá 'l que primer li vingué á tóm, l'embolicá cuydadosament y l' entregá á En Magí. Aquest lo recullí maquinalment, tenint fixa la mirada en son rostre y, després de bestret son préu, se despedí d' ellas fins á un' altre dia.

. . . . . .

—¿Donchs t' ha agradat la vila?—preguntava lo pare d' En Magí á n' aquest, de retorn ja á casa seva.

—¡La vila, la vila ray!; las noyas m' han agradat en gran manera, pare.

—¿Aixís, serán molt guapas?

—Si ho son totas, no ho sé pas; més una n' hi ha que m' ha deixat enamorat, ull-prés y fins decidit á entrar al gremi dels casats. Si vos, pare, me donéu vostre permís—aná contestant-

Digitized by Google

li En Magí ab tanta ingenuitat com entusiasme.

—Está bé, noy!—li respongué 'l vell—peró, xiquet,—afegí ab tó sentenciós—aquestas cosas, son molt sérias y dehuen pensarse abans de ferse.

—Teniu rahó que us sobra, pare; més jo ja no soch dels de la primera volada, ja no soch un criatura...

—Es cert, fill meu; però has de considerar qu' ets un trist trevallador, qu' ab ton jornal, si bè no 'ns manca res als dos, si 't casesses no arrivarias de molt á *Igualada*.

—No vos enquimeréu per' aixó, pare: vos, donéume lo permís y Dèu benehesca ma elecció... y jo vos asseguro que res nos ha de faltar ni á vos, ni á mí pera ésser los hómens més ditxosos del mòn.

—¡Molt bona ha d' ésser ta el-legida quan aquesta confiansa hi mostras!

—Tant, com ho pogué ser la mare qu' al cel sía: ademés, sa familia es citada arréu com sense pariona en lo poble per sa honradesa.

—¡Méntres no t' hajan encegat las riquesas, fill meu!

—Ben al contrari; Na Guideta, aquest es son nóm, no me durá en dot ni una malla!

—¡Un dot!—observá 'l vell quedant pensatiu —¿quín mellor dot pots trobar que 'l de sas virtuts?; després, may he vist qu' ab éll se salvés cap casa y, en cambi, n' ha arruinadas á moltas!...

Digitized by Google

—¿Aixís, doncas, vos consentíu en que la demani?.

—Si, Magí; més abans, permétem' que 't fasse una observació.

—Digáu.

—A ser possible, voldria que fos bella... que no sigués lletja, per alló de que 'ls testos...

—Oh, per aixó y tant!—li respongué En Magí espurnejantli los ulls d' alegría y besant la má de son pare— quan la vejáu, no dupto pas de que m' alabaréu lo gust.

—Essent aíxís... ¡entesos!: demánala quan vulgas... y si te la donan, que Deu, com jo ara, vos benehesca!—

. . . . . .

A la nit, quan mare y filla anavan ja á acotjarse en lo jorn al qual vením referintnos, Na Guideta 's llensá als brassos d' aquella esbotzant en un plor.

—¿Qué tens?—li preguntá tota alarmada y concirosa la bona dona.

—¡Estava trista, mare meva!

—¿Per qué?

—¿Tornará?

—¿Quí, ma filla?

—Aquell jove foraster... lo del mocador d' avuy... En Magí?...

La pobra mare li doná un bes amorosíssim per resposta, fent un apesarat suspir. ¿Qué contestaria á sa filla?—Y totas duas, abrassadas carinyosament, passáren la nit á las foscas, peró en vetlla.

Digitized by Google

. . . . . .

Poch temps després, En Magí tornava á la vila á dur l' anell de prometatge y als tres mesos següents, Mossen Narcís, lo pare dels pobres, lo consol dels afligits y l' estimat de tothom que 'l coneixia, unia en venturosas esposallas, en la mateixa casa de la núbia, á En Magí ab Na Guideta, ensemps que queya damunt d' élls una ruixada de benediccions.—

. . . . . .

Un matrimoni així, era la admiració d' alguns y la enveja de molts. ¡Si s' estimavan tant! si eran duas mitjas taronjas tan ben ensopegadas! Y prescindint del amor que los unia, En Magí deya ab la boca plena á sos amichs, quan entr' élls se feya conversa de las respectivas mullers ó de las donas en general..—¿psé! y que no la estimés ab tot lo cor com l' estimo, un deber d' agrahiment m' obligaria á ferho, puig preferí casarse ab mí, á ser la esposa d' un ricás!—

Y aquesta era la pura veritat: lo mateix dia dels desposoris, encara Na Guideta rebé oferiments y promesas del home que, amparat per sas riquesas, ambicionava possehir aquell tresor de bondat y d' hermosura qu' un senzill fill del trevall, un obrer sense recursos, humil y obscur, li anava á robar pera sempre.

—No 's cansi més, don Joseph:—li respongué élla—ja li he dit que nó, y ara li repeteixo per darrera vegada.

—Tu mateixa, Guideta—li contestá éll pro-

Digitized by Google

curant amanyagar sa veu, afegint, tremolantli 'ls llávis d' enuig y plens de desitj—no 't cregas qu' en mi haguesses degut trobar un marit exigent, gelós ó insoportable, nó; ben al revés: haurias manat á ton plaher, disposat de tot, tingut quantas satisfaccions pots apetéixer...

—Tant y més tindré encara ab En Magí.

—¿Qu' ets boja, dóna? tu pugas menjar quan ho necessites y donar pá á tos fills, si 'l cel te n' envia...: ¿qué no sabs qu' es un trist obrer, un fadrí, dels més aixerits si vols, peró al fi un trevallador?

—Sía lo que vulga, don Joseph: preferiré sempre més un rosegall de pá ab éll, que totas las riquesas plegadas ab vosté.

—Per tu farás, Guideta: ab tot, hi ets encara á temps.

—¿Cóm vol que li diga, don Joseph?: ¿qué no véu qu' acceptant sa oferta me condempnaria á ser infelís tota la vida? ¿qué no sap que jo l' estimo més que á mi mateixa?; y vosté, que no deixa de ser home de cor y de rectes sentiments ¿voldria unirse ab mí sense considerar que, d' accedirhi jo, seria sa més gran desgracia?: á no ser que vosté desitji tindre, en lloch d' una esposa, á una esclava, no m' esplico sa insistencia; emperó, com jo no he nascut pera serne de ningú, créguim don Joseph, retiris' y no 'm mortifiqui endebades!

—Respecto ta decissió y 'm retiro, Guideta· ta franquesa 'm desarma del tot y fins m' obliga á serte agrahit.

Digitized by Google

—¿Agrahirme, lo que...?

—Sí; la veritat, encara que 'm dolgui sentírmela dir alguna vegada, m' agrada sempre: ¡Gracias, Guideta! y en tant es cert aixó, qu' al despedirme de tu, ¡quí sab fins á quan!, te demano que, si may per may, créus haver de menester mon socós ó mos consells, no t' entretinguis ni reparis en demanármels': allá ahont jo siga, tú y 'l que será ton espós, hi trobaréu ¡no ho duptis pas! á un amich!

—¡Mil mercés!—li respongué ella, estrenyent conmoguda y afectuosa la má que don Joseph li allargá tremolosament en senyal de despedida.—

. . . . . .

Digitized by Google

III

La fábrica

Na Guideta havia ja parat la taula: d' un calaix d' aquesta tragué 'l pá, lo signá ab l' ampla ganiveta y 'n tallá unas quantas llescas. Ab això, lo campanar de la Seu, senyalá las dotze. —¡Mitjdía!—exclamá élla gojosa—aviat vindrá En Magi.—Y en efecte: transcorreguts que foren uns cinch minuts escassos, arribava aquest, peró no alegre y cufoy com de costúm, sinó emburniat, cap-ficat ó de mal humor, asseguentse á taula sense ferli un petó, ni dirli un Deu te guart!

—¿Qué no 't trobas bé, Magí?—li preguntá élla al cap d' una estona, ab amorosa inquietut.

—Sí—li respongué éll, aixecant enlayre lo porró pera deixarlo desseguida, estroncant son hermós rejolí vermell.

—¿Donchs, qué 't passa?

—No; res: estich preocupat...; una mala no-

Digitized by Google

ticia...—peró desseguida afegí:—no t' alarmis; al cap y al fi se tracta de que l' amo vol despatxar á molts de nosaltres per alleugerir sos gastos.

—Aixó es sensible, Magí—li respongué Na Guideta ab suavíssima dolcesa—peró no hi veig motiu pera tant.

—¿Qué no hi ha motíu?... las donas casi may ne veyéu en rés...—li contestá ab certa aspror contrária á son carácter.

—Explícamel', Magí, doncas.

—Alló, son romansos; son excusas, Guideta, de que 's valen avuy los amos pera acabar d' endogalar á nosaltres, los obrers.

—No sigas aixís, home!: d' un quant temps ençá... desde que t' has ficat en aixó que 'n diheu política, te deixas entabanar com una criatura.

—Ah, Guideta! contéstam si ab lo que guanyo, podríam mantenirnos cas de que nos visquessen los bessonets... nostres dos fills.—

Al ressó d' aquest amarch recort, lo rostre de Guideta s' entristí y vinguéren las llágrimas á enterbolir sos ulls; peró dominantse y reprimint lo dolor d' aquella ferida, que romanía sempre viva en son cor de mare, li respongué:

—¿Per qué nó?... ménos, molt ménos qu' ara guanyavas, Magí, al principi de casats, y aixó qu' allavoras debiam aténdre á ton pobre pare ferit é impossibilitat fins que morí en santa páu... ¡y de tot eixírem!: ¿per qué, si visques-

Digitized by Google

sen nostres fillets, no podriam també ferho avuy ab l' ajuda de Deu?

—¡Ditxosa tú que hi créus!

—Y tú... nó, com abans?—li respongué Na Guideta ab accent dolçíssim, barreja incomparable d' amarga sorpresa y suáu reconvenció.

—No ho sé!,—feu éll evadint la resposta—peró en realitat—prosseguí—no es aixó lo que 'm preocupa, puig si élls visquessen, d' un ó d' altre modo nos l' acamparíam; sinó lo complot qu' alguns de mos companys han concebut contra l' amo, empenyantse á que també jo hi prenga part.

—No ho fassas pas, Magí.

—Cap gana 'n tinch, més lo companyerisme, á voltas obliga á...

—¿Ser deslleal ó desagrahit?

—¡Aixó may, Guideta!; peró, no 's tracta de semblant cosa, sinó de reclamarli certas concessions, que dehuen ser molt justas quan las abona y defensa lo mateix nebot de don Anton, lo mateix don Miquel.

—¡Don Miquel!...—repetí Na Guideta no acabant d' expressar son pensament.

—¿Qué vols dir?

—Rés, rés, Magí, que no te 'n fihis.

—Veurém—responguéli aquest com reflexionant ab sí mateix.—

Tenia encara En Magí la darrera mossada á la boca, quan prengué la gorra y, boy dret, se tregué la petaca, féu lo cigarret de costum, rascá ab l' ungla 'l misto de cartró pera encéndrel y

Digitized by Google

—Fins al vespre, Guideta—exclamá tot anántsen'.

—¿Aixís te 'n vas!—li digué sa esposa agafantlo amorosament pe 'l coll ab sos brassos, suáus com cadenas de flors, y posantli arrán dels llávis la sonrosada galtona.

—Me 'n oblidava!—li respongué En Magí depositant en lo clotet d' aquesta lo bes que Na Guideta hauria anyorat—no ho estranyis, puig tinch avuy més préssa que 'ls altres dias.—

Y sense afegir un mot més, obrí la porta de la escala, baixála ab quatra salts y quan Na Guideta s' abocá á la barana pera véurel', aquéll eixía ja al carrer.—¿Qué será?—se preguntá á si mateixa entornántsen adins, —Quán torni, ja m' ho esplicará tot!—

Ab pas lleuger, depréssa y casi volant En Magí va dirigirse cap á la fábrica, situada á una regular distancia de son barri; peró com tenia bonas camas, mellor dalit y, sobre tot, l' honrós punt de no pérdre may un quart de jornal, era sempre dels primers en arribarhi. Més, aquesta vegada, vegé ab sorpresa y agreujat qu' alguns companys li havian prés la devantera, esperonantlo á apretar encara més lo pas, particularment quan, al atansarshi, ovirá que molts d' élls anavan armats ab garrots y qu' enrahonavan ó disputavan ab estremada vivor.

—¡Ja 'n vé un altre!—diguéren los reunits al distingirlo.

—Sembla En Magí—feu avinent un d'élls.

—Veyám de quins será—contestá un altre.

Digitized by Google

—¡Ola, noy!—exclamá aquéll, arrivanthi—aquesta tarde m' havéu guanyat per má, ¿qué hi há de nou?

—Qué no 's travalla, Magí—li respongué un d' alt, moreno, de barba negra y mirar de bóu, méntres se repenjava en una vara de freixa, groixuda y forta.

—¿Y aixó, Benet?

—Debém declararnos en vaga.

—¡En vaga!... ¿qu' ho ha manat l' amo?

—Sembla que vens del hort, Magí: ho ha ordenat la Societat.

—Com que jo no hi pertenesch, tal manament no resa ab mí, Benet,—responguéli aquell arronsantse d' espatllas, afegint—los *esquirols*, som llíures.

—Peró com á *ciutadá* qu' ets, has de respectar y seguir lo que disposa la majoría y, en sa representació, aquélla.

—T' equivocas, minyó: lo que dech seguir jo y tu y tothom, es lo que 'ns dictan la conciencia y 'l deber.

—Es que si no ho féu de grat, ho faréu per forsa.

—¡Uy, uy!—exclamá En Magí esclafint una fresca riallada—¡qué te las pegas fortas, Benet!

—La salut y la conveniencia de tots nosaltres ho exigeix.

—Aném per parts, noys: las cosas dehuen suspesarse, ans de ferse. L' amo no nos ha donat lo perqué, pera jugarli aquesta trastada: es

Digitized by Google

cert que son nebot, lo Miquel, nos ha dit aquest matí que volía despatxarne á molts de nosaltres per la gran paralisació dels negocis; peró son nebot, no es éll. Abans, anémlo á trobar, exposémli nostras rahons, sapiguém la veritat y no dupto que l' amo nos escoltará y atendrá com altras vegadas.

—Molt ben dit, Magí—responguéren alguns de sos companys, disposantse á entrar á la fábrica.—

Peró en Benet y altres del grupo, que s' havia anat engroixint ab los darrerament arrivats, s' interposá entre aquélla y 'ls partidaris d' En Magí, exclamant:

—Al primer *esquirol* que passi avant, li trenco las camas.

—Avuy las pintas de valent, xiquet— li contestá En Magí prenentsho ab calma—estás molt disposat á buscarnos bronca... y, en bona fé, tal podría succehir, que 'l tret te surtís per la culata.

—No estich per' predicots, Magí: ja vos ho he dit, ¡enrera, ó á caps som!—cridá llavoras En Benet ab accent provocador y fent brandejar la vara ab que anava armat.—

En aquest instant mateix, la campana de la fábrica féu la senyal d' entrar: lo majordom desenforrallá lo barri, grinyoláren las portas de ferro damunt de sos golfos y 'l xiulet de la máquina de vapor avisá á tothom que 'l volant comensava sa rodadora tasca. Llavoras, casi inconscienment, se dibuixáren los dos bans con-

Digitized by Google

traris, disposantse los del partit d' En Benet, ab aquest al devant, á privar la entrada als que seguían á En Magí, tots los quals, si bé mes en nombre, anavan complertament desarmats ó desprevinguts. Això fóu causa de que aquestos reculessen de moment, peró adonantse un d' ells d' un munt de grava y pedras posat allí pera la conservació del carrer, ho avisá á sos companys los qui, en ménos d' un Jesús, se repartiren aquella metralla. Los altres, al notar aquell moviment, avansáren pera evitarlo, peró féren tart, debentse acontentar ab arreplegarne alguna qu' altra d' escampada per terra; y tornant á ocupar son primer lloch, se prepariren á la defensa.

—¡Ja ho véus, Benet! —exclamá En Magí— si vosaltres teníu garrots, nosaltres tením pedras: ¡obríunos pas, ó enrera!

—¡Enrera vosaltres, cobarts! — replicá En Benet fentli choro sos partidaris.—

Encara no ho havía acabat de dir, quan una pluja de brunzidoras pedras aná á escamparse entre las camas dels *huelguistas*, rebotentne algunas en las mateixas portas; méntres qu' aquestos, tot ajupintse, donáren una correguda embestint als partidaris de trevallar, fent xiular los garrots al brandejarlos furiosament. La brega ó baralla ó batussa amenassava anar séria, quan se vegé eixir de la fábrica á un jove qui, ab lo cap descubert, los cabells voleyantli y duguent un mocador blanch á la má dreta,

Digitized by Google

com en senyal de parlament, se dirigí al lloch de la discórdia, tot cridant:

—¡Benet!... ¡Magí! paréu de bátrevos!—

Al sentirlo, suspenguéren los dos bans llurs hostilitats; y surtint á rébrel' en Benet, li preguntá d' esquitllentas:

—¿Qué hi há de nóu, Don Miquel?—

—¡Entréu tots!—li respongué lo jove secament y á cáu d' orella, méntres aixecant la véu pera que los demés l' ohissen, afegí:—los que no vulgan pérdre avuy un quart de jornal, que vagin á sos llochs!—

Altra cosa no esperavan la majoría d' élls pera obehir: aixís es que, com un aixám d' abellas se precipita á son rusch quan desapareix l' obstacle qu' interceptava sa entrada; aixís també los trevalladors s' afanyáren en aprofitar aqueixa indicació pera córrer desseguida adins de la fábrica y repartirse per sas vastíssimas quadras com si rés hagués succehit. Sols En Benet, una bona mica contrariat y confós, féu lo rondallayre, fins que donant una llambregrada pera enterarse de que no l' espiavan, pogué acostarse al jove qu' ell havía anomenat Don Miquel pera preguntarli:

—¿Perqué m' ha obligat á cedir?—

—Perqué aixís me convé encara avuy: ademés—afegí breument l' aludit—acabava de rebre contra orde de la Societat, puig sembla que la cosa no está encara próu madura.—

Y sense afegirli ni un mot mes, D. Miquel se separá de son confident pera dirigirse al

Digitized by Google

escriptori ahont entrá ab tota indiferencia y sang freda del qui no sab lo que passa.—

La fábrica, aixecada á quatre vents, sense presentar grandiositat al exterior, no era d' apariencia tan humil que no descubrís desseguida sa importancia: lo que més la denotava, era la portalada de ferro, alta y majestuosa, oberta al bell mitj d' una llarga paret, ó mur de circunvalació, imitant rajola, surmontada per una barana, també de ferro forjat, composta de llansas unidas per trevessers d' elegant dibuix. Aquesta portalada donava ingrés á uns regulars jardí y parch en mitj dels quals s aixecava ayrós y superb l' edifici-fábrica propiament dit.

Era aquest alt, de parets fumadas y ennegridas, ab sas finestras rectes, equidistants y tapadas ab vidrieras ó, en llur defecte, ab algun qu' altre drap blanch ó substituhits los vidres trencats ab fulls de periódich; coronantlo una cornisa, groixuda y pesada, damunt de la qual hi corría encara un empit ó barana arrebossada pera amagar la imprescindible teulada, quinas vessants s' escorrían, en los dias de pluja, per sos canalons de llauna á modo de gárgolas sense gracia, que miravan al citat jardí. Al últim y enlayrantse envers al cel cimbrejant, altiva y valenta, resguardada per un parallamps quinas platínicas puntas s' endinsavan en los núvols pera esquinsarlos, se veya la ximeneya ab sa corona mural y sa forma estética, vomitant glopadas de negre fum espessit

Digitized by Google

per los residuos del pá de la indústria, las quals, al impuls del vent, anavan destriantse y fonentse fins á confóndrers' ab la blavor del cel com volguent significar la unió íntima, la transició admirable, la germanó prodigiosa que hi há entre las creacions incomparables de Déu y las transformacions prodigiosas del home quan aquest cerca aparionarlas ab l' Infinit. ¡Quin bó donava de contemplarla, sobre tot á l' hora del sol ponent en que projectava sa llargaruda sombra damunt del edifici com besantlo y despedintsen' fins al següent dia!

Passada la gran portalada de pedra, alta y rodona, que donava ingrés al edifici, se trobava un cel-obert, ab honors de páti, empedrat ab llambordas las quals, fent una línea recte y ample vía, anavan desd' aquest fins á la d' eixida al carrer; que, com aquélla, tenia á sos costats colossals pilons ó guarda-rodas en forma de pinyas, també de pedra picada. A l' una banda del citat páti, á má dreta, hi havia lo despatx ó escriptori que corresponía per l' interior á las grans salas ó quadras; y á l' altra, ó sía á la esquerra, lo magatzém provisional ahont en desgavell aparent s' hi veyan caixas buydas, bitllas en manyochs ó blancament ventrudas, cilindres en descans, cóvens pera umplir ó á vessar, cotó en floca, en trocas y en capdells; y una munió innombrable d' objectes quina utilitat, aplicació ó us sols podian compéndre lo mosso encarregat del mateix y lo dependent qu' ab un petit carnet á la má, 'l

Digitized by Google

llápis á l' orella y l' ohido amatent anava prenent las respectivas apuntacions. Generalment adins del páti, hi havia dos ó tres carros qu' esperavan tanda pera carregar, particularment al matí, y á més la tartrana de la casa, ventruda, macissa, ab toldo d' encerat negre y altas rodas d' amplas llatas, la qual no mes feya que umplirse de gom á gom, arrivar fins als magatzéms dels comissionistas ó compradors y tornar á la fábrica posant á proba la forsa del sapat y robust matxo que la tirava. Llavoras era de veure l' activitat que desplegavan á competencia lo dependent y 'l mosso: quant més era lo trahut, quanta major la pressa, més era l' afany en despatxarho!: sobre tot lo darrer, no descansava ni un moment; ara donava un cop de má al carreter pera acabar de carregar ó descarregar; ara deixava algun' eyna al jornaler que venia á demanársela; ara estivava en un recó las caixas buydas ó caragolava los cércols que feyan nosa ó apilotava las arpilleras inservibles, ara contestava á l' un, mantenia conversa ab quatre y sempre donava cap á tot ab una *cigala* apagada entre dents, la brometa als llávis y l' acudit apunt.

Al fondo del páti, y com servint d' enllás á las duas dependencias de la fábrica que portém descritas, s' hi obría una porta de fusta, baixeta y greixosa, sense un través de dit net per las moltíssimas máns que d' un cap de dia al altre la obrian y tancavan, puig era la destinada als trevalladors, tant pera entrar com per surtir de

Digitized by Google

las quadras; de dins de las quals, en las horas de jornal, eixia un soroll curt, aixordador y retumbant com lo que fa, en relació al passatjer. un tren á gran velocitat quan passa una mina ó per damunt d' un pont de ferro; soroll, no obstant, que durava tan sols lo temps que la xirricadora corriola, ab son corresponent contrapés d' un llingot de ferro penjat d' una soga, permetía á la porta l' estár oberta.

Un colp ajustada aquesta y posantse d' esquena á la mateixa, lo curiós que visités la fábrica podia abarcar ab una sola mirada tota la grandiositat é ingeniosa disposició qu' allí regnava; no sense, emperó, haverse tapat abans las orellas y aclucat los ulls al ferir á las unas y á los altres lo trich-trachquetejador soroll y vertiginós moviment de cent máquinas en activitat Mes ¿com descríurerla?: si la vista s' hi pert ¿cóm no s' hi perderá la ploma?: ¿cóm podrá aquesta citar aquella munió d' embarrats intimament units ab las trasmisions de forsa; y aquellas rodas volejants, lluhentas com si fossen de plata, qu' obligan á brunzir las ben curtidas corretjas de groixut cuyro; y l' enllassament d' aquestas ab altras rodas que ab llurs engravacions, com dents mossegadoras, s' arrapan á las que directament posan en acció á un sens' fi de telers, quins cops sechs y acompassats sembla que volen ofegar l' etern rondinar y gemegar de totas éllas?: ¿cóm descríure aquella pluja de fils que s' entortolligan, s' apretan, s' aixamplan ó s' estenen pera després

Digitized by Google

caragolarse y capdellarse élls ab élls ab una regularitat tan rápida com assombrosa?: ¿cóm donar idea en lo paper d' aquellas rengleras de máquinas, separadas per passadissos ahont sols hi cap un home, y enllassadas ensemps totas entre sí com los dits de la má, fent variadíssims movimentsmatemátichs, exactes, regulars?: ¿cóm pintar, sense colors, las caras ferrenyas y suosas d' aquells honrats trevalladors que drets, atrafegats y ab la mirada atenta, ara nusan un fil que 's romp, ara comunican un moviment distint á la máquina, ó la paran en sech segons los hi convé?

Y la sala ó quadra, tot y sent espayosíssima, ho apareixía encara més de lo que en realitat ho era, per la esbeltés y atreviment de las columnas qne, primas y elegants, ajudavan á las parets mestres ab las quals corrian paralelament, á sostenir las macissas jáceras de ferro hont anavan á apoyarse los revoltons. Y si aixó causava profona admiració, la feya créixer lo considerar que damunt d' aquell sostre, se n' hi aixecavan altres dos distribuhits d' igual manera y, sobre d' aquestos, la feixuga teulada sota la qual, á modo de golfas, s' hi guardava un reguitzell de cosas inútils, trastos vells y maquinaria inservible.

Una sola diferencia hi havía entre la quadra de la planta baixa y las demés de la fábrica, consistent en que no era aquélla tan extensa ó llarga per estár dividida en son terç per un embá que formava un' altra quadra més redu-

Digitized by Google

hida destinada á las donas. La majoría d' aquestas travallavan en llur torn fent capdells de diversa grandária, auxiliadas per noyetas, las aprenentas, que las hi portavan los rodets, ó posavan las etiquetas y marcas de la casa, ó los col-locavan en las capsas de cartró preparadas *ad hoc;* méntres d' altras de mes grandetas aparellavan las trocas que las fadrinas aspiavan en inmensas devanadoras, quin ayre feya estornudar al intrús ó curiós poch acostumat á las joguinas del trevall en sas múltiples manifestacions.

Per últim y formant casi un petit edifici á part, si bé unit complertament ab lo principal de la fábrica, se trobava la caseta de la máquina, qu' ab son foch abrusador, son carbó de pedra arrestrellat en ordenadas pilas de crostons regulars y compactes, son volant inmens, son vapor eixint neguitós y cridaner per las válvulas de seguretat y sos dos hómens enmascarats, bruts y oliosos ab lo sitrell de broch llarch y prim á l' una má, un grapat de greixosas borras á l' altra, l'un d'ells, ó 'l maquinista; y ab la cófa ó senalla á punt pera abocarla á la gola de la devoradora fornal y ab la pala entre camas pera atiarla desseguida, l'altre, ó 'l fogonista; ab aquella atmósfera caldejant, ab aquell ayre ardorós é inpregnat d' irrespirables emanacions; ab aquella rojenca claror d' un foch espatarrellador y bruelant; ab aquella agitació violenta d' un colós sempre esbufegant ab fúria, á un li sembla véures' transportat al lloch

Digitized by Google

espantable, tétrich y esferehidor que 'ls pobles de la més remota antigüetat imagináren en llurs bullentas fantasías pera cástich dels mortals, convertit, n' obstant, per los moderns en la entranya més noble, en lo cor sempre bategant y ansiós de vida pera donarla á milers d' hómens, á centenars de familias que per medi d' éll guanyan lo benehit pá de cada dia!.

Digitized by Google

IV

—¡Salut... y llibertat!—

La escena qu' havém descrit en l' anterior capítol ocorreguda entre los trevalladors de la fábrica que nos ocupa, tingué lloch ab las mateixas peripécias y en la mateixa hora en los demés principals establiments fabrils de nostra Capital, arrivant en algun d' aquestos las cosas á las malas y surtint vencedors en la palestra los partidaris de la vaga ó *huelga*. Mes, fos lo que fos, lo cert es que, com digué En Miquel, la cosa no estava próu madura y era precís esperar més temps ó, en altras paraulas, deixarla pera quan no hi haguessen, entre 'ls trevalladors, tants Magíns no disposats á admetre 'l jóu despótich que volian posárloshi uns quants caps-calents ó mal-intencionats, qu' ab l' excusa d' afavorir y defensar los sagrats interessos del poble, buscavan satisfer llurs ambicions personals ó llurs miras bordisencas, escanyolidas y egoistas.

Digitized by Google

Bé es veritat qu' un malestar inténs, quinas nombrosas causas fora llarch d' esbrinar, minava y enterbolía la tranquilitat de milers de familias; peró aixó qu' en altra época no hauría sigut temible, se presentava en aqueixa fetxa pahorós y prenyat de malhauransas per quant s' atiavan las passions del poble, já fart de sufrir, per hómens de mala voluntat ó envejosos decidits á explotar los ódis de classe en benefici própi. Y En Miquel era un d' aquestos.

Malgrat sa joventut, era son cayent lo del home corsecat y envellit per una anticipada decadencia: de figura vistosa, repugnava ab tot al qui sabia distingir en son rostre los solchs del vici y de las disbauxas: vestit ab elegancia y ab robas de primera calitat, se 'l prenía desseguida per un qualsevol disfressat de senyor, puig sa deixadesa natural y lo ordinari de sos accionats, delatavan en éll al sectari de club y al aburrit y fastigós cul-de-café. Pecava á baix d' estatura, de complexió robusta ó pot ser mellor, sanguínea; carregat d' espatllas; veu ronca y una mica nassal; cara generalment encesa, com si fos brianosa; ulls penetrants, bellugosos, esquerps á las miradas dels altres y negres com la mora; barba espessa, encara que arranada á tall d' estisora; bigoti abundós y test com lo d' un cabo de policía; llávis molsuts y burletas; cavells un poch grisos y front ample, ardorós, pensívol y fosch, ratllat per un xirivech que no li poguéren esborrar los anys transcorreguts desde la infantesa, época en la

Digitized by Google

que se 'l féu jugant á pedradas ab altres bordegassos tan ben intencionats com éll.

Si alguna cosa agradava d' En Miquel, era sa erudició: sos pares esmersáren un bon capital, que era tota llur fortuna, en ferlo instruhir y viatjar per l' extranger ahont adquirí molts coneixements peró que, per sa natural idiosincrácia y modo de sentir y de pensar sens' dupte, resultáren sempre los més dolents. Ademés estava dotat d' una xerrameca extraordinaria y fácil; improvisava discursos qu' eran, ó verta-deras filípicas ó catilinarias, ó ramells de flors envenenadas pera qui no sabia descubrirhi la dampnada intenció que amagavan: era partidari entusiasta del cosmopolitisme, del amor universal y de la supressió en la Societat de tota relligió positiva: era, en una paraula, tot un esperit fort dels qu'avuy, com sempre, mohuen forrolla y fan rotllo perque tenen bons pulmons y un abundós arreplech de tantsemendona.

Son oncle, don Anton, l' amo de la fábrica y germá del pare d' En Miquel, se 'l posá á son costat no tant per ferlo home, com pera encomanarli la part administrativa (ja que la industrial se la reservava exclusivament pera éll) del establiment. Y en veritat, difícilment hauria pogut fer don Anton, baix tal concepte, mellor elecció, puig son nebot dominava los nómbres d' una manera admirable, possehía á la perfecció 'l francés y l' inglés; no li eran desconeguts ni l' italiá ni l' alemany, y dominava 'l castellá

Digitized by Google

com un andalús dels més cerrats, usantlo casi sempre en sas conversas per preferirlo á son idioma natural y própi, lo catalá, que 'l trobava poch pulit y anti-mercantil. Peró d' un home aixís ¿qué podia esperansérsen? Diu un refrá que la espina quan neix, ja pica; y aixís debia succehir ab don Miquel.

En un principi se portava com tot un home; fins semblava qu' hagués arreconat las antigas calaveradas y las estranyas ideas apresas al costat d' aquells sérs corrumputs y corruptors sense Dèu, ni pátria, ni familia. Aixís es que don Anton vegentlo cumplir sos debers ab puntualitat, que sabia atréureli compradors á la fábrica y que tot ho feya marxar com sobre rodas, li aná confiant la direcció absoluta del escriptori, li doná las cláus de la caixa y representació devant de dependents y de trevalladors pera que, en sas ausencias y malaltías, lo respectessen y obehissen com á n' éll mateix en persona.

Y qui sab si En Miquel hauría prosseguit essent sempre més aixís si no hagués entaulat amistat ab En Benet, en qui vegé l' estrep que li mancava pera enfilarse y abastar sos ideals durant tant temps dissimulats ó adormits.

Era En Benet, un d' aquells hómens que més trehuen al sol qu' á l' ombra, agradantli allargar més la mániga que 'l bras; y com ab la setmanada que guanyava no 'n tenia ni pera comensar, sovintejavan sas verinosas queixas contra la tacanyaría dels amos, la insolencia dels richs y la postració humillant en que je-

Digitized by Google

yan los pobres. Per lo mateix que li agradava viure ab la esquena dreta, no podia ni volia resignarse á haver de trevallar, y aprofitava qualsevol ocasió que se li presentés pera cridar, esbravarse y renegar dels privilegis socials imperants, que admeten la propietat y las gerarquías y la religió com á bases fonamentals de la organisació y existencia dels estats. Aquest munt de circunstancias, eran, pot ben dirse, fillas del modo de ser d' En Benet ó própias de son carácter, rondinayre, desagrahit, envejós y aixalabrat. Viciós per temperament, rencorós per instint y busca-ruhidos per sistema, no deixava may assossegar als que no pensavan com éll y no creyan á ulls cluchs lo qu' éll creya. Perque sabia llegir y escríure á sa manera, tenia totas las ínfulas d' un mestre de minyons, y s' afigurava ésser un Séneca, perque havia aprés quelcom de literatura y d' historia en aqueixos diariots que 's mantenen de la infámia, del escándol y de la calúmnia, cambiant los fets segons convé á llurs bordellencas miras y fent més mal qu' una pedregada seca.

Y un home com En Benet, necessitava trobar un *alter ego* pera completarse, ja pera dominarlo y ferlo servir d' insturment de sos capritxos y ambicions, ja pera ésser dominat y convertit en son gós de presa. Y éll lo trobá en don Miquel tan prompte com aquest li conegué 'l flach, poch temps després d' haverlo admés á la fábrica de don Anton, reduhintlo,

Digitized by Google

ab la major facilitat, á la condició d' auxiliar capat y grosser de sos ocults projectes.

—Y donchs, ¿qu' ha succehit, don Miquel? —li preguntava En Benet al plegar del jornal que de tan mala gana havia hagut de fer.

—No puch explicartho aquí— li respongué aquéll, prosseguint—espéram al defora, puig me convé molt parlarte aquest mateix vespre.

—L' esperaré com me mana; peró no trigui.—

En Miquel s' entorná al escriptori, repassá lleugerament la correspondencia, despedí als dependents, girá 'l secret de la caixa de ferro que hi havia en un recó mitj empotrada á la paret y despenjá 'l sombrero per anársen', quan entrá son oncle.

—¿Vosté per aquí?—li preguntá ab certa estranyesa al véurel' y disposantse á apagar lo gas.

—No hauria pas vingut avuy, Miquel, puig bona feyna tenia ab aquell inglés...

—¡Quin garnéu!

—Si; com tots sos paysans, es un bon marxant, peró, tornant á lo que 't deya,—prosseguí don Anton—he sapigut, no hi ha molt, l' esbalot dels travalladors y...

—Lo que ménos, s' haurá pensat que li havian calat foch á la fábrica ¿oy oncle?—l' interrompé En Miquel, mirántsel' ab rialleta de satisfacció.

—Tant com aixó, nó; peró sí que m' he alarmat...

Digitized by Google

—Donchs si no ha vingut per' altra cosa, ¡ja ho veu!; entórnissen' y estiga tranquil, puig aixó y res, tot pasá per un camí.

—Mellor, Miquel; peró, á serte franch, m' apar que beus á galet, puig, ó molt m' enganyaria, ó fortuna he tingut avuy d' En Magí...

—Es cert; ell ha contribuhit á que sos companys no tessen una etzaguellada; pero li repeteixo; estiga tranquil...

—Sempre m' ha sigut fidel, y encara més, útil, utilíssim per quant, com tu sabs, á En Magí dech una modificació tan senzilla com ingeniosa dels telers que m' han valgut grans ventatjas...

—Parla ara com un Sant, oncle; segons m' ha dit, está estudiant una nova máquina; més, pera acabarla, necessitaría algun diner...

—¿Y no s' atreveix á demanármel'?

—Sempre li vé á repel.

—¡Quín home!; may cambiará de géni: bé!; ja ho sabs, Miquel; bestréuli de la caixa quant te demani ó necessiti.

—N' hi faré firmar un pagaré?

—No cal; lo conech d' anys y sé qu' es incapás de negar un céntim.

—May será per demés, oncle; quan ménos, un senzill rebut.

—Arréglatho ab En Magí; més, si no te 'l ofereix, no li demánis.

—Entesos—digué En Miquel ab indiferencia, méntres abaixava 'l gas.

Digitized by Google

—¿N' estás segur de que no rebrollará lo d' avuy?

—Si, home, seguríssim; no tinga pór—li anava contestant ab certa ironía y ab molta calma En Miquel, méntres don Anton entrava al cotxe que l' esperava al peu de la gran portalada, d' ahont s' allunyá desseguida, contemplántsel' aquell méntres arrivá á sos ohidos lo trontoll de las lliscantas rodas. Després se n' entrá adins, apagá complertament lo gas, enforrallá l'escriptori, passá á las foscas una revista general á las quadras, doná algunas ordes al majordom y, plantantse 'l barrèt al clatell, eixí al carrer ab las máns á la butxaca y tal-larejant, xiulantla, una tonada indefinida sense recordarse de que lo temps corregués ni pera éll ni pera ningú.—

Més encara no havia donat quatre passas, quan surtí á son encontre En Benet, que li digué:

—Me creya que s' havia mort; ¡vaja un' ánsia!

—Dónan' grácias á mon oncle...

—Aixó es; vosté garlant ab éll y jo fastiguejantme esperantlo, convertit en un municipal de punt.

—¡Uy! qu' estém mal-humorats, Benet...: ¡bá, bá! tréu la petaca y déixam' fer un cigarro —li aná contestant don Miquel sense amohinarse, ni fer cás de las andanadas d' aquéll.

—Aquí la té—li respongué allargantli la petaca—peró com á ma butxaca, m' apar que la trobará sense municions.

Digitized by Google

—Tot s' arreglará.

—Si; molt; sobre tot ab pitáfis com lo d' aqueixa tarde.

—No 'm fasses cremar, Benet, posa la llengua en son lloch... y escóltam.

—No s' incomodi, don Miquel: expliquis.

—Donchs de lo que tu n' has dit pitafi, es de lo que 't volia parlar, puig has de sapiguer tú y tots quants desitjéu lo mateix, com jo, que no podrém may pendre una determinació séria ni donar un cop profitós, méntres entre vosaltres hi haja tants esquirols y més encara tants Magíns.

—Realment; son gossos de presa pera l'amo.

—Y com á tals, convé fermarlos: per aquesta rahó, vos he obligat, á tú y als teus, á arriar velas y nó per haver rebut contr' orde dels quefes.

—¡Si qu' es estrany!

—¡Talós!—l' increpá En Miquel vegent que no li endevinava 'l pensament, afegint:—es que llavoras ¿compréns? no tenia encara la cadena ab que volia subjectarlo.

—¿Y ara la té?

—Sí; don Anton, sense pensarsho, me l' ha proporcionada ara mateix.

—No 'l acabo de compéndre, don Miquel—casi no s' atreví á dirli.

—Te 'n descubriré sols una part.

—Com vosté vulga: En Benet es sempre un póu, pera tot quant vosté li confia.

—Tú sabs que necessito quartos, puig entre

Digitized by Google

la política, y altres cosas, me se 'n van dels dits sense adonármen'—

—Si fá no fa, com á mi mateix, don Miquel, puig ab las misérias ab que 's pagan nostras suhadas, ab próu feynas ne tinch pera fer fum.

—No t' amohinis, Benet: mon oncle acaba de autorisarme pera gastarne algun d' extraordinari sense rendirnhi comptes.

—¡Part hi vull!—respongué son interlocutor ab véu cascada y plena d' egoisme, sense fixarse en lo que aquéll volia significarli.

—Si, home, sí; ¡pera tots n' hi haurá!: méntres tant, aquí tens aixó,—li digué don Miquel ficantse la má á la butxaca y posant una quinquena en las máns d' En Benet.

—D' aixó 'n dich senyors y amichs—exclamá aquest rebent la moneda, quina grogor llambregá amagántsela desseguida.

—¡Donchs no faltava més!: tu m' ajudas ab tot, y es molt just que t' ho recompensi.

—¿No se li ofereix res més de mí?

—Sí, Benet: després qu' hajas sopat ó fet beguda, te 'n anirás al club á sostenir l' esperit de nostres correlligionaris.

—¿No hi vindrá vesté, don Miquel?

—Per poch que puga, sí; més com tinch projectat arrivarme á can Magí pera decantarlo cap á nosaltres...

—¡Méntres no hi vaja pera Na Guideta!—l' interrompé aquell bromejant y fentli un significatíu y entramaliat ullet.

—¡Quína dona!; no hi ha dupte que es her-

Digitized by Google

mosíssima—responguéli don Miquel ab convicció—peró també es cert—afegí com recordant—que sos ulls aclapáran quan miran indignats.

—Aixís, doncas, ¡alerta don Miquel!; no fos cás que volguent vosté convertir al marit, lo capgirés la dona—observá En Benet plé de bon humor.

—No 'n passis quimera, Benet: vés, com te he dit, al club ahont procuraré trobarthi; sinó, fins á demá.

—Salut, don Miquel.

—Y llibertat, Benet.—

Y sense afegir un mót més, se separáren los dos citats interlocutors, internantse ben promptement En Benet per los entortolligats carrers que forman la extensa barriada de Sant Antoni y dirigintse don Miquel envers la Rambla de Canaletas.

Digitized by Google

V

La visita

Quan En Magí arrivá á sa casa aquell vespre, tornava á ser lo Magí de sempre: be próu qu' ho conegué Na Guideta al obrirli la porta del piset, puig al extendre ella sos brassos, no se féu pregar gens ni mica pera correspóndreli á tan amorosa benvinguda, estrenyentla carinyosament contra son pit. Y aixís, alegres tots dos, asseguérense á la taula, que, com de costum, tenia ja Na Guideta parada pera quan vingués son espós, sense mancarli al mitj l' imprescindible porrona, lo pá llescat y la sopera fumejant.

—¡Estich més contenta, Magí!—li digué élla boy servintli lo primer plat de sopa.

—¿Perqué, Guideta?

—Perque 't torno á véure alegre.

—No puch negartho, en bona fé: he pogut trevallar, quan no m' ho creya, he cumplert, fentho, ab don Anton y he quedat en bon lloch

Digitized by Google

ab mos companys als qui 'm dolia desayrar... y vetaquí á un home mes trempat qu' unas Pásquas.

—Donchs, ¿qu' ha succehit Magí?

—Felisment, tot s' ha tornat aygua-poll; ha sigut una ruixada d' istiu, quan amenassava ésser un espatech d' aygua ó un temporal desfet—y prosseguint aixís, li aná explicant tot quant havia ocorregut aquella tarde á la fábrica.—

Acabáren de sopar, quin repás fou més abundós de paraulas que de plats y entremesos, y Na Guideta ab la llestesa própia d' una dona cuydadosa y endressada, despará la taula, desá cada cosa á son lloch, dongué una escombrada al menjador y prenent son coixinet de fer puntas (era 'l mateix de quan la conegué en Magí) se posá á trevallar, il-luminantla la rojenca claror del quinqué de petróleo.

—¿Ja hi tornas, Guideta?

—Sí, —responguéli ella ab dolcesa— tinch compromesas aquestas puntas pera demá al matí, y haig d' acabarlas.

—¿Pera hont son?

—Per' una botiga del carrer de Fernando.

—De segur que las vendrán com á extrangeras.

—Crech que sí; lo tan aixerit com xarrayre aprenentet que m' han enviat pera encomenármelas, aixi m' ho ha bestret, al ménos.

—¡Imbécils! ¿Qué per ventura no es honrada la feyna que surt de las nostras mans, qu' hajan de ferla passar com á extrangera?

Digitized by Google

—No t' hi enfadis, home.

—Més qu' enfadarme, m' indigna: debém ser borts los travalladors d' aquí ó las nostras cosas, qu' aixís hajan d' amagarlas... Ja 'ls escarmentaria jo, com hi ha mon!

—Peró Magí; ¿quína culpa hi te 'l botiguer?: lo venedor deu subjectarse á las exigencias del comprador, si vol fer negoci.

—Aixó, fins á cert punt; encara que ben mirat, tots, un y altre, n' hi tenen próu, sinó massa.

—No t' hi encaparris, créume, que tant ne treurías: lo cas es que me las paguin bé; y com passarán per ser fetas á Paris, me valdrán ben bé 'l doble de lo que 'n treuría si fossen de Barcelona.

—De tots modos; t' haguesses negat á ferlas, Guideta.

—¡Home, home!... Aixó sería ni més ni ménos qu' una raresa de criatura: lo cas es que ni á tu ni á mi nos manqui feyna, y tot lo demés que 'l vent s' ho emporti.

—Si, si, Guideta; tens molta rahó: peró aquestas cosas que 'ns humillían y 'ns fereixen l' amor própi, fan náixer antipatías, crían rancúnias, despertan ódis... van aumentant lo feix de las nostras queixas, fins que s' esbotzará com una bomba massa inflada... y llavoras qui gemegui, ja haurá rebut.

—¡Deu nos en deslliuri! — respongué mitj esborronada Na Guideta al ressó de las derreras paraulas d' en Magí, no mancadas de amargura y d' amenassa.—

Digitized by Google

Regná llavoras entre 'ls dos esposos un moment de silenci que sols l' aminorava 'l requetetxet dels boixets al topar los uns ab los altres moguts pels dits de Na Guideta, que reprengué son travall ab tot l' ardor d' una ánima generosa. En Magí, insensiblement, se col-locá á son darrera, mitj inclinat lo cos, repenjantse ab una má en l' espatller de la cadira ahont aquella estava assentada y entretenintse ab la altra ab lo cigarro, quin fum xuclava distretament pera llensarlo enlayre, mentres embadalit seguía 'l rápit moviment dels boixets, á quin compás y per entre aquell pá d' agullas que Na Guideta anava trayent y posant ab extraordinaria rapidés per sobre 'l dibuix mapat de negre en paper vermell, los innombrables fils se nusavan y entreteixian d' una manera tan enginyosa pera convertirse al últim en riquíssíma blonda.

Aixís romaníren una bella estona 'ls dos, fins que Guideta, enrotllant cuydadosament lo tros de punta feta, aixecá sos apacibles ulls envers en Magí, preguntantli:

—¿Que tampoch vols móuret' aquesta nit?

—No; vull passar la vetlla á casa pera veure si surto ab la meva, peró contemplante, me 'n havia casi ja distret.

—¿Y créus lograrho?

—Poca cosa 'm falta; temo, no obstant, que no podré realisarho fins qu' haja arreconat algun dineró...

—¿Perqué no 'l demanavas, com altras vegadas, á don Anton?

Digitized by Google

—No ha vingut á la fábrica aqueixa tarde; y encare que hagués vingut, no m' hi hauria atrevit.

—Mal fet, Magí; sabs que t' aprecía; t' ha donat probas de confiansa...

—Oh, no es pas aixó, Guideta; sinó perque si l' invent me surt com me penso, vull gaudírmen jo tot sol.

—¿Cóm?... —observá aquella estranyada y creyentse haverho malentés — ¿te veurías ab coratge?...

—¿Perqué no?... Jo t' asseguro que si resolch una petita dificultat que no he pogut encara véncer, deixaré d' anar á jornal, y tú no farás més puntas estrangeras.

—No aixequis castells enlayre, Magí; Deu t' ilumini, ab tot, si 'ns ha de pervindre en bé.

—Veurém, veurém!— Y llensant la punta del cigarro, se n' entrá á son cuartet, ahont ab próu feynas podia bellugarshi, ajustá la porta y 's posá á trevallar.

Era aquest, un lloch reduhidíssim y quadrat que, á modo de recambró, hi havia entre 'l menjador y l' arcoba ahont dormian; en sas parets emblanquinadas, hi penjavan varias láminas sense enquadrar, dibuixos lineals de máquinas de diferents usos é invencions, una alegoría, en cromo, del travall de Catalunya y algunas estampas de personatges, entr' ellas las de 'n Prim y d' en Güell com á símbol ó en representació de las ideas políticas y económicas de nostre obrer. Arrimat á un de sos panys y

Digitized by Google

fet fort á la paret, hi havia un taulell de dimensions proporcionadas al raquitisme del local, en lo que s' hi veyan en confusió desordenada llimas, estanallas, alicatas de varias formas, martellets, rodas dentadas de fusta unas y de ferro fos altras, una lámpara d' esperit de vi, fusos, rodets y trocas de cotó filat; un torn ab sas corretjas; aranyas ó aletas de diferents rádis y un sens fi d' altres objectes quina aplicació sols en Magí se sabía. Y per entre aquell *maremagnum* d' eynas, ferramentas, llimaduras, bocins de fusta y cendra de cigarro, hi sobressurtia algun llibre d' escubertas de rovellat pergamí y bocetos ó dibuixos, en paper de barba, de máquinas, torns ó altres objectes de mecánica fets al llápis ó al carbó. Un petit quinqué de petróleo y una cadira, alta d' assiento y de camas llargas ab rabassuts travessers, completavan lo parament d' aquell lloch, vertader estotx del trevall y de la constancia d' un home que sols contava ab sas forsas própias.

Y allí, ara assegut apoyant lo front en ab duas mans ó apretántsel ab l' afany del qui persegueix un somni procurant fixar la idea que sent sotraquejarli lo cervell; ara alsantse sobtadament ja pera llimar una roda ó clavar una pessa y desclavarla desseguida; ja marcant una ratlla en lo paper, ja obrint un llibre pera consultarlo com pilot á la brújula quan pert la derrota; ara, en fi donant un crit d' alegría ó gemegant desalentat, segons la proba qu' intentava responia ó no á sos projectes; en Magí

Digitized by Google

hi passava horas y més horas sense recordarse del cansament de tot lo dia, vegentshi, en las vigilias dels de festa particularment, atrapat per los primes raigs del sol naixent y quan ja era un caramell, de fetor insoportable, lo blé del quinqué que l' il-luminava!

Peró á vegadas en Magí, com atleta que rendit de lluytar ab son rival igual á n' ell en forsas y destresa s' ajevia en la calenta arena pera descansar; deixava cáure son cap entre 'ls crehuats brassos damunt del taulell, aclucats los ulls, lo front bullintli y l' esperit volejantli per l' ignot y may fitat espay de las regions etéreas: volguent perseguir lo pensament qu' entreveya peró que no podia atrapar pera traslladarlo de la concepció empírica á la vida real, lluytava, esforsava, esmunyía (si així val á dirho) sas potencias intelectuals é imaginativas.. y en aquella llúyta, son cos queya aixafat y s' adormía. Més, al despertarse sobtadament y ab la pesadés própia del qui ignora lo temps transcorregut entre aqueixos dos instants que casi sempre son inmediats ó próxims, sa pensa s' aclaria, sa imaginació deixava de volejar d' assí d' allá com una papallona fantasiosa y la má, ja segura, imprimia en lo paper ó al objecte, lo que 'l cap li dictava sense duptes ni vacilacions.—Se diria qu' en aquells moments de concepció en que l' home traslluheix una gran idea, ó troba l' invent qu' anhelava, ó descubreix la fórmula que venia calculant, l'ánima deixa al cos com á cárrega feixuga pera volehir més lleugera y

Digitized by Google

no hi torna fins que pot disposarne com á única mestressa.

Lo desitj de ser quelcom, lo noble afany de traspassar l' estret cercle en que havia nascut, la emulació constant que l' esperonava pera arrivar algun dia á ser home independent y, després que se casá ab Guideta, l' amor inméns que á n' ella professava ensemps que la llegítima ambició de proporcionarli ab son trevall la regalada y brillant posició qu' havia rebutjat al preferirlo al home rich qu' al brindarli la má li oferia; l' empenyian tot d' una á anar avant, á estudiar sempre, á no renunciar may á sos nobles projectes y travallosas invencions. Per altra banda, estava dotat d' una voluntat ferma y decidida: sa memória era felís en extrém; gran sa penetració; claríssim son ingeni; son cor ben trempat pera soportar tota mena de probas y próu noble y generós pera no engrehirse ab sos triunfos; y aquest munt de circunstancias l' obligavan, si bé que inconscienment, á no recular may quan donava un pás en avant, ni á desistir d' una cosa, quan s' havia resolt á conseguirla.

¿Qu' estrany es, donchs, que la Guideta l' estimés com á la nina de sos ulls y que, passant lo temps, á n' aquest amor sens límits, hi barrejés élla un cert respecte, molt semblant á l' adoració? Y sapigut aixó ¿qué té de particular ni d' extraordinari (en lo sentit d' incomprensible ó inverosímil) qu' al véures la volta primera, ja s' estimessen y que 's fonguessen en

Digitized by Google

una, aquellas duas ánimas, nascudas pera completarse, com duas flors quins cálzers s' obran y se badan al extrém d' un mateix branquilló?.

D'adins del recambró, eixían cada quan certs ruhidos estridents com fets per una llima, ó 's sentian los cops sechs d' un martellet, ó 'l brunzir rondinayre del torn ó altre mena de sorolls, tots los quals eran ben coneguts de Na Guideta que 'ls escoltava com á la mellor música del mon, méntres anava trevallant afanyosa, llesta y alegroya en son coixinet de blancas puntas. No obstant, alguna qu' altra vegada lo nuvolet d' un pesar ocult mitj cubria son apacible rostre y del fons de son pit sobreixia un suavíssim suspir que feya móure sos llávis com als pétals d' una flor lo lleuger moviment del oratge: era que l' acorava llavors l' amarch recort d' aquells dos angelets, bocins de sas entranyas, que se n' havian entornat al cel.

—¡Si fossen víus!—exclamava pensívola tot parant la feyna—¡y éll, pobre Magí, trevalla ara pera mí sola!...—Peró desseguida, aixugantse ab la vora del blanch devantal la traydora llágrima, afegía:—¡ditxosos éllis que gosan de la presencia del Senyor!... ¡Ah! ¿perqué 'ls hi ploro llur benhauransa?—

Un truch sech, donat á la porta, interrompé la cadena de tals recordansas, mitj sobressaltantla; y aixecantse, tot sonriguent per l' efecte estrany que li havia causat aquell soroll, corregué á obrir.

—Bona nit, Guideta—digué saludantla 'l fo-

Digitized by Google

raster que no 's descubrí ni feu altra ceremónia qu' entrarse adins de la saleta, com si fós á casa seva.

—¡Ah! ¿es vosté, don Miquel?—li respongué élla entre contrariada y séria, encara qu' ab la rialleta als llávis.

—Jo ho veu: me convenia parlar ab En Magí y com suposo que será á casa—y al dir aixó remarcá la paráula—m' he prés la llibertat de pujar á destorbarlo.

—Está molt ocupat, es cert; peró aixó no vol dir que no puga rébrel'.

—¡Y sempre allí dins de sa gábia!—exclamá don Miquel senyalant lo quartet ahont se sentian continuats cops de martell.—Té més tráfechs éll ab sos ferros y sas fustas, qu' un de nostres ministres ab sos pidolayres pretendents.

—Efectivament, son tota la seva déria: més, vosté está impacient y vaig á cridarlo—féu Na Guideta posant en práctica sas paraulas.

—Benvingut don Miquel—digué En Magí surtint del recambró quina porta ajustá correguent lo pany y posantse la cláu á la butxaca de la garibaldina.

—Salut, Magí—li contestá 'l jove allargantli la má y tot estrenyéntlahi, mirantsel' de fit á fit ab ulls riallers é indagadors, afegí—¿qué rediantre hi guardéu allá dins que may m' hi havéu deixat entrar ni mirarhi tan sols per una escletxa?

—Y aixó, don Miquel ¿qué hi ha de nóu?—li preguntá soptadament aquell, fent lo tochsardá pera esquivar la resposta.

Digitized by Google

—Home, venia á parlarvos ab confiansa.

—L' escolto don Miquel: ¿qué hi ha moros á la costa?: tinga, aquí, á mon costat—li aná dihent En Magí disparat com una carretilla, tot oferintli cadira vora del cosidor de sa esposa, assentantse 'ls dos l' un enfront del altre.—Y notant que Na Guideta prenía 'l coixinet pera anársen', afegí — no 't moguis, dona: suposo que don Miquel no ha de dirme res que tú no pugas sentir.

—Efectivament; es sols qüestió política—respongué aquest demostrant certa contrarietat.

—Aixís podrán enrahonar ab més llibertat—observá Na Guideta retirantse á l' arcoba, no sense donar una llambregada al jove que s' enrogí involuntariament al notarla.

—Donchs ¿qué hi ha de nòu, don Miquel?—repetí En Magí una vegada va ser aquella á fora.

—Res de particular; peró com aqueixa tarde ha succehit á la fábrica lo qué sabéu, he pensat vindre á demanarvos com á favor especial que, si alló se repeteix, obréu de diferenta manera.

—No veig lo perqué—contestá En Magí ab ingenuitat—y ménos encara éssent V., lo nebot del amo, qui m' ho aconselli.

—Aquest es precisament lo *quid* de la cosa, lo vertader punt de la confitura.

—Vejám, explíquis.

—Molt senzillament: encara qu' aprecío á don Anton, com á nebot que li soch, y 'l respecto com á principal meu, no obstant, trac-

Digitized by Google

tantse d' un bé general, sacrifico tota classe d' afeccions y faig callar lo mateix cor, puig sempre es més atendible lo bé de molts que 'l d' una sola persona.

—En conceptes generals, es veritat aixó, don Miquel; peró en aquest cas...

—A n' aixó vaig: vull demostrarvos com obrant com obro, y fins á risch de mon benestar particular, serveixo á la vostra classe, méntres que vos que hi perteneixéu de plé, la perjudicáu.

—No ho sé véure.

—Si tots los amos se portessen ab llurs trevalladors com mon oncle ab los seus, encara seria passador, peró ¿ho fán Magí?; ben al contrari: la inmensa majoría d' élls los tractan á baqueta y tots, quin més, quin ménos, procuran tréure de vosaltres tot lo such que poden, ó, en altres térmes, vos esplotan méntres los hi es possible. Y ¿no es ben trist aixó? ¿no es sensible que per alguns com vos, Magí, los quals obréu de bona fé moguts per un exés de zel ó per un motiu d' agrahiment, se privi als demés companys vostres d' obtíndre la llibertat ansiada y las reparacions que se 'ls hi dehuen?. Si no 's prenen grans resolucions ¿com podrá redimirse vostra classe?

—Més que cap altre, ó tant al ménos, desitjo véurela ja dignificada ¡pot bén créurem'!; y aixís es que, don Miquel, no m' explico cóm ó perqué jo 'n siga un obstacle.

—Fins á cert punt ho sóu, puig no hi aju-

Digitized by Google

déu: aquestas son cosas que no poden intentarse individualment, sinó en conjunt; y á tal efecte, los obrers s' associan, s' agrupan y forman aqueixa gran y humanitaria Societat á la qual voldria que pertenesquésseu.

—No pas per ara: llíure nasquí y llíure vull romándre. Jo no sé si vosté tindrá rahó, y ab vosté, tots los qu' aixís pensan; peró si que 'm consta que l' obrar bé, que 'l portarse com se déu y defensar á qui nos dona á guanyar lo pá, es obligació indiscutible de tot home honrat.

—Donchs vos veníu precisament ab mí, puig si vos estéu bé, Magí, ¿perqué no heu de procurar que 'ls demés ho estigan?: si vos sóu lliure ¿perqué no ho han de ser los demés?: ¿no vos esforsariau en agafar al lládre que vegéssiu que fuig, encara que no hagués vingut á robarvos á vos?; si sentiu plorar á un consemblant vostre ¿no vos afanyéu á aconsolarlo encara qu' en aquell mateix moment vos trobéu gosant d' una complerta ditxa?

—Oh!; aixó es molt diferent.

—No tant com sembla, Magí, y vos ho faré véure: obrant com havéu obrat, no sols no havéu deixat satisfets á la majoría de vostres companys de fábrica, que com á *esquirol,* us miran recelosos tildantvos de cara-girat ó d' espieta del amo. sinó que ni servíu en realitat los interessos d' aquest,

—Miri, don Miquel, qu' aytals paraulas...

—Si vos las dich, es pe 'l bé que os vull y nó per oféndrevos; y sinó anéu escoltantme.

Digitized by Google

—Ja ho entench aixís, peró...

—Encara que mon oncle retardará 'l ferho tant com puga, 'm consta, no obstant, que 's veurá obligat, ó á despatxar á molts de vosaltres, ó á aumentarvos las horas de jornal y á disminuhir los setmanals; nó perqué éll ho desitji, sinó perque los demés, ab lo sol estalvi qu' aqueixa mida representa y qu' están decidits á plantejarla, com vos no ignoráu, podrán sostenirse, li farán una ventatjosa competencia y al últim l' obligarán á tancar la fábrica; y aixó ¿no es un mal? ¿no es ben injust? ¿no es, Magí, per ventura, un parany que vos arman y prepáran aqueixos ricassos sense conciencia que, ab tal d' explotarvos, no repáran ni 's miran en llensar á la miséria á centenars de familias ó en convertir als trevalladors en negres de pell blanca, obligantlos á guanyar l' amarch pá del escláu?

—No li nego que tinga una part de rahó, don Miquel.

—¡Cóm una part!; tota, Magí; tota la tinch: per aixó he vingut á trovarvos, desitjant així mateix convéncervos de que prescindint de certs miraments, molt atendibles en lo terreno particular, sapigáu, com jo ho faig, llensarlos á un racó y sacrificarvos en bé dels vostres desheretats germans y de la Humanitat mateixa.

—Donchs ja qu' es precís, don Miquel, no m' oposaré á la vaga que 's fassa novament á fi de contribuhir á la consecució de tan noble objecte.

Digitized by Google

—¡Aixís m' agradéu, home!: aquesta vegada, al ménos, vos havéu mostrat rahonable y condescendent ab mí.

—Senyal evident, y me 'n complasch, de que ha pogut ser; peró, com malgrat d' aixó, tinch certs deutes d' agrahiment ab don Anton, li previndré ma resolució.

—No caldrá, si ho voláu, puig aqueixa tarde al eixir del escriptori, vos he guanyat per má insinuantli ja alguna cosa de vos, á propósit de tot aixó, y de lo qual demá al matí, si us apar bé, n' hi acabaré de parlar.

—Mellor, y li agrahiré molt, don Miquel, puig m' estalviaré aixís d' haver de fer embuts á son devant.

—Casi 'm féu ríurer, Magí!—observá don Miquel, sonriguent pera dissimular sa refinada astúcia, tot afegint—sempre pequéu ab éll de temerós.

—Francament, don Miquel!; quan un senzill obrer se compára ab l' amo, fa cert respecte haverli de tindre conversas semblants á n' aqueixa.

—¡Fugíu, home, fugíu!—l' interrompé 'l jove bromejant, prosseguint desseguida lonsauger y enrahonador—¡qué poch lo coneixéu!; miréus!, també li he deixat entrevéure quelcom de vostre invent...

—Encara no pot dírsen'; fins que 'l tinga acabat...

—Tant se val; ¡no miréu tan prim!; donchs, com vos deya, al sentirme, se n' ha alegrat

Digitized by Google

en gran manera, afegintme que si 'l necessitávau...:

—No crech haverlo de molestar, peró no deixaría de ferho ab tota confiansa.

—¡No mancava més, Magí!... y jo vos prometo qne demá mateix li diré que no sols vos he ofert sos serveys, sinó sos diners, sía per la cantitat que sía.

—Molt li estimo, don Miquel; peró aixó fora abusar de tanta distinció...

—Usantla, lo faréu content; y ara, Magí—li digué aixecantse pera anarsen'—dispensáume si vos he destorbat tanta estona.

—¡Vol callar, don Miquel!, vosté disposi; poch val y pot un pobre obrer, com jo, peró no m' excusi may en lo que 'm crega útil.

—Me 'n vaig contentíssim de vos, home—li digué aquell afalagantlo y estrenyentli la má—vos conto com á un de nostres germans y vos faré inscriure á la llista.

—Tant com aixó darrer, nó, don Miquel: ja li he dit; dispénsim la negativa, peró vull reservarme la facultat d' obrar segons mellor me sembli.

—Ho aplassarém, doncas; no vé d' un dia, ni de dos: ara que me 'n recordo—féu lo jove com si li acudís una idea—dintre d' una setmana, lo més llarch, hi ha d' haver una gran reunió, una especie d'assamblea popular y sobirana á la Plassa de Catalunya.

—Efectivament; n' he sentit á parlar.

—Si vos sembla, Magí, podrém esperar fins

Digitized by Google

allavoras: anéuhi; allí se vos exposará nostre programa; lo que pensém fer en bé del poble, y 'ls médis de que s' ha de váldre aquest pera conseguir sa autonomía y l' us llibérrim de tots sos drets: si lo que sentíu vos compláu, com no ho dupto, veníume á trobar y seréu inscrit desseguida en la gran Societat.

—Perfectament: no hi faré falta, don Miquel: y si lo que d' allí resulti es lo mateix que jo desitjo pera mos companys y pera tots nosaltres en general, més qu' un associat, tindrán en mí á un apóstol.

—Entesos, y mil mercés, Magí.—

Y tornantli á apretar ab efusió la má, se dirigí cap á la porta que li obrí aquest, fentli llum per l' ull de la escala fins que 'l sentí passar lo llindar de la del carrer.

Digitized by Google

VI

Los conspiradors

Tot just hauría En Miquel donat quatre passos, quan sentí tocar horas en la Seu: se deturá llavoras y traguentse son húmil *remontoir* de níquel, consultá á la resplandor del fanal, la que senyalava aquélla.

—¡Las nóu!... bon' hora!—se digué á sí mateix tornántsel' á la rellotjera—tinch temps encara pera anar á celebrar ma conquista—afegí tot prenent una resolució y, allargant lo pás, va dirigirse cap á la Rambla del Centre ficantse al café de París.

Un colp adins, s' assegué en una tauleta rodona que hi havia en un racó, posantse d' esquena á la paret, se desbotoná l' americana de mitj-temps, va descubrirse deixant lo sombrero en la cadira més inmediata, se passá 'ls dits dos ó tres vegadas per los cavells pera estufarlos y

—¡Clach, clach!—féu picant de máns d' una

Digitized by Google

manera forta y acompassada pera cridar al mosso.

—¿Qué se li ofereix, don Miquel?—li digué aquest, ananthi desseguida, tot apoyantse ab las máns en lo marge de la taula é inclinant lo cós endevant.

—Un *beafteech,* café y un *habano.*

—Li porto al acte—li respongué aquell, entornántsen diligent pera cumplir son encárrech, sense descuydarse de péndre la imprescindible safata de metall blanch per la qual aná passant lo tovalló com si l' hagués de brunyir.

En Miquel se tregué llavoras del infern un diari qu' hauria pogut servir de llansol, lo desplegá, no poguent casi donarli abast ab sos brassos, é hi passá 'ls ulls pera entretenirse y mirar aixís per son damunt qui entrava y qui surtía sense cridar la atenció. Peró encara no havia llegit un parell de ratllas, quan torná 'l mosso oferintli 'l cigarro demanat.

—¿Será bó?—li preguntá En Miquel agafantlo, mirántsel' y ensumantlo, escapsantlo després ab las dents y acostanthi 'l misto que 'l disfressat de senyor, ab son frach deslluhit, corbata blanca, coll dret y llustrós, armilla oberta y pantalon de panyo, li allargava boy encés abaccionat més servil qu' atent.

—Ja sab que los hi trío, don Miquel.

—¡Magnífich puro!— exclamá aquést, deixant anar la primera xuclada de fum, blavench y aromátich.

Digitized by Google

—¡*Voy!*... cridá 'l mosso, contestant á un' altra taula ahont la demanavan, méntres sentía que, al anarsen', don Miquel li deya:

—No m' entretingas... que siga cruhet.

Aquell li respongué ab un signe d' inteligencia y desaparesqué per entre la abigarrada concurrencia composta en sa majoría de bons aletas com lo nostre conegut, alguna senyora cursi y quatre dotzenas de setmesons, aprenents ó aspirants á calaveras, molt ben enguantats, molt ben pentinats y molt esgroguehits gracias, potser, á las constants migradas sufertas á la cantonada de Can Llibre ó, en aquella época, en los aparadors de la Criolla ó d' algun altre Colmado que 'ls hi feya la denteta, sinó ja 'ls polvos d' arrós qu' encomenavan al barber (¡dispensin! al perruquer,) quan los hi afeytava sa denarida barba, que no descuydés de posárloshi y dissimulárloshi ab la borla.—

Deurian haver transcorregut uns deu minuts quan torná lo mosso duhent lo que don Miquel li havia encomenat.

—¡Cóm no has trigat més!—li digué aquest estenent lo tovallonet y partint lo llonguet ab los dits.

—¡Això, va molt depréssa, don Miquel!—li respongué lo servidor, no donantse per entés, tot acostantli la safata y abocantli lo vi en la copa.

—Vull arribarme al club—féu aquell mitj xafallós y ab la boca plena.

—¿Qué tan mateix va de bó?

Digitized by Google

—Psé...! máncans' solsament convertir á alguns pochs y trobarne uns quants de decidits...

—Ja sab qu' entre aquestos pot contarmhi: li tinch promés, don Miquel; y allá ahont convinga posar foch...—y acabá la frase baixant la véu.

—¡Hómens com tú nos convenen! ¡pert cuydado que t' avisaré dels primers.

—Sento no poguer acompanyarlo: tinch avuy lo torn de nit y...—se 'n aná á servir á un' altra taula ahont feya ja estona que 'l cridavan.—

Méntres tant, don Miquel acabá de sopar, prengué 'l café sense entretenirse á refredarlo, trucá en la tassa pera avisar al mosso que li deixava l' import del gasto ab la corresponent propina y surtí altra vegada á la Rambla tot dihentse á sí mateix, després de llensar ab certa recansa la mastegada y reduida punta del *habano*.

—¡Me trobo mellor!, y ara que 'ls budells no 'm roncan, podré ferho jo ab aquella trepa qu' espera assedegada lo dia de... sa regeneració!...

—Y esclafint una riallada sarcástica, semblant á la d' un boig, se posá á caminar Rambla amunt fins arrivar al Plá de la Boquería ahont girá prenent la direcció del carrer de Sant Pau.

Poch havia caminat quan, tombant rápidament, se ficá en una escaleta ab próu feynas iluminada per un globo de gas, brut y polsós; pujá los grahons, no escombrats ni fregats de qui sab quan, s' ajustá ben bé l' americana,

Digitized by Google

cordántsela ab mirament, s' arreglá lo sombrero decantantlo damunt la seya esquerra, y 's feu surtir los cavells de las polseras que caragolá á lo *Emperador*.

Preparat ja aixís, com galan jove abans de surtir en escena, doná empenta á la mampara, en quin centre ovalat y pintat en lo crestall ab lletras negras y vermellas s' hi llegía lo nom del Círcul, y se n' entrá adins ab tota la prosopopeya d' un home públich, influyent y necessari, no sense haver abans donat una rambatxa al *conserge* del local, á qui havía sorprés fent una bacayneta tan intempestiva com perillosa pera la seguretat dels sócis.

—¿Cóm vá aixó, ciutadans?—digué ficantse en una sala ahont eran en curt nombre los rehunits, ó sian los manyeflas ó caps-de-colla que portavan lo tinglado d' aquella casa.

—¡Ola, Miquel! — responguérenli alguns— anávam ara á ocuparnos d' un assumpto de molta trascendencia.

—Veyám! ¿de que 's tracta?—los hi preguntá aquell assentantse vora la taula, tot encamallantse en la cadira y apoyant sos crehuats brassos en l' espatller d' aquesta.

—Se tracta—féu avinent un d' aspecte terrorífich, d' ulls verinosos, alt d' estatura, aixut de galtas, prim de cos com un espárrech y d' ánima virulenta—se tracta—repetí—de intentar novament la vaga, peró d' una manera general, forsosa, absoluta á pesar de tot y contra tot... y si algú s' hi oposa, ¡que cáygui!...—pa-

Digitized by Google

raulas, aquestas rederas, que pronunciá ab véu cóncava y sarcástica mirant de fit á fit á don Miquel.

—Estich d' acort—respongué aquest—¡y cáygui qui cáygui!

—¡Méntres no degám comensar per tú ray, hipócrita! — li digué 'l que acabava d' enrahonar.

—Aném á pams, senyors!—contestá furiós D. Miquel—jo no admeto insults de ningú, mal siga 'l president qui me 'ls dirigesca...—

—Ciutadá!... no se 't pot fer una broma!...— l' interrompé l' home d' aspecte tétrich procurant sonríure y ablanir sa veu.

—Passi com á broma, peró de tots modos, vull que consti que si aqueixa tarde he detingut la vaga en la fábrica de mon oncle, no ha sigut per amor ni per atencions á n' aquest, sinó perque un sol trevallador m' ha esquinsat la grúa, destruhint mos projectes!...

—¿Un home sol?—observáren alguns ab estranyesa y admiració.

—Si, un home sol; un senzill obrer: més ara no es del cas esplicarho, puig perderíam un temps preciós pera acordar lo que convinga.

—Avant, doncas — exclamá lo president — ¿creyéu que deu repetirse la vaga?

—Si—responguéren tots.

—¿Quan?

—Com mes aviat mellor; demá mateix—respongué la majoría.

—No ho crech jo aixís—replicá don Miquel,

Digitized by Google

afegint—ab lo succehit avuy, los amos están previnguts y 'ls obrers escarmentats; ademés, ignorém encara las ordes del Concell general y, mancant la deguda preparació pera donar lo cop, en lloch de ferse, abortaría posantnos en ridícul y fins en perill d' ésser empresonats.

—Parlas com un oracle, Miquel: ¿qué pensas fer, dóncas?

—Senzillament: trevallar sens' descans pera que aquella comensi lo dia abans de la gran reunió qu' está acordada pera d' aquí á una setmana á la Plassa de Catalunya: d' aquest modo nos queda temps pera assegurarnos de que á Gracia, á Sans, al Clot, Sant Andreu y demés pobles vehins enviarán gent en gran á la reunió; de que la vaga comensará ja á fer sentir sos efectes per tota Catalunya y de que nostres mes actius agents, com en Benet y altres, haurán ja pogut posar garbons al foch pera que al sentdemá exploti en flamarada inmensa á la citada plassa, estenentse com una reguera de quitrá arborat al resto de la ciutat y fins als més llunyans extréms de la Península Ibérica.

—¿Vos apar bé 'l plan de nostre ilustre company?—preguntá lo president.

—Magnífich, y més encara, práctich.

—Donchs, aprobat y avant!—exclamá aquell ab entussiasme.

—Una observació dech fer á la Junta—digué un dels allí reunits, sens' dupte l' encarregat

Digitized by Google

de manejar las cireras—y es la de que al nostre club nos hi escassejan molt los fondos.

—No 'ns ne mancarán: ¡jo vos ho asseguro!—respongué don Miquel—puig tinch pensat ferho pagar tot á un burgés, á qui tots coneixéu perfectament, y al qui s' atreví á posarme aqueixa tarde en tan gran conflicte.

—Ab ciutadans com vos, se pot anar á tot arréu—digué contentíssim lo tresorer, méntres los demés felicitavan al jove per son desprendiment á favor de la humanitaria y redemptora idea —

Y després de tractar d' algun altre detall y d' esbravarse entr' ells ab bromas y amenassas y projectes y parauladas que ni ab careta de ferro podrian repetirse, se separáren pera anarsen los més dels conspiradors á llurs casas y 'ls dos ó tres restants á reunirse ab los ja clarejats correlligionaris que romanían en las diferentas pessas ó salas del Círcul. En Miquel se dirigí á la en que hi havia instal-lat lo café ab sas taulas de tresillo, segur de trobarhi á son company en Benet. Un bon xich li costá d' ovirarlo, amagat com estava al racó més fosch de la mateixa, tenint una partida empenyada ab sos companys, la majoría d' ells caps-de-brot pera 'l vici y la depravació: ademés la sala, encara que petita, era la única en que hi havia concurrencia, ben al contrari de la anomenada *biblioteca* en la qual sols s' hi veyan en lo major abandono y casi á las foscas diaris, láminas picants, revistas satíricas ó indecents folletos

Digitized by Google

amen d' un qu' altre llibre ahont podian los aficionats apéndre las salvadoras doctrinas que debian capgirar la societat y regenerar á tots los pobles de la terra!

En Miquel, no pogué reprimir un gesto de disgust y fins de indignació al descubrir tanta degradació en aquells homens; peró dominantse y ja acostumat á véure y á víure en llur embrutiment, s' arronsá d' espatllas ab la darviniana indiferencia d' un escéptich y 's digué á sí mateix:

—¿De qué 'm preocupo?—y mirántsels com jugavan sense ni adonarse de que los estés contemplant, afegí—¿quína culpa hi tenen? si aixís son y aixís han nascut, ¿per qué privárloshi aqueix plaher, únich de que poden gosar, ben al revés dels qui 'ls explotan y los trepitjan?—Al últim, acostantse á la taula, tocá per la espatlla á en Benet, dihentli:

—¿Cóm va aixó?

—¿Vosté aquí, don Miquel?; ja no l' esperava —li contestá llensant lo trunfo ab que féu basa, guanyant la partida.

—He volgut donarte una bona noticia—y abaixant la véu, l' enterá de com havía conquistat á en Magí.

Los demés de la taula, que no ohian un mot de la conversa d' aquell modo sostinguda, se creguéren desayrats, per lo que saltá un d' élls preguntántloshi ab enuig:

—¿Qué rediantre xerréu? ¿qué no sabéu que 'ls confessionaris fins sobran á las iglesias?

Digitized by Google

—Oh, y fins aquestas també—li respongué don Miquel—com altras moltas cosas qu' haurém de convertir en brasa!

—Avuy fos y demá festa!

—¡Ja será!; no vos espantéu, ciutadans, méntres en l' hora oportuna no vos manqui lo coratge.

—¡Y que 'ns ha de faltar!: á las probas fossem, ja ho veuría, don Miquel!

—No trigaréu, companys: l' instant suprém s' acosta á passos de gegant; ben tost, no hi haurá pobres, ni richs; tot será de tots; l' amor correrá llíure pe'l mon abellint la vida dels esposos, ben al revés d' ara en que 'ls torna escláus l' un de l' altre: tan soldats serán de la pátria los fills vostres, com los dels poderosos y desapareixerá aqueixa farsa que 'n diuhen Relligió, á la sombra y ab excusa de la qual viuhen com galls en lo corral aqueixa colla de farsants y estúpits que 's vesteixen pe'l cap y duhen faldillots negres.—

Un picament general de mans y un esclat d' estrambóticas riallas aculliren las darreras parauladas del corruptor jove, qui, aprofitant aquella favorable disposició de sos degradats oyents, proseguí:

—Peró, pera que aixó sia possible, es necessari que tots hi posém lo coll; es precís, si aixís convé, que nos hi juguém la vida, sense fernos pór ni 'l nombre, ni 'ls medis, ni 'l poder de que disposan nostres contráris; si per desgracia reculéssiu ¡ay de vosaltres! ¡ay de la llibertat,

Digitized by Google

quins primérs raigs comensan ja á resplandir en lo cel de nostra pátria!

—No témi, don Miquel! — responguéren molts d' ells—ja sab que pot contar ab nosaltres!

—No 'n dupto pas, germans!—los hi respongué—peró com lo moment de las grans resolucions s' acosta, volía sapiguerho més de cert; si n' hi ha entre vosaltres algun de cobart, que se 'n vagi, puig encara hi es á temps: si cap de vosaltres fos traydor ¡ay d' éll!...

—¡Nó, nó, nó!—li contestáren tots ab entussiasme—¡ó la llibertat ó la mort!

—¿M' ho juréu?

—Y ho rejurém cent voltas!—cridá ab l'envit de sos pulmons En Benet, com lo gall, amo d' un corral, quan la virám cloqueja, méntres uns y altres estenían la má dreta en direcció del atrevit jove, en quins ulls hi bellugava una estranya alegría.

—Vos ho accepto en nom de la Societat—los hi respongué—y devant d' ella vos ne faig responsables; contant ab vosaltres, podrém anar avant y conseguir lo triumf de la redemptora causa dels drets del poble!—

Obtingut per En Miquel lo que d' aquella gent desitjava, procurá desempallegársen al cap de poca estona, com ho féu, despedintse al crit de:

—¡Salut y llibertat!

—¡Salut y llibertat!—li responguéren á choro tots ells, no sense que d' un en un li es-

Digitized by Google

trenyessin la má, com volguentli dir:—A revéure!—

En Benet procurá acompanyarlo fins á la porta, y allí li digué:

—¿Vol que 'l segueixi, don Miquel?

—No, Benet; no 't necesito més avuy: demá 't trasmeteré novas ordes.—

Y com gos falder que després d'haver acariciat al amo se 'n entorna á son jás, aixís en Benet se n' entorná á la taula ahont jugava ab sos parions pera passarhi horas y més horas, fins que la matinada los hi vingué á sobre, sorprenentlos encara ab las cartas als dits, los ulls fondos y á mitj clatell, la gola ressecada de tant fumar y la rábia al cós malehintse la existencia.

Digitized by Google

VII

Un trevall difícil y conversas misteriosas.

—Passém comptes—se deya don Miquel, passejantse amunt y avall de son cuarto, que 'l tenía en una casa de dispesas de las de no mes bona anomenada, mal endressat, de parament bastíssim é impregnat de la fetor de tabaco,—dech fer un regalo á la meva estimada ballarina del Tívoli, l' amable Roseta que 'm mata ab sas exigencias; la dispesera, que mala fí fassa, may me calla reclamantme las tres mesadas pendents..... y anit me comprometí ab mos amichs á bestréurer diners pera la Societat; tot això sense contarhi á n' En Benet, quinas máns foradadas son com un cedás ahont s' hi tirés aygua.... ¡bonica situació! ¡brillant estat lo meu! ¿Cóm m' arreglo?—Y aturantse al mitj de la sala, se crehuá de brassos, acotá 'l front y estigué reflexionant una estona.—¡Qué tonto soch!—se digué interrompent lo curs de sas

Digitized by Google

ideas y reprenent sa monótona passejada amunt y avall del cuarto—dihuen qu' al aixecarse, un té les potencias mes obertas qu' al acotxarse, pero si 'm descuydo, se 'm evapora com éter, quan lo deixan destapat, lo plan qu' ahir havía concebut y que sols me faltava arrodonir!: posémlo á la práctica abans d' altre cosa.—

Y assentantse en una tauleta, damunt de la qual hi havía cendra escampada y mistos ja encaputjats de negre y puntas de cigarrets, ab alguna qu' altra factura inutilisada, dos ó tres novelas ab dibuixos tan insustancials é incitants com llurs continguts, un paper xupó vermell servintli de carpeta, un mal tinter de llautó ab més tacas qu' una cara garbada per la verola y una ploma de mánech de fusta rematant ab un triángul; tragué un full de paper comercial d' adins del calaix, lo ratllá ab gran cuydado y després de mirársel de dret y del revés, com si, tot fentho, anés madurant una idea, se preguntá:

—¿De quant lo farém?—y estirantse los cavells de damunt del front, mirant després las bigas del sostre y contant ab los dits, com si, temerós d' equivocarse, volgués comprobarho ab los comptes de la vella, afegí decidintse:—Ab dos mil duros, ja n' hi haurá próu per ara.—

Presa aquesta determinació, se posá á escriure ab deteniment en lo full aquell que partí pe 'l mitj, y, abans de firmarlo, se 'n tragué un altre de petit y rebregat d' adins de la cartera

Digitized by Google

de memórias, qu' aná estargint ó calcant cuydadosament ab la punta d' una agulla en lo lloch ahont corresponía la firma: després resseguí ab la ploma lo calch qu' acabava de fer, se 'l mirá varias vegadas pe 'l devant y de contra claror, y satisfet de son resultat, s' aixecá, obrí 'l balcó y esquinsant en menudísims bocins lo darrer paperet, s' estigué contemplant com volejavan en diversas direccions, fins que 's perdéren tots de vista. Llavoras se n' entorná adins, enforrollá, com qui res ha fet, lo balcó, y assentanse novament en la despintada cadira, mitj remugá:—ara, qui vulga recullirlos y ajuntarlos, qu' ho fassa—sonriguent ensemps d' una manera histérica y convulsiva.

Com si aquesta senzilla operació ó aqueix petit trevall de calígrafo l' hagués deixat rendit, permanesqué una bona estona lás y cavil-lós, fins que sentintse una especie de sotracada nerviosa, exclamá:—¡Llamps y trons! ¿qué rediable m' ha agarrat?—y estenent sas miradas d' una manera incerta y vagorosa al entorn dels objectes que 'l rodejavan, s' adoná del paper qu' acabava d' escriure. Llavoras lo agafá flemáticament, lo plegá en tres sechs y posantsel' dins de la cartereta, ni mes ni ménos que si hagués sigut una lletra d' amor ó un recort de la dona anyorada, sonrigué ab satisfacció murmurant: —Ell será mon fondo de reserva; méntres tant, la caixa de mon oncle 'm pagará 'l gasto. Afortunadament está ben provehida, potser fins massa replena, y una sangría encara li será sa-

Digitized by Google

lut; á mes de que, un caixer, pot molt fácilment....—A 'n aquí interrompé lo curs de sas reflexións; obrí instintivament lo calaix de la táula y al buscarhi paper de fumar pera caragolar un altre cigarret, se trobá ab una llista plena de noms:—Ah!—exclamá trayentla y llegintla—no hi manca cap dels que 'm segueixen á ulls cluchs; tots ells m' han promés ajudarme: ¡bon nombre!—afegí després de sumarlos—un centenar d' homens decidits fan molta feyna!—y satisfet d' aquest recompte, acabá dihentse, méntres encenía 'l cigarro y aspirava ab fruició la primera glopada de fum:—¡bravíssim!: aixó va vent en popa; ¡be, Miquel! sols manca fer la senyal y obrir pas al vapor!—

Tot fregantse las máns ab satisfacció, s' alsá de son assiento, y dirigintse á la porta del cuarto que comunicava á lo demés del pis, ab véu seca é imperiosa, cridá:

—¡Antonia!

—¿Qué mana, don Miquel?—li respongué desde la cuyna, eixintne desseguida la mestressa pera dirigirse ahont aquell se trobava, sense amohinarse per la lleugeresa ab que anava vestida, puig duya sols unas faldillas y un xaleco mal enjiponats, los cavells en desorde, y á mitj fer las esbulladas trenas, arremangats los molsuts brassos, y 'ls pits penjant, dibuixantse rodons y plens, lliures de la opresora cotilla, y calsats los péus ab unas mitj usadas xinellas.

—Preparéume l' esmorsar—li digué, al véu-

Digitized by Google

rela don Miquel, ab accent áspre y decidit—y féu que siga nutritíu y apetitós.

—Aixó sí; quant mes mal-pagadors son vostés.... los homens, més exigents.

—Eh! poch á poquet ab la llengua, senyora patrona; 'l que vos dega una miséria, no vol dir que vos la negui ni....

—No he dit tant, don Miquel; peró la veritat del fet es que vosté, ab bonas rahons, me fá passar los dias sense pagarme lo que li tinch bestret pera mantenirlo.

—Tornéuho á repetir y veuréu com vos planto desseguida, Antonia, deixant qu' anéu á cobrar á Can Pistráus.

—Bé; no s' incomodi, don Miquel; pósis en mon lloch y veurá com de paraulas ningú 'n víu.

—Enllestíu lo que vos he manat y jo vos prometo qu' al mitj-dia, quan tornaré de la fábrica, vos saldaré 'l compte: ¿estaréu contenta?

—¿Qu' ha tret la rifa?—li preguntá la dispesera espurnejantli 'ls ulls ab sórdida alegría.

—No soch tan afortunat encara: don Anton me fá un regalet.... y próu.

—Quina ganga, don Miquel, tíndre oncles richs!

—¡Y tant! sobre tot com lo meu!...—li respongué ab ayre duptós y enigmátich.—Peró ¡dóna, dóna!—afegí ja impacientat—lo temps passa y la Joana balla: faré tart, per vos, al despatx, y.... ¡cu-cut, regalo!—

Digitized by Google

Ni que li hagués donat una empenta, hauría l' Antonia fugit més depressa pera executar las ordes rebudas de don Miquel, qui semblá animarse al véures lliure de sa presencia, diguentse satisfet y un si fa ó no fa desvergonyit:—tan mateix, á un se li aixamplan los esperits no tenint al devant certas personas.—

Anava á estirarse pera desperesirse ó pera entretenir lo mal-de-cor, quant sense cumpliment de cap classe, ni demanar permís pera entrar, mes prompte 's vegé ab En Benet adins del cuarto, que notar s' havía obert grinyolant la ajustada porta.

—¿Qué hi ha de nóu, Benet?—li preguntá En Miquel, sobressaltantse involuntariament al fixarse en son rostre groch, macilent y reconcentrat.

—Res, D. Miquel; tot va segons sos desitjos.

—Y donchs ¿cóm y perqué has vingut ara? ta cara demostra alarma ó espant quan ménos.

—Miséria voldrá dir vosté sens dupte—li rectificá aquell rihent com un beneyt.

—De bon' humor estás, Benet; pero vejám ¿qué vols ó á qué vens?

—Vinch á demanarli quart y ajuda.

—¿Qué no has esmorsat?

—Avuy no encara.

—¡Ja 't conech herbeta que 't díus marduix! ¡bé! ho farás ab mí—li aná responent lo jove posantse tranquil, endevinant la vertadera causa de la matinejant visita; y eixint al llindar del cuarto, cridá:

Digitized by Google

—Antonia; poséu un plat mes á táula.

—Quan vulga, don Miquel, pot venirhi—li respongué aquella desd' adins.

—A la táula y al llit....—observá En Benet, fent un badall de gana.

—Anémhi.—

Los dos se dirigíren al menjador, reduhit y brut, ab las parets despintadas, las bigas fumejadas y plenas de claus, penjanthi algun pansit gotím, y enrajolat ab mahons més plens de forats y esquerdas qu' ulls no té una esponja, assentanse l' un vis á vis del altre en la taula, única que hi havía, parada ab estovallas quina netedat posava en dupte de que coneguessen las bugadas, plats ab vora-vius bláus y escantellats, gots llisos d' ample cul, cuberts de llautó, ab una qu' altra taca de verdet, una ampolla de mitx-crestall plena de ví, ó cosa parescuda, feta sense rahims ab palo-campetxo y esperit ab sucre, un' altra d' entelada y confosa tota llistada ab las ratllas que deixa l' aygua al córrer en gotas per sobre la pols, no ben omplerta d' ella y ab altres pormenors que no cridavan ni molt ni poch l' atenció dels dos comensals, que sols se cuydavan de deixar com unas patenas los plats que los hi anava servint la dispesera.

—¡Tenía vertadera carpanta!—digué al últim En Benet, després de béures' d' un glop mitj vas de vi—desd' ahir nit, quant vosté se 'n aná del «Círcul» no havía ni amorosit ab una glopada d' aygua ma gola.

—Ja 's coneix.

Digitized by Google

—Ademés, si val á dir la veritat, te una patrona que 'l tracta com á un canonge.

—Ho fá á claps, Benet; te ráuixas com la d' ara, puig á vegadas me tracta á baqueta, donantme unas viandas que ni pera 'ls marranxons servirían.

—¿Perqué li comporta, don Miquel?; tractés ab mi, se 'n guardaría com d' escaldarse, perque, sinó, la faría servir de borra en lo jorn del gran incendi: y á fé—prosseguí ab tanta grossería com cinisme—que, grassona com está, sería un bon garbó para atiar la flamarada.

—¡Diantre!—esclamá En Miquel posantse á riure—pot ser l' Antonia una mica exigenta y desvergonyida, peró no deixa de tindre un bon pamet, no es massa madura encara, es divertida y alegre, y mes qu' aixó, Benet, no pertany á la confraría de las gata-moixas ni majordonas....

—¿Vol dir que no es com Na Guideta, eh?

—Oh!... aquesta sí que....—y don Miquel se reprimí pera callar son pensament.

—No sé com En Magí s' enamorá d' ella: es cert qu' es guapota, peró fa una cara de Mare-de-Deu y sembla més maymona.

—Tens rahó, Benet; es una dona á la qui odío, no per manyaga, sinó per lo qu' es ferés-tega; á la més petita indirecta, á la galantería més insignificant qu' un vulga dirigirli, ja ¡pataflaf! ó ha rebut un xasco que deixa mut, ó una mirada que enlluherna.

—Donchs li coneix lo géni, don Miquel!

Digitized by Google

—¡Ni may que l' hagués vista!—murmurá aquest ab íntima racansa—peró ja que la fatalitat ho ha volgut aixís—afegí, prenent son rostre un aspecte sinistre—no es lluny lo dia en que li faré sapiguer quantas fant dotze, puig no se 'm insulta impunement.

—¿Véu com jo li deya, don Miquel? ¿véu com no hi ha fiat ab aqueixas caras compungidas y honestas com las de Na Guideta?

—Es cert; peró....

—¿Fóu gran l' insult?—preguntá llavoras En Benet, mes que pera sapiguerho, ab l' idea de distréure á son amich.

—Sí, y d' aquells que may s' oblidan—y prenent un ayre comunicatíu, prosseguí:

—Ara que ve al cas, te 'l contaré, Benet; n' obstant, com sols ho faig pera esplayarme, tingas present que ni després de sapiguerho ni may més, vull que me 'n parlis, si jo abans no te 'n bestrech conversa.

—Obehiré, don Miquel—responguéli aquest ab decisió; disposantse á escoltarlo.

—La primera volta que coneguí á Guideta, m' agradá com m' agradan totas las donas que son joves, bonicas y vistosas; com nos agradan las flors y las papallonas perque nos distrehuen los ulls. Ben tost d' aixó, y quan vaig fixarme en sa hermosura y en sos esguarts deliciosíssims, una passió que m' hauría fet tornar boig, se despertá en mí, avassalladora, terrible, casi 't diré infernal; ¡tanta era la forsa y lo foch de la mateixa! Coneguent lo terreno que trepitjava,

Digitized by Google

procurí dominarme, reprimirme, esforsarme á no estimarla, pero ¡cá, Benet! era impossible; quan un dia volgué lo diable, si es qu' existeix, ó ma planeta, com dirías tu, qu' al anar, com en altras ocasions á dur uns dibuixos ó unas mostras pera En Magí, la trobés sola trevallant en son invariable coixinet de puntas. Si en aquell moment se m' hagués obert un cel sens' élla ó un infern á son costat, m' hauría decantat á n' aquest sense pensarmhi; ¡era hermosíssima!: llavoras, creyentme segur, sentintme refluhir tota la sang en lo cor, y dominat per la fascinació de sas miradas, vaig exclamar ab un ¡jo l' amo, Guideta!; peró en lo mateix moment, y quan jo buscava sa má pera sagellarla ab un bes, fet lo qual res m' hauría importat pérdre la vida, com si l' hagués picat una vespa verinosa, s' aixecá superba, dominadora, terrible, plantanme ab tota la fúria de son orgull ó de sa indignació sos cinch dits á la cara, méntres me deya: ¡aixís se tracta al home vil que no sab respectar á una dona casada!

—¡Tira peixet, don Miquel!; quinas caricias!—li digué En Benet, no poguent contindre una rialla tan intempestiva com desentonada

—Aquella bofetada—prosseguí En Miquel—cambiá mon amor en ódi; fent fer semblant insult un cap-girell á mon cor, se despertáren en mí mas antigas passions y vaig jurar venjarmen.

—Lo mateix hauría fet jo, don Miquel.

—Desd' allavoras, renunciant á tot y renun-

Digitized by Google

ciat aixímateix de tot, me convertí en revolucionari; y com no tinch res, ni ningú á qui volguer, ni altra déria que la de fer sentir á Na Guideta tota la ira de son ultratje, mos somnis han sigut ma venjansa y lo bé del poble!

—Y En Magí ¿no va sapiguerho?

—Ni ho sab tampoch. Na Guideta me va dir en aquell jorn: ¡vágissen! res diré de son insult á mon marit, quin carácter déu ja vosté conéixer, Miquel.

—Efectivament—l' interrompé En Benet—tot manso, manso, sería capás d' enviar á l' altre barri á qualsevol qu' intentés posarlo á proba.

—Y ademés d' aixó—prosseguí 'l jove—desd' aquell fet, no he notat, en son tracte ab mi, la més lleugera diferencia.

—Peró ¿cóm s' atreví á tornar á véurela, ó al ménos, cóm hi aná ahir?

—Perque 'm convenía, Benet; y després perque recordant lo que 'm digué també en aquella ocasió Na Guideta, sabía que si éll era á casa, se m'obriría la porta, y sinó, nó.

—¡Y una dóna l' ha posat á ratlla, don Miquel!—exclamá son confident admirat de lo que se li confiava.

—No totas las pagas cahuen per Sant Joan, Benet—li contestá ab accent tremolós per la ira—y aixís succehirá ab aquel parell de tortras, quin níu veurás convertit dins de pochs dias en lloch d' horror y llágrimas.

—¿Cóm, don Miquel?

Digitized by Google

—Tú m' hi has de ajudar: ¿puch confiarhi?

—¿Y aixó 'm pregunta? no sab que soch son gos de presa, qu' ans me deixaré matar, á permétre que li toquin un fil de roba?

—¡Gracias, Benet!: així ho conto y escoltam'. Lo primer pas, ja es donat; tinch cap-girat á En Magí, y, ab sa promesa d' anit, vaig lograr reduhirlo á la impotencia, puig no oposantse á la projectada vaga, tots sos companys, qu' en ell s' enmirallan, seguirán com á xays.

—Realment ¡bé massa qu' ho vegí ahir tarde!

—Durant aqueixos dias que faltan, procura socavarlo y atráuretel afalagant sos nobles sentiments al posarli de relléu las misérias que sufríu la classe obrera; després, en lo dia de la gran reunió, vigilal' y fes de manera de conservarlo á ton costat, rodejantlo d' altres companys de ta absoluta confiansa,.. . y quan lo poble 's desbordi impetuós pera portar arréu lo foch y l' extermini, fés que siga éll qui llensi la teya flamejant á la fábrica de mon oncle, comensant per l' escriptori, á fi de que, agafant los llibres y la fusta, s' estengui per lo restant del edifici.

—Y si no 'm volgués seguir ó aixó no pugués ser, don Miquel?

—Llavoras.. . un punyal fereix sense soroll, ¿m' enténs?

—Lo complauré: sas ordes s' executarán punt per punt.

—Y méntres vosaltres faréu aixó, jo.....—y aquí enmudí soptadament.

Digitized by Google

—¿Qué fará vosté, don Miquel?

—Dirigiré las massas populars.... encoratjaré als nostres germans—exclamá ab febrós entusiasme, ensemps que entre-dents, com si acariciés un projecte enlluhernador, murmurava:—¡jo.... faré meva á Na Guideta!

—¡Magnífich!—havía dit En Benet, sense fixarse en las darreras paráulas—peró, don Miquel—afegí ab egoisme—recórdis de que....

—Necessitas diners, ¿veritat, Benet?

—Francament; ho ha endevinat.

—Te 'n donaré... avuy mateix y, si fás quant á ton zel confío, més dels que necessitas pera satisfer tos capritxos.

—Oh!; aixís ray, don Miquel, avant... avant! —li respongué En Benet ab un rapte d' estúpída set d' or, de famélica copdícia, que llampegá en sos ulls com raig de lluna al reflectirse en la negror d' una tempesta.—

La presencia de l' Antonia interrumpé 'l curs d' aquesta misteriosa y confidencial conversa, quina durada li comensava á picar la curiositat y á causarli certa angúnia molt semblant á la pór; sentiment que li despertava sempre la mala fatxa d' En Benet quan lo veya entrar á casa seva. Aixís es que, fentse la desentesa, y com si anés á endressar lo menjador, hi entrá tot exclamant:

—¡Encara es aquí, don Miquel?; avuy si que fará salat.

—Teníu rahó, Antonia—li respongué 'l jove, comprobant l' hora ab son rellotje—peró

Digitized by Google

no tinga pór, senyora meva,—afegí ab sorna—quan torni, no li mancará lo promés.

—¡Sempre de bon humor, don Miquel!—exclamá la dispesera, alegrada ab la seguretat de rescabalar atrassos.

—¡Don Miquel!, un esmorsar com aquest lo pendría cada matí,—digué En Benet aixecantse ab recansa de sa cadira y posantse á seguir á son protector, sense ni cuydarse de saludar á l' Antonia que no pogué ménos d' exclamar, al veurel' á fora y després de comtemplársel' de cap á peus méntres se 'n anava ronsejant darrera d' aquell:

—¡Quín ballarcás!; no sé perqué don Miquel se fá ab un brétul consemblant!—Y deixant de banda tals preocupacions ni fer altre reflexió, arreplegá las estoballas per sos quatre panys y enquibíntselas entre brassos, se las endugué, ab tot quant contenían, cap á la cúyna.

—Haurás perdut lo primer quart de jornal, Benet—li anava dihent don Miquel allargant lo pas tant com podía pera arrivar á la fábrica abans de las nóu.

—Ja me l' abonará vosté—li contestá sense minvar las llarguíssimas gambadas ab las quals no podia avenirse de cap manera lo pas curt y atrafegat de don Miquel.

—Si, home, y més encara—li digué aquest esbufegant.—

Uns cinch minuts després arrivavan á la fábrica, si bé En Benet, per indicació de son

Digitized by Google

conxorxa, s' adevantsá una mica pera no entrarhi junts.

—Benet; avuy no vos hauría d' admétre perque no sols no havéu vingut al primer, sinó que ja fa estoneta que s' ha comensat lo segon quart de jornal—li digué 'l majordom.

—Téns més orgull tú—li respongué—y més ímfulas ab ton cárrech de majordom, qu' un cabo de realistas.

—No vos en anéu de la llengua, Benet.

—Ni 'm vulgas cridar tú més de lo que ho faría 'l mateix amo.

—Anéu á trevallar, si no voléu que de la setmanada vos ne rebaixi dos quarts de jornal.

—Rebaixa... ó roba 'm los que vulgas—li replicá En Benet entre-dents y ab tó despreciatíu, girantli l' esquena sense altra cerimónia.

Lo majordom, á qui don Anton li tenia encomanada molta prudencia, á pesar de que, si no ho sentí ben clar, endeviná lo que digué En Benet, se féu lo desentés, acontentantse en rondinar pera si mateix:

—¡Gandul!; cóm més vagos, més insolents!—

Digitized by Google

VIII

Distraccions de varias menas

Aquell matí, don Anton havia anat á la fábrica més d' hora que de costum: corrían mals vents per tot arréu: entre varis companys seus s' havia parlat en la nit anterior, dins los salonets dels palcos del Liceo, de las probabilitats de próxims y nóus conflictes entre amos y trevalladors; una sorda inquietut anava apoderantse de tots los ánims trascendint fins al bon humor individual, y aqueix munt de cosas fóu causa de qu' éll no passés la nit tan tranquila com altras vegadas y de que matinejés. Además, havia sapigut per son nebot, qu' En Magí estava acabant los estudis ó las probas d' un nóu invent y, ab son instint de comerciant y ab lo cop d' ull de tot home de negocis, endeviná las ventatjas que li reportaría, com ja li havía succehit en altra ocasió, obtindre 'l nou secret ó quan menys l' agrahiment d' En Magí.

Digitized by Google

Sens' dupte qu' aixó darrer més que 'l temor á futuras contingencias ó á ulteriors conflictes, atés son temperament, fóu lo que li esbargí la son dels ulls; peró deixant de banda l' esbrinar quin dels dos motíus l' obligá á matinejar, lo cas es que desde 'l cotxero al majordom y desde 'l mosso del magatzém als dependents, estranyáren que llur principal se presentés tan á deshora al escriptori, cosa de la qual no se 'n contavan parions cassos. Per fortuna d' élls ocupavan uns y altres llurs respectíus llochs, escepció feta d' En Miqnel que no havia encara comparegut; circunstancia que, si bé lo contrariá una bona mica y 'l posá intranquil, s' esvaní desseguida al considerar que, com á nebot, era natural y fins lógich de que gosés de certa amplitut en lo cumpliment exacte de son cárrech, superior á lo dels demés empleats ó dependents de la casa. Feta aquesta reflexió, se carregá de paciencia, s' assentá una cama sobre l' altra y prenent de damunt de sa taula-ministre lo diari, aná partit sos fulls ab lo talla-paper de marfil. Se col-locá catxassudament los lentes y després de mirar la cotisació oficial de la plassa, se posá á llegir los telégramas. Aquestos, si no eran alarmadors, tampoch tranquilisavan contradintse l' un ab l' altre: no deixantlo satisfet y desitjant sapiguer lo ocorregut lo dia abans en sos detalls pera poguer péndre sas midas y posarse á sopluig, tombá de cop tot lo diari anántsen' á la *gacetilla:* com de costum, al referirse aquesta als successos del dia ante-

Digitized by Google

rior, ho feya ab mitjas tintas ó contantne una de freda y una de calenta.

—Tot aixó y res, passa per un camí! ¡véyas' que 'ns conta!—murmurá entre desplahent y contrariat, afegint—¡pot ser l' article de fondo aclarará aqueix embull!—y ab má nerviosa é impacienta, girá los fulls dels reclams, trobantse ab que ocupava la página corresponent á n' aquell, un article crítich sobre cançons andalussas.

—¡Per cançons estém!—exclamá ja complertament contrariat y aburrit don Anton al llegir lo títol, afegint ab rialla burleta méntres hi passava 'ls ulls:—¡Oh! y d' aquell país, ahont sens' dupte 'l crítich hi haurá anat per damunt del mapa segons lo enamorat que se 'n mostra!—

Peró fós que desitjés matar temps ó que li cridés l' atenció lo tó pedagógich y enfátich del estil, ó solsament lo prurit de conéixer al autor, lo llegí de cap á cap fins á toparse ab la firma d' aquest, devant de la qual se detingué mostrant estranyesa y disgust, dihentse á si mateix:—¡aném!; si aqueix bon senyor es catalá, com sembla, li escauría alló de: «te díus Pere y 't fas dir *Pedro?* ..»—

Y sense embrancarse á fer novas reflexions, tombá full y, després d' aquest, un altre, y un altre desseguida resseguint tot lo contingut del diari ab creixents mostras d' impaciencia, fins que, essentli ja horas los segons, mirá quina era en son rich cronómetro d' or.

Digitized by Google

—Ja 'm comensa á inquietar!—digué llavoras—van á tocar las nóu, y encara En Miquel no es aquí: ¡aixó ja es massa!... es abusar de ma bondat...—y com venintli una idea, detingué 'l curs de sas reflexions ó mellor de sas queixas, exclamant:—á no ser qu' estigués malalt!...—Y girantse, sense móures' d' assentat, corregué una finestreta desd' ahont dominava tot l' escriptori y preguntá:

—¿No ha entrat pas encara don Miquel?

—No senyor—li respongué un dels dependents.

—¿No ha enviat cap recado?

—No senyor—repetí la mateixa veu.

—¡Ja es estrany!—murmurá don Anton, tancant ab malhumor la corredora.—

No capiguent en son silló, s' aixecá posantse á caminar amunt y avall com un centinella al devant de sa *garita*. Y com si aixó li esbargís un poch sas angúnias, doná al oblit per una estona á son nebot y 's posá á reflexionar sobre 'l negoci.

—¡Me vindría com l' anell al dit!—anava dihentse y aturantse cada quan pera madurar son pensament.—Si puch obtindre 'l secret, ¡quín impuls comunicaré á ma fábrica...! Deuré probarho: es veritat que en Magí es un bon bome, senzillot y sense pretensions... peró no té un pel de tonto: es espavilat y... ¡procuraré acontentarlo!: está agrahit de mí,... y no será estrany que fentli un regalet y deixantli lo que 'm puga demanar... Si éll hagués sapigut las

Digitized by Google

ventatjas de la modificació que 'm doná á conéixer... ¡aixó son negocis!... Ho consultaré ab En Miquel; sens' dupte qu' aquest sabrá alguna cosa del invent en que aquell trevalla...: peró ¡diantre!; las nóu tocadas y encara no ha vingut!...—

Don Anton anava á posar lo dit en lo botó eléctrich del damunt de sa taula-ministre, quan entrá al escriptori En Miquel suhat, roig y afadigat, llensant lo sombrero damunt d' una cadira y passantse 'l mocador pe 'l front.

—¡Home! podias haver trigat una mica més! —li digué don Anton al véurel', afegint:—anava ja á enviar recado pera sapiguer si estavas malalt.

—Dispénsim oncle: la senyora Antonia, vull dir la patrona, s' ha complascut en amolarme, fentme regruar l' esmorsar fins obtíndre la promesa de qu' avuy li pagaría un més que li dech.

—Aixó no es própi de tú, Miquel: un nebot de don Anton no pot ni déu tindre taras per l' estil—li respongué enutjat son oncle.

—Bé, home, bé, no s' enfadi per tan poca cosa!: auméntim lo salari y veurá com aixó s' acaba.

—¡Sembla increible!; ¿ab 5o duros al mes, no 'n tens próu?: lo que farías, seria aumentar tos vicis...—prosseguí aquell ab certa indignació.

—¡Just!; ab tal miséria, ni 'n tinch pera comensar: necessito ja los 3o pera la dispesa; y ab los altres, vesteixte, cálsat, fuma y fes lo se-

Digitized by Google

nyor... y després de tot això, afalaga als trevalladors, tantéjals', y vetlla per los interessos de la fábrica...

—Aném, Miquel: no t' ho prenguis aixís,—li respongué son oncle mudant de tó—jo sols t' he fet aquella advertencia pera un bé teu...

—Peró méntres tant, puch cantar los goigs de Sant Prim.

—Ara si que m' has fet grácia—digué son oncle, no poguentse tindre 'l riure— tot t' ho recompensaré—afegí—y pera demostrartho, t' autoriso pera que avuy te cóbris 25 duros.

—Val més això que res, oncle: li agraheixo 'l regalo—féu don Miquel mostrant certa alegría, peró murmurant á pleret— ¡mesquí!, sempre será tacanyo!

—Y bé, Miquel—li preguntá don Anton pera mudar de conversa—¿qué sabs dels trevalladors?: ahir nit, al Liceo, tots los companys nos comunicárem impresions pessimistas.

—Estiga tranquil: es cert que hi ha certa efervesencia entr' ells...

—Home!; ¡per això desitjava veuret' d' horeta!: entéram; entéram!

—No hi ha res de particular: una mica d' agitació, una mica de calíu del foch qu' ahir anava á encéndres'...

—¿No sabs res més?

—Res més que valga la pena.

—Vigila, n' obstant, Miquel: si ho creguésses prudent...

—¡Fúgi, home, fúgi!: no hi ha necessitat de

Digitized by Google

péndre cap mida extraordinaria, que l' indisposaria ó 'l faría ara sospitós, y ménos vosté que ningú, tenintme á mí convertit en un revolucionari pera poguer deturarli 'l cop, si aquest venia.

—Molt t' ho estimo, Miquel: aquesta seguretat me tranquilisa y 'm prometo aprofitarla, donantme, com me dona, una ventatja sobre 'ls demés fabricants.

—Després; En Magí...

—Ah!—exclamá don Anton ab satisfacció—¿ha acabat ja son invent?

—N' está leri, leri: jo crech que d' un moment á l' altre surtirá ab la seva.

—Si es aixís, Miquel, procura bestréureli 'ls diners que necessiti com te vaig encomenar ahir vespre: no n' hi regategis cap, puig fora llástima qu' algun de mos rivals sa 'n aprofités.

—¿Voldrá, si los demana, que n' hi fasse lliurar un rebut?

—Jo 't diré—li respongué ab vivor aquell, interrompentlo—si la cantitat que 't demanés fos d' alguna importancia, encara que d' una manera indirecta, la hi deixas ab la cláusula de «á compte del invent» ¿compréns? quina propietat me dona en garantía.

—Perfectament, oncle: descansi.—

Satisfet y complascut, se posá don Anton lo sombrero de copa, s' abotoná la negra levita, y, tot ficantse 'ls guants, se despedí de son nebot, dihentli benhumorat y gayre bé confidencial:

—No puch fer més temps: lo representant

Digitized by Google

inglés m' espera á n' aquest' hora y com, segurament, hauré d' anar de conserva ab éll tot lo matí, me será impossible tornar á la fábrica.

—Perdi cuydado: vágissen descansat—li respongué En Miquel obrintli la porta del escriptori, ahont lo despedí passantli la má per la espatlla ab certa amabilitat y mostras de carinyo. Tancada que fóu aquella, no pogué 'l jove contíndre una exclamació de goig y fregantse las máns ab complascencia, s' assentá en sa taula-ministre, que la tenia enfront de la de son oncle, tot dihentse:

—¡Quína ganga! éll á fora tot lo matí...; orde de donar á En Magí lo que 'm demani y... 25 duros de regalo... ¡avuy si qu' estich de sórt!—Y després de reflexionar una curta estona, afegí;—Acabémho.—

Llavoras se ficá la má á la butxaca y traguent d' adins de sa cartera lo document que havia estés al matí, hi posá un sello que deya «pagado», després un altre ab lo nóm de la casa y al últim un timbre de dotze céntims qu' inutilissá ab la fetxa. Ja llest d' aixó, rellegí 'l document ó rebut, lo repassá ab conciencia y trobantlo del tot en regla, exclamá:

—¡Ja 't tinch á la garjola!; guárdat' molt Magí!, qué ni tú mateix sabrás distingir si l' ha firmat un' altra ó ta própia má.—Y aixecantse, se n' aná á la taula de son oncle y posant lo dit en lo botó eléctrich, féu ressonar al lluny un timbre. Als pochs moments comparegué lo majordom, al qui preguntá:

Digitized by Google

—¿Han vingut tots los trevalladors avuy?

—Tots, don Miquel.

—¿Y En Magí?

—Primer que 'ls altres.

—Dihéuli que puji, doncas —

Lo majordóm se retirá pera cumplimentar l' orde rebuda: méntres tant, En Miquel se posá á arreglar lo que necessitava pera 'ls venciments del dia, arrenglerant unas quantas pilas de duros en pessa, féu munts d' unas quantas mils pessetas en plata empaquetadas ab paper d' estrassa, recontá 'ls Billets de Banch y estengué damunt de son pupitre 'l talonari de la Caixa Vilumara.

Aixís enfeynat lo trobá en Magí que, ab sa brusa blava, sas máns confosas, ab algun borrall de cotó en sos vestits, lo front alt y seré, la mirada apacible y tranquila y la serietat sense afectació en son rostre, 's presentava, ab lo respecte y dignitat própia de tot trevallador digne, en lo despatx particular del amo.

—¿Me demana, don Miquel?—li preguntá, quedantse á convenient distancia.

—Ah, sí... ¿Sòu vos, Magí?—li respongué aquéll donantli la esquena; y com si no recordés que l' havia fet cridar, preocupat, com estava, regirant la Caixa que tenía oberta de bat en bat, afegí:—dispenséume un moment.

—Fassi, fassi—respongué lo trevallador, com volguent demostrarli que no li causava moléstia l' haverse d' esperar.

—Estich per vos desseguida—contestá don

Digitized by Google

Miquel tancant lo calaix de la Caixa, ahont hi posá en plechs ordenats los bitllets, ajustantla després; acabat lo qual, s' assentá y prenent un ayre de confiansa y de protecció, digué:—Vos he fet venir, Magí, pera enterarvos de que, segons vaig oferirvos, he ja explicat á mon oncle nostra entrevista d' ahí 'l vespre, á fi de que, si 's declara novament la vaga, no s' estranyi de que vos també hi prengáu part.

—No sab vosté 'l pés que 'm tréu de sobre...

—Ja m' ho penso, Magí—prosseguí aquell interrompentlo—puig conech vostre carácter, y, per lo mateix, he volgut estalviarvos aqueix mal rato.

—Si, si; realment...

—No deuríau ser aixís, sobre tot tractantse de don Anton—aná dihent don Miquel ab creixent perfídia—peró: ¡ja ho veig! no hi podéu fer més; y aquest que bé us coneix, pera donarvos una proba de que agraheix vostra lleal conducta, al parlar de si l' hauríau de menester ó no, m' ha ordenat terminantment que posés á vostra disposició quant necessitéssiu pera acabar vostre invent.

—Mil mercés, don Miquel!—li respongué agrahit lo senzill obrer.

—Ja ho sabéu, doncas: quan vos convinga, siga... per la suma que siga, no cal més qu' obriu la boca y seréu servit.

—No sé com agrahírloshi tanta confiansa, usant de la qual no sería estrany que dintre pochs dias demanés á V. alguna cosa...

Digitized by Google

—Vá endevant, doncas?...

—Poca cosa 'm falta: qüestió d' un detall no més...

—¡Quánt me 'n alegro!

—Mil gracias, don Miquel!. ¿Té alguna altra cosa que manarme ó que dirme?

—No, Magí; podéu retirarvos, y procuréu compláurem'.

—Descansi, don Miquel—féu En Magí al anársen, després d' haverlo saludat ab lleuger acatament; méntres aquell, al veures' sol, y ja ben ajustada la mampara, mitj mastegá aquesta exclamació, tot passantse la má per la galta esquerra, qui sab si pera esborrarne alguna taca ó pera calmar la coysor de la vergonya que li enrogía:—¡Ja 'm tinch cobrada la bofetada!—afegint després ab crudel y repugnant cinisme: —á n' aquest préu ... ¡que me 'n dóngan!—

En pochs moments s' omplí de gent la part forana del despatx de don Miquel; y tan bon punt lo rellotje de paret senyalá las déu, aquest corregué 'l vidre esmerilat y per la portelleta que deixava franca, comensá á pagar lo munt de facturas, rebuts y altres documents que, com si ploguessen damunt del taulell, se li presentávan al cobro, donant ja plata, ja talóns, ja billets, segons la importancia de las cantitats, ó segons lo que li demanava 'l cobrador, ab una llestesa y promptitut, que més de quatre caixers de Banch li haurían envejat. N' obstant, aquell dia, algun dels mes antichs mossos que 'l tenian conegut y tractat d' anys y panys, no-

Digitized by Google

táren que no estava de fílis com altras vegadas, puig los hi esquivava las bromas de costum y las conversas ja lleugeras, ja de negoci, ja de política, segons lo taral-lá de cada hú, dels altres dias.

Méntres tant, y venint ja apagat d' adins del edifici, se sentía la fonda remor de la maquinaria en activitat com lo llunyá udol del vent quan un l' ascolta brunzir al defora, tot y estantse contemplant l' admirable paissatge desde darrera 'ls vidres. Transcorregué algun temps, y 'l soroll aquell se pará en sech; la quietut més armoniosa venía á ocupar lo lloch de l' abans aixordadora fressa. Al notarho don Miquel, s' esgroguehí involuntariament; peró aixecant ab distracció los ulls, los fixá en lo rellotje del despatx.

—¡Ah!; ¡las dotze!—exclamá, fent un esbufech de satisfacció—me creya que no hi hagués alguna desgracia ó que s' hagués anticipat la *huelga*.—

Y aquella era en efecte la causa del solemnial silenci: havía tocat lo mitj-dia y la fábrica quedava instantáneament en repós y, en pochs segons, desocupada de la munió de trevalladors que, per regla general, s' afanyavan en eixirne pera tindre major temps d' esbarjo, vegéntsels' llavoras, anar uns á llurs casas, altres á la fonda de sisos ó taberna més aprop, y'ls més pochs quedarse per sos voltants pera dinar al costat de la dona, mitj ajassats á terra ó assentats damunt llurs camas, al ayre llíure y 'l porró á la vora,

Digitized by Google

servíntloshi de taula la má esquerra y d' entremesos, la frescor del oratge, la conversa de la muller y 'l fum mateix de la groga escudella y l' aroma del plat, preparat y amanit principalment per lo carinyo ó per l' amor d' aquélla.

Peró si tots ells duyan pressa, no aixís En Benet, qui procurá ser lo darrer d' eixir de la quadra y passar la estreta porta de comunicació: després d' haver gansejat posant oli á las engravacions y d' haverse ficat la brusa ab tota catxassa y plantat la gorra al clatell, surtí d' allí com si contés los passos, y en lloch de dirigirse cap al pati, se n' entrá al escriptori de don Miquel, allargant abans per entre la mampara, qu' empenyé ab cuydado, y obrintla no més lo necessari pera treure 'l cap, son coll llarch y prim pera assegurarse de que no hi havía don Anton.

—¿Está ocupat, don Miquel?—li preguntá acabant d' entrar, sense descubrirse ni fer altre cumpliment.

—¡Vaja una pregunta! ¿que no ho véus, Benet?—li respongué don Miquel, encaparrat y continuant escribint.

—Sí, ja ho veig; peró es mitj-dia, y....

—¿Qué vols dir?—féu aquell, una bona mica contrariat y mirántsel' distretament.

—Qu' haig de dinar.... ¿m' entén?—y al dirli aixó, li signava ab los dits y ab lo cap que li dongués diners.

—No estich per tú!

Digitized by Google

—Lo promés, promés, don Miquel....: ¿ha oblidat tal volta sa promesa del matí?

—Ah, sí!; no me 'n recordava—li respongué don Miquel cambiant de pensament y de tóté; prén aixó per ara—prosseguí, allargantli, pera tréuresel' del devant, un billet de cent pesetas.

—¡Gracias!—li contestá En Benet, rebent aquell paper qu' á n' ell li semblava una fortuna, y despedíntsen ab la grossería própia de sa falta d' educació, afegí:—¡fins á la nit!: me trobará al club.—

Digitized by Google

IX

Mal' herba, may mort

Han transcorregut alguns dias desde lo darrer capitol. Nos torném á trobar al coméns de nostra narració ó sía en lo moment en que acabava de tindre lloch la reunió magna de la Plassa de Catalunya; en aquell moment suprém en que 's demostrá quant pot un poble honrat que sab dominar sas passions é imposarse als criminals sectaris ó als visionaris sense cor ni entranyas, que volen enmenarlo per los viaranys de la deshonra y de la degradació.— Aquell núvol pahorós que s' havía estés damunt del cel de nostra ciutat volguda, amenassantla durant unas quantas horas, tan llargas com anguniosas, ab un espatech de foch y de sang, ab l' esclat de la venjansa y del extermini; acabava de desferse per sí mateix, convertintse en una aureola de gloria pera 'l nostre poble, qui, armat del para-llamps de sa hon-

Digitized by Google

radesa ingénita, sapigué esbargirlo, deixant d' aquest modo escrita una de las páginas més nobles y més grans de sa incomparable historia.

Quan aquella inmensa multitut de trevalladors se convencé de que havía ja passat lo perill de la amenassa y de que ningú s' atreviría á destruhir cap dels edificis senyalats, ni á cométre cap atach contra la vida ni la hisenda de las personas apuntadas en las negras llistas dels conspiradors; se 'n anaren entornant cada hu á casa seva al costat de llurs fills, de llurs pares ó de llurs mullers, pera dir y repetir ab accent indignat en cada llar honrada:—¡nos duyan venuts y enganyats!; ¡volian fernos convertir en una manada de llops sanguinaris y crudels!; ¡en lloch de pá y trevall que nosaltres demanám y volém, nos tentavan ab lo robo y lo pillatje!—

En aquestos ó en parescuts termes s' expressava En Magí, explicant á Na Guideta lo ocorregut en la reunió de la qual venía de ser un espectador y casi un actor com tants d' altres.

—¿Véus?... ¡perqué hi anavas!—li deya amorosament sa muller, procurant calmar sa indignació, y donantli á béurer un bas d' aygua fresca, ensucrada y tenyida ab unas quantas gotas d' anissat.

—No m' hi atraparán més, Guideta: jo t' ho asseguro—li contestá En Magí després d' haverse begut l' aygua d' una tirada y assentantse desseguida—¡y véyas que n' he hi tret!; un

Digitized by Google

cansament; los ossos magullats y las camas com si me las haguessen bastonejadas ab tantas horas d' estar dret pera sentir al últim semblants ofensas!—

—Bé! no hi pénsis més!; ara ja 't tinch á mon costat, y Déu vulla que sempre puga tenirthi, puig sols aixís soch jo ditxosa y pots tu trobar la ventura qu' ansías y lo benestar qu' esperas....

—Oh! pera mi ray, Guideta!—li respongué ab amargura—temps ha qu' ho tinch, tant..... com temps fá que t' estimo....

—Y donchs ¿perqué t' acora y t' apena tal desitj?

—No es per' mi, sinó per mos companys.... pera mos demés germans en lo trevall!

—També, si pensan com tu, ho trobarán, Magí: no te n' enrecordis d' aqueixas prédicas estranyas; d' aqueixas teorías enlluhernadoras que vos ensenyan quatre xarrayres atrevits, fentvos trontollar lo cervell.

—No 't manca rahó, ma esposa; élls son realment los que malmeten nostra classe tan suferta y resignada, destrossant ensemps las entranyas de nostra Catalunya.... Si un jorn jo puch—aná prosseguint ab ferma convicció y noble desitj—si mon invent arriva algun dia á proporcionarme médis pera enlayrarme ó pèra arrivar á ser alguna cosa.... ¡com procuraré, Guideta, redimir als que com jo y com tot fill honrat d' aquesta terra, voldríam véurela gran y llíure per lo trevall!

Digitized by Google

—¡No desmayis, Magí!: pensa tu... y jo oraré!... ¡Molt será que Déu no 'ns ajudi!

—Aixís ho faré, Guideta: lo colp qu' he rebut avuy en mas ilusions, ha sigut terrible; m' he convensut de que á tots nosaltres, als obrers en general, sols se 'ns busca y afalaga pera després mellor tréurens la pell; y aixís, á ton raser, al escalf de mon taller humil y en la santa páu de casa, buscaré ab més afany qu' abans la manera de lliurarme de certs compromisos y de certas proteccions interessadas.—

Y com si aquesta conversa hagués copsat las paraulas en la boca dels dos esposos deixantlos sense ganas d' enrahonar, regná entr' ells un llarguíssim silenci, que sols interrompía Na Guideta ab alguna qu' altra sílaba á mitj dir, ó ab lo comensament d' alguna tonada popular que desseguida finía, ó ab la ramor de sos passos anant de la cuyna al menjador y del menjador á la cuyna pera arreglar lo sopar.

Durava encara entr' ells aqueixa especie d' ensopiment, quant ressoná en lo piset un repich bréu y sech, fet á la porta, que no deixá d' alarmarlos.

—¿Quí hi deurá haver?—preguntá Na Guideta, dibuixantse en sa fás certa temerosa inquietut.

—No ho sé—li respongué en Magí, denotant extranyesa; y aixecantse de la cadira ahont havía permanescut impassible ó abstret fins allavoras, se 'n aná á obrir.

—¿Qué li passa, don Miquel?. Sinó qu' al res-

Digitized by Google

póndrem' he reconegut sa véu, no l' hauría pas obert, puig no sembla 'l mateix, disfressat com va ab aqueixa brusa y ab aqueixa gorrota—anava dihent En Magí, extranyat tant de la visita com del vestit mitj d' obrer, mitj de senyor que duya nostre conegut.

—¡No m' ha costat pas poch ni gayre lo poguer arrivar á casa vostra!; y encara gracias que m' hi veja!...

—Y donchs, ¿qué li ha succehit?—li torná á preguntar aquéll ab nóu interés.

—Deixéume revenir una mica: estich ronch, sense forsas, aclaparat del tot—féu lo jove, en quin rostre s' hi llegía l' abatiment.

—¡Això ray! tant com vulga, don Miquel; y méntres reposi, pendrá alguna coseta pera encoratjarse—y acompanyant l' acció als oferiments, digué:—¡Mira, Guideta!; porta un gloplet de vi ranci ab algun borreguet de matafaluga pera don Miquel.—

Als pochs moments aparegué aquélla ab un blanch platet de postres á la má, lo gotet de crestall casi plé de vi generós y trasparent, uns quants borregos posats á son entorn y un tovallonet, ab la xifra de son marit brodada al tatxado, oferintho tot' amable y reservada á n' aquell jove sota quin rostre enganyador s' hi amagava la més vil perfídia. Aquest ho prengué ab má tremolosa, rosegá los torrats panets y begué 'l contingut del got, fixant per entre 'l vidre sos ulls penetrants y violents en lo agraciat rostre de Guideta.

Digitized by Google

—Això refá—exclamá don Miquel aixugantse 'ls llávis, méntres tornava á n' aquella una cosa y altra.

—Donchs ¿qué li ha succehit, don Miquel?

—Vos ho explicaré ab quatre paraulas—féu aquest, aixecantse y posantse á caminar amunt y avall de la reduida cambra ab una mal dissimulada ó continguda agitació, ensemps que Na Guideta, com si estigués esverada, s' assentava al mateix costat d' En Magí en una cadireta més baixa, que li permetía recolsarse en sa falda, tot apoyant sa carona encisadora en lo palmell de la má.

—¡Sempre ditxosos y enamorats!—los hi digué En Miquel aturantse, al contemplarlos tent tan hermós grupo, ab un accent qu' aixís podia dictarlo la enveja com un fingit elógi; més, sense donárloshi temps pera que li responguéssen, afegí:—¿havéu estat, Magí, á la reunió de la Plassa de Catalunya?

—Be massa, don Miquel, gracias á vosté.... encara me 'n ressento!

—¿Havéu conegut al orador?...

—Ara que m' ho fa avinent, creuría que era vosté mateix....

—Donchs, véus' aquí ma desgracia; ma semblansa, sens' dupte, ab aquell, per poch me costa la vida, puig acabava jo d' entrar á la Plassa pe 'l Portal del Angel y de pujar á la casa, quan he sentit uns crits esferehidors de ¡mória 'l traydor! ¡foch á n' ells! vegent venirhi una munió d' hómens esperitats ab teyas flamejants

Digitized by Google

que la voltávan ab l' intenció de cremarla, méntres d' altres pujavan escala amunt en busca dels qu' allí debian estar reunits pera portar las cosas molt d' altra manera: llavoras, y quan me creya perdut, he sentit qu' una má de ferro m' agafava pe 'l bras y 'm deya: ¡fúgi, don Miguel! ¡púji amunt y pósis' aixó! tot donantme una gorra y una brusa. Era En Benet que, per mí, s' ha quedat en mánigas de camisa y senseres al cap, no esplicantme encara com ha pogut cábrem' tanta sort. Seguint sos consells, me só enfilat escala amunt fins al terrat, pujant los grahons de dos en dos; un colp allí, m' he cambiat ab quatre esgarrapadas, tal com veyéu y desseguida, baixantlos novament, m' he escorregut confonentme y baladrejant com ells, per entre aquella colla de incendiaris y traydors qu' aixís han enrrunat pera sempre la redempció del nostre poble.

—O l' han feta possible, don Miquel—l' interrompé En Magí, ferit en sa dignitat.

—Sia com sia; no vull ara discutirho; peró es lo cas que ab próu feynas y trevalls, he pogut escaparme d' allí; y després de córrer carrers y més carrers, pensant sempre ésser perseguit ignoscentment, aquí 'm teníu demanantvos hospitalitat per aquesta nit, Magí.

—¿Hospitalitat?—observá Na Guideta ab certa ironía que no deixá de sospendre á son mateix espós.

—Sí, hospitalitat, Guideta, vos demano per' unas quantas horas—respongué lo jove, en

Digitized by Google

quins ulls hi llampegá un raig d' esferehidora llum que la deixá mitj assombrada.

—May m' ha sigut solicitada endebades—respongué ab enteresa lo noble obrer, mirantse á sa esposa y á don Miquel com volguent endevinar lo misteri qu' encubría la pregunta d' aquélla y la contestació d' aquest; peró estrellantse sa penetració devant de la indiferencia del jove y del assentiment mut y suáu de sa muller, quin bras sentí tremolar carinyosament en sa falda, prosseguí:—no sé perque me la demana ni vull sapiguerho; més ja que li convé abrigarse en ma casa aquesta nit, quédishi.

—¡Gracias, Magí!; no esperava ménos de vos —li contestá don Miquel, correguent á abrassarlo, méntres que ab la lleugeresa del pensament, se treya de sota la brusa un punyal que relluhí sinistrament en l' ayre, com un llamp en l' espay, pera cáure y clavarse en la esquena d' aquéll.

—¡Oh!—exclamá horroritzada Na Guideta, aixecantse amatenta y detenint ab valor lo brás del homicida.

—¡Cobart! — cridá En Magí cruixintli las dents de coratge al endevinar la perversitat de don Miquel y sentintse la fredor del acer en la espatlla; al temps que regirantse impetuós, com una fera contra l' enemich al véures' ferida, s' abrahoná instantaneament sobre del jove, y agafantlo ab nervuts brassos per la cintura, l' aixecá dos pams de terra, lo sachsejá furiós y 'l reboté á las rajolas, fentli fer una tombarella

Digitized by Google

que 'l posá de boca-terrosa: llavoras, pujant damunt d' ell de jonolls, subjectantli ab la má esquerra lo bras dret (méntres Na Guideta, ajudant á son marit, se li arrapava á l' altre, logrant arrebassarli 'l punyal) y apretantli lo clatell ab la ma llíure y ab la qual, com si fos de ferro, talment l' escanyáva, li digué:—miserable, més que miserable!

—¡Perdó! Magí: ¡la vida!—mitj barbotejá ab véu ennuhegada y ab próu feynas inteligible En Miquel, creyentse perdut y sentintse ofegat per la forsuda argolla dels dits d' aquell.

—¡Cobart!... ¿per qué li vull la vida?—li respongué lo nostre obrer, méntres enlayrant altívolment son cap, afegía:—¡Guideta!; obra la porta!—

Y Na Guideta, abandonant la má del criminal que tenia agarrada ab totas sas forsas, més recullint abans previsorament l' arma traydora que romanía oblidada en terra, aná á executar l' orde de son marit, deixant desbrossada y lliure la eixida del piset. Llavoras En Magí, silenciós, groch pe 'l coratge, decidit y nervut, abrassant per la esquena á En Miquel, y subjectantli las munyecas á ran de la cintura, ab un moviment rapidíssim se posá dret, aixecantlo ensemps com si fos una lleugera palla. Un colp lo tingué aixís, sense donarli temps pera respirar ni defensarse, se l' endugué envers lo replá de la escala, ahont suspenentlo altra volta en l' ayre, y comunicant á son pit y brassos una forta contracció expulsiva, lo reboté gráus avall, tot exclamant:

Digitized by Google

—Aixís, al home indigne, 'l llenso de ma casa.—Y sense escoltar res més, ni atendre al gemech que exhalá don Miquel al donar uns quants tomballons escala avall, ni al mateix esglay de Na Guideta, que, tremolosa, s' ho havia mirat tement una desgracia, se n' entorná adins, empenyent la porta que 's tancá obedihenta y silenciosa, enforrallantla desseguida ab pany y cláu tot correguent las baldas.

—¿No l' haurás mort, Magí?—li preguntá esgarrifada Na Guideta, rasserantse en sos brassos pera no caure desmayada en lo trebol.

—Mal' herba, may mor!: la gent com ell té set vidas com los gats—li respongué En Magí, méntres notant la terrible impressió de qu' era víctima, l' agafá ab tot lo carinyo d' un enamorat, portantla fins al llit pera retornarla.—

També, encara que de diferenta manera, procurava En Benet encoratjar á don Miquel, puig havent sentit desd' abaix de la entrada, ahont romanía fumant un cigarro darrera l' altre, lo terratrémol aquell, se plantá adalt ab quatre bots, pera enterarse de lo que succehia, trobantse ab don Miquel que casi, casi no podía móures' ni bellugarse.

—¿Cóm ha caygut?—li preguntá ajudantlo á aixecarse.

—¡Ay!; próu me costa—féu lo jove, procurant posarse dret, sense contestarli á lo que hauria volgut sapiguer desseguida.

—¡Méntres no s' haja romput res, don Miquel!.....—li respongué en Benet, afegint:—

Digitized by Google

si coneix, demanarém árnica á n' algun vehí.

—No, no!; afortunadament sols serán alguns bláus y alguna macadura—li contestá ab vivor lo jove, després de palparse camas y brassos, encara que condolentse dels colps qu' acabava de rebre, finint per dirli, desitjós de fugir de aquell mal pas:—Puig que res han sentit, no 'ns convé que se n' entérin.

—¡Donchs que rediantre ha sigut aixó?... una carícia de la Guideta?.... jo que 'm creya que baixava ab ella en brassos!...

—Oh! ¡ni may que l' hagués coneguda, Benet!—li contestá ab rábia y coratje don Miquel, estrenyent las dents, que petáren com si li agafés lo mal de Sant Pau.

—¡Donas ray! ¡bé próus que 'n trobará!—li observá aquell filosófica y grosserament, tot ajudantlo á baixar.

—No pas com élla.... ¿sents?... no pas com élla!—li respongué exaltat y en lo paroxisme de la desesperació.

—Bé; no s' amohini, don Miquel: si no avuy, será un altre dia en que se la podrá fer seva.

—Oh, no.... ¡jamay!.. ¡may més!...—exclamá ab amargura tan gran, que fins las pedras, ménos En Benet, la comprenguéren.

—Quan hi torném, mirarém de qu' En Magí no hi siga!—

Don Miquel no li respongué: acabava d' eixir al carrer y 's posáren á caminar silenciosos y cap-ficats, apoyantse aquell en lo bras d' En Benet. Aixís, coixejant l' un y servant l' altre,

Digitized by Google

portant don Miquel la gorra ben encasquetada fins á las orellas y donant los dos indagadoras llambregadas de l' una á l' altra acera com temerosos d' ésser descuberts ó sorpresos, arriváren á la casa ahont aquell, y en un mal quarto, hi vivia de rellogat.

Digitized by Google

X

¡A Can Magí!

En lo que havia contat En Miquel als dos esposos, sols la veritat hi figurava á mitjas; peró no som nosaltres qui ho debém corretgir, sinó 'ls mateixos personatjes quals fets narrám com á senzills cronistas.

Quan En Benet vegé que 'l barco se 'n anava á las rocas en la reunió tantas voltas esmentada de la Plassa de Catalunya, s' oblidá de las ordes que ja de dias abans tenia rebudas de don Miquel pera vigilar d' aprop ó espiar á En Magí y fins, si aixó convenia, de ferlo desaparéixer donantli passa-port per l' altre món; recordantse solsament del gran perill qu' un y altre corrían si de per cas aquell ó qualsevol altre trevallador, de cor honrat, s' adonava de que era ell un dels que 'ls atiava á cometre las barbaritats deshonrosas ó 'ls repugnants crims, quina exposició, com si 's tractés de la cosa més inofensiva del món, se 'ls hi anava fent d' una

Digitized by Google

manera tan cínica com descarada, desde 'l balcó de la solitária casa. Aixís es, qu' escorreguentse com un' anguila per entre la compacte y apinyada multitut que hi havia allí ajuntada y fentse fonedís á sos companys, ab los qui, moments abans disputá, segons havém anteriorment referit, procurá obrirse pas á colzadas y empentas fins poguer arrivar á la mencionada casa, en la qual lográ al últim introduhirse, entrant desseguida, y gracias á un salva-conducte de que anava previngut, á la mateixa sala ahont hi havia rehunida la plana major dels conspiradors ó agitadors principalment compromesos; á tots los quals vegé, no sense sorpresa y coratje, fent silenciosos los preparatíus pera fugir, atemordits per l' aspecte que presentava 'l poble, del qual havian ja arribat á llurs ohidos, com clams de venjansa, los primers crits de protesta y d' indignació. Sense cuydarse de res ni de ningú, sos ulls buscáren afanyosos á don Miquel que romanía esgroguehit y petrificat en lo margepéu del balcó, testimoni de son terrible fracás y de la estrepitosa xiulada de que acabava de ser objecte.

—¿Qué fa aquí, don Miquel?—li digué ab esverament y precipitació En Benet, sachsejantlo ab forsa pe'l bras, com pera despertarlo d' aquell paroxisme.

—¡Ah! ¿ets tú, Benet?—li respongué inconscient y atolondrat, cubríntseli 'l cos d' un suhor fret, com lo del condempnat á mort al percébre lo esferehidor contacte de la groposa má

Digitized by Google

del butxí quan li avisa qu' es arrivada l' hora d' executarlo.

—Si, home, si: jo soch: ¿que fá?—li anava contestant aquell, afegint ab concentrada ira, adonantse de la buydor y soletat de la sala—¿que no véu qu' está sol... que l' han abandonat y que la maror puja?...—¡Oh! afányis', don Miquel y sinó, estém perduts!—Y al dir aixó, rápit com una guspira eléctrica, se tragué la gorra y la brusa posantlas de qualsevol modo al aturdit jove quin sombrero de copa llensá per dessota'ls mobles, y quina levita, després d' esquinsarla al donarli estrebada pera avansar temps, enfarsellá, correguent á amagarla en un racó.

Fins allavoras, se pot dir, no torná don Miquel en sí; y comprenent en aquell instant lo crítich y perillós de la situació en que 's trobava, revestintse de sang freda y encoratjat per l' exemple d' En Benet, se posá á seguirli 'ls passos, llensantse á fora cridant ab éll:—mórian los traydors! ¡foch á la casa!—al temps qu' embestían als que pujavan, barrejantshi y procurant agafar de llurs mateixas máns las teyas incendiárias. Un moment mes de retart, y haurían tant en Benet, com don Miquel, sigut víctimas de las iras populars; peró aquella astúcia los salvá y los permeté fugir d' aquell lloch de maledicció, no sense que, méntres ho feyan, procurant endinsarse per los carrers mes apartats del barri de Sant Pere, se giressen cada quan pera convençers' de que no 'ls perseguian.

—¿Qué no vol anar al club?—li preguntava á

Digitized by Google

cáu d' orella En Benet, cansat de caminar sense direcció fixa.

—¿Qué somnías?... fugiríam del foch, pera anárnosen' á las brasas.

—¿Vol dir?

—Si, Benet: pots contar com estará de guras y civils.

—¿Ahont aném, doncas?. . .

—A cán Magí.

—¿Que 's torna boig, don Miquel?

—T' ho sembla; ¿veritat?

—Si 'l comprench, que 'm penjin.

—Entrém aquí y t' ho esplicaré.—

Al dir aixó, passavan per devant d' una taberna, ahont se ficáren ab la major naturalitat y com á personas acostumadas á concórrer semblants llochs.

—¿Pot enrahonarse en aquesta casa?—preguntá ab intenció En Benet al mosso, que 'ls havía vist entrar indiferent y burleta, puig no 'ls coneixía per parroquians.

—De tot quant volgáu, companys: las parets no hi senten; las bótas no parlan sinó quan se las toca y son búydas, y jo, sóch sórt, sóch cego y sóch mut—los hi respongué aquell ab tanta desinvoltura com poca vergonya.

—M' agradas, minyó: tú ets dels nostres—li digué En Miquel posantse á riure.

—¡Ep, mestre!; jo no soch de ningú; sols serveixo al amo.

—Donchs mira—respongué en Benet bromejant—ara fésho ab nosaltres: pórtam un gotet del ránci,... y á mon company...

Digitized by Google

—Un bolado ó una americana—l' interrompé don Miquel.—

Méntres lo mosso aná á buscárloshi lo que demánavan, s' assegueren al entorn d' una taula rodona ab pedra-márbre que hi havía al fondo de la taberna y desde la qual ab próu feynas podian véure 'l carrer, quan ménos del carrer ésser vistos. Al cap de poch los hi portá aquell los dos vasos ab las corresponents begudas y, sense dírloshi ase ni béstia, se n' entorná al taulell ó cantina que hi havía al entrar, posantse á mirar... la soletat que regnava per tots aquells indrets, no sense que se digués á si mateix—ó aqueix parell s' han perdut, ó buscan la perduda.—

Després d' haver begut y d' encéndre 'ls dos concorxas un puro pera fer mes distreta llur conversa, En Benet preguntá:

—Y ¿qué hi farém á can Magí?

—Téns rahó: ja no 'm recordava que hi volgués anar—li contestá En Miquel passantse la má pe 'l front del que apartá los abundosos cavells, com si li destorbessen sos pensaments.

—Lo mellor que podria fer—li observá En Benet notant sa turbació—fóra anarsen' á descansar, y aixís, demá estaría més seré ó més en sí pera reprendre la tasca, avuy tan en mal'hora interrompuda.

—¡Demá!—li anava á contestar lo jove descubrint sos ocults designis, quan, enfrenant la llengua, afegí—¡no, nó!: avuy, Benet: las cosas, á cop calent, surten mellor.

Digitized by Google

—Donchs, ¡veyám!: explíquis.

—Tú sabs qu' avuy... havía de ser lo dia de ma venjansa: la fatalitat, n' obstant, que 'm persegueix, ha volgut que no pogués véurela satisfeta. Peró jo no puch, ni vull renunciar á élla; mil vidas que m' hagués de costar, mil vidas despreciaría pera conseguirla.

—¿Se refereix á la Guldeta?

—Efectivament: si las cosas haguessen anat com jo volia; si quatre baladrers reaccionaris com En Magí, no s' haguessen oposat als nostres grans projectes de redempció social, lo poble ja no gemegaría en la esclavitut com ara hi deurá gemegar per molt més temps y jo sería l' home més ditxós del món.

—Tot tornará, don Miquel!

—No ho cregas; lo temps perdut, no 's recobra y es ademés molt bréu pera que pogám detíndrel' quan se nos escapa d' entre máns.

—No entench aquestas filosofias, don Miquel

—¡Téns rahó... y jo fós com tú!; peró aném avant—prosseguí lo jove, procurant dominar son cor, qu' esbategava frisós—En Magí, ¿era á la plassa?

—Si, don Miquel: l' he tingut sempre á vora meu, fins que la cosa s' ha posat de gayrell.

—¿Per qué no 'l matavas?

—Pera vindre á salvar á vosté.

—Ah sí; lo perill ha sigut gran!... mil mercés Benet!—y com si tots aqueixos recorts l' entristissen ó contrariessen, va romándre una estona en silenci, qu' intetrompé dihent— peró, com

Digitized by Google

aixó m' ha privat de venjarme, lo que prefereixo á ma vida, vetaquí perque vull anar á sa casa.

—Miri que s' exposa molt don Miquel!

—No témis—y abaixant la véu, li preguntá—¿vas armat?

—D' un punyal tan solsament.

—Ja n' hi ha próu; ¡dónamel!—y allargant la má per dessóta la taula, se trobá ab las d' En Benet que lo hi allargavan, posántsel' desseguida en lo butxacó de la brusa.

—Me creya haver de ferlo servir, peró...

—Ja l' usaré jo—li respongué aquéll sinistrament,—y tornant á parlar ab la véu natural, encara que baixa, prosseguí—ara, encara es dejorn pera 'l meu fet; més com no convé inspirar rezels ni suspitas á ningú, nos separarém pera trobarnos á can Magí: m' hi veurás pujar, peró no' m dirás res, esperante, en cambi, á la entrada fins que baixi ab Na Guideta á la qui, ó de grat ó per forsa, m' ajudarás á dur á casa la patrona.

—Ab molt de gust.

—¿Compréns ara perqué volia anar á can Magí?

—Si, si!, peró com no sabría ahont entretenirme, ni ahont amagarme—li observá En Benet—m' estaré á n' aquí fins á entrada de fosch.

—No 'm fá res; mellor, Benet—y aixecantse de la cadira, ab disposició d' anársen' afegí—conto ab tu ¿sents?

—Ja ho sab, don Miquel: ¡com sempre!—

Digitized by Google

Llavoras aquest cridá al mosso al qui pagá lo gasto, afegint:—si mon company vos demana alguna cosa més, servíulo, minyó.

—¿Sense pagar?—observá lo taberner ab tó burleta y accent desvergonyit.

—Sense pagar, puig vos ho podéu cobrar d' aixó—y al dir aquestas paraulas, reboté damunt de la taula una dobleta de dos duros.

—Quin company teníu més expléndit—observá á En Benet lo mosso de la taberna, un colp don Miquel hagué passat la porta.

—Com tú una llengua molt tafanera—li respongué aquell ab aspror, llambregantlo verinosament.

—Mal géni sembla 'l vostre.

—No tant com lo ví que m' has adés servit: vejám; pórtamen' un altre gotet, peró del dolç.—

Y aixís s' aná allargant la conversa entre 'ls dos, procurant l' un esbrinar lo que pera res necessitava y sapiguent l' altre sostenirse en la més absoluta reserva, no deixant, per aixó, de gastar alguna bromada y de convidar á fumar al qui, tan sense pensarsho, li ajudava á passar la estona y matar temps distretament.

Méntres tant don Miquel, fent tortas y més tortas, ara allargant lo pas quan no veya á ningú, ara reprimintlo y fentse lo badoch si passava algú per son costat, arrivá á la dispesa trovanthi á l' Antonia atrefegada y deixadota, á pesar de que la feyna no l' amohinava, puig no tenia altre dispeser qu' á n' éll.

Digitized by Google

—Y aixó, don Miquel ¿qué s' ha disfressat?—li preguntá al véurel' d' aquella manera.

—¿No ha vingut ningú á preguntarvos per mí?—féu don Miquel, mostrant certa inquietut.

—Una parella de polissons que bon sustó m' han donat—respongué mitj esverada la dispesera—regirantme tota la casa, sense respectar lo quarto de vosté.

—Bé—féu secament don Miquel, y procurant dominarse, afegí—si tornéssen, avisáume tossint.—Y sense esperarli resposta, se ficá dins de son quarto, tancantshi ab pany y cláu.—

Al entrarhi, gayre bé que cau en basca: tot' estava en renóu, lo llit desfet, las cadiras tombadas, en desorde la roba, per terra y regirat lo bagul, espargits assí y allá los llibres y las plomas y espanyat lo calaix de la tauleta, d' ahont havían desaparescut tots los papers.

—Estich perdut!—exclamá rabiós don Miquel, tot estirantse los cavells ab fúria y rebotent á la paret la gorra que masegá entre sas máns—m' han prés totas las llistas dels associats... m' han robat tots los documents confidencials... ¡miserables!—Y no poguent resistir aquella contrarietat, se deixá cáure ajassat, los brassos estesos, cayguentli las aixutas máns de l' altra banda y 'l cap aclofat en lo matalás, en son llitet de ferro. Passaren uns quants segons en que la desesperació, lo coratge, la impotencia mateixa en que 's trobava, lo feyan revolcar com un esperitat; peró al últim, s'aixecá y, pro-

Digitized by Google

curant asserenarse y adquirir domini sobre de sí mateix, se digué:

—No hi ha més!, jugaré lo tot pe 'l tot, peró abans, vull venjarme... vull, sols dega ser per un moment, possehir á Na Guideta... Oh, dóna!—exclamá ab delirant passió—¿per qué 't vaig conéixer y 't vaig estimar?... tu... tu sola, ets la causa de ma perdició... de que haja sigut un lládre y un falsificador y un revolucionari... ¡tot pera tindret' en mos brassos, pera dirte ets meva!... jo t' estimo!—

Llavoras y com si 'l recort d' aquella dóna angelical l' esperonés, com si lo pronunciar son nóm li dongués forsa y vigor, anava repetint:—¡Guideta! ¡Guideta!—sense deixar de caminar amunt y avall de sa raquítica cambra, duguentse la má al front, que li bullia, ó apretantse lo cor, que li palpitava furiós bregant pera saltarli fet engrunas, com un foll ó un boig indómit qu' en las parets, en lo sostre, en terra, en l' ayre, en éll mateix veu sempre y per tot arréu igual nóm, idéntica sombra, persistent fal-lera sense may cansarse de perseguirla, sense may renunciar á héurerla!

—¡Anémsem'!: ab un sol petó que li fassa, assoliré tota la ditxa... cobrantme ab escreix tants de torments, qu' ara curullan ab la fúria de mos gelos!—se digué al últim, sonriguent sinistrement, afegint:—¡Oh, sí!; aquest vespre la besaré!; viva ó morta, la estrenyaré en mos brassos... y després, que 'l món s' enfonzi!

—Peró abans d'eixir á fora, s'arreglá la brusa,

Digitized by Google

se posá novament la gorra y desenveynant lo punyal, lo clavá en la tauleta pera assegurarse de son bon tremp: treyentlo llavoras, esclafint en una riallada satánica, feréstega al contemplar lo tráu qu' havía deixat en la fusta, besá delirant la brillejadora fulla, filtanthi 'ls ulls com desitjós d' infiltrárlahi 'l verí que d' élls eixian, y respiranthi adelerat pera donarli lo foch de sa caldejant respiració, murmurá enjegant una flestomía espantosa.

—¡Qué bé se clavará en lo cor d' En Magí!— Y obrint la porta, traspassá lo pis ab sordas petjadas com dampnada visió y 's foragitá al carrer ahont, sentintse refrescar l' ardencia de son cervell al contacte del ayre-lliure, agafá son pas curt y atrefegat dirigintse á la casa de Guideta, en quina entrada ja hi havía En Benet feya bona estona. Com se coneixen dos corps en mitj de la fosca ab la sola ramor de llurs silenciosas alas, aixís se coneguéren élls ab lo sol encontre de llurs sombras; y méntres l' un romanía abaix, passejantse indiferent, l'altre pujava adalt pera donarhi falconada.

Digitized by Google

XI

Don Anton

Durant aquella temporada, tot anava desgavellat: tan prompte se declaravan los trevalladors en vaga, com tornavan á llurs feynas sense intentar la més petita cosa pera mellorar sa situació: ab tot y això, en la ciutàt anavan renaixent la confiansa y la tranquilitat públicas com torna, encara que á pleret, lo póls d' un malalt á son centre, vensuda la crísis ó dominada la febre que 'l posá en perill de mort. Era aquella Societat nostra, en la época que nos ocupa, com un estany quinas ayguas s' havían remogut furiosament per una forsa oculta y poderosa y que tornavan á posarse tranquilas y quietas gradualment, malgrat á la maror interna que cada quan encara las agitava, si bé ja sense inspirar recels ni temors. Los principals conspiradors havían fugit al extranger ó s' havían amagat com los táups, donantse próus manyas pera no presentarse á la llum del sol

Digitized by Google

ni molt ménos davant de las indignadas classes trevalladoras; aquestas en cámbi, se trobavan perdudas y sense sapiguer que ferse, com en alta mar lo barco mancat de pilot y de timó, debent anar costejant aquells terribles esculls sense altre guía que la brújula de son bon instint, pera arrivar novament al port de llurs esperansas, ó sía al trevall, á fi de guanyar ab éll y al raser de la páu y de la justicia, lo santificat pá de cada dia, y 'ls amos ó principals, no sabian péndre una determinació, temerosos de enfurismar la fera que no veyan adormida ó de concitar contr' élls y contra llurs fábricas y establiments, las iras totas de la revolució que los havia amenassat ab engolirlos.

Aixís es que méntres los uns obriren de moment llurs fábricas y reprenguéren los trevalls, altres, com don Anton, las tingueren tancadas sense ni atrevirse á donarhi una passada; y que los trevalladors, desenganyats per aquell desencant terrible y convensuts de que haurian sigut víctimas de las utópias d' En Miquel y dels altres sos companys predicadas en la plassa pública, en los cassinos, en los clubs y en tota altra mena de reunions, prenguessen en llur inmensa majoría la determinació de no anar á la fábrica pera evitarse ulteriors conflictes y compromisos, méntres no rebessen avís de llurs respectíus amos; ja que no ho fessen ademés per algun' altra causa, com En Magí, que determiná aprofitar aquell temps de calma pera dedicarse ab major assiduhitat y sense interrup-

Digitized by Google

ció al estudi de son invent, no recordantse ja de la traydoría de En Miquel, ni de la petita ferida que li havia inferit aquest devant de sa Guideta.

Peró don Anton, no era, per altra, banda home que li agradés dormir á la palla ó en la inacció, ni encara ménos conformarse ab las situacions poch claras é indefinidas. Son temperament nerviós y sa educació purament comercial, no s' avenian de bonas á primeras ab la calma en que estava feya ja 48 horas, y no era tampoch per son carácter actíu, emprenedor y resolt, estarse contemplant com algun de sos rivals ó competidors (éll los hi deya amichs) havian enjegat, fentli ballar l' aygua devant dels ulls. Per aixó, al tercer dia dels aconteixements que portém descrits, s' aixecá decidit á anársen' á la fábrica y á embestir lo que hi pogués trobar, donant orde, tan prompte com s' hagué desdejunat, de que 'l cotxero enganxés pera portarli.

No debia haver encara passat mitj' hora, quan las grans portas de ferro de la primera portalada de la fábrica grinyolavan damunt de sos macissos golfos, obrintse de bat en bat, y cruixía la sorra del jardí dessota las rodas del cotxe de don Anton. Aquest baixá lleuger á pesar de sos 60 anys, méntres lo majordom servava la portella, gorra en má, tot saludantlo ab un

—¡Bon dia, don Anton!

—¿Qué hi ha de nóu?—preguntá aquest, corresponent ab lo cap á son saludo, desperesint

Digitized by Google

las camas, fent uns quants passos y esplayant la vista.

—Ja ho veu!; silenci y quietut, esperant que vosté dongui orde pera enjegar.

—¿Han vingut los trevalladors?

—Casi cap; y 'ls pochs qu' ho han fet aqueixos dos dias, se n' han degut entornar.

—Donchs bé; passaréu recado á tots, ó faréu qu' ho sápigan, que desde demá, qui no vulga pérdre la col-locació, pot víndre á trevallar.

—Perfectament.

—¿Y 'ls dependents?

—Tots son al escriptori.

—Donchs ja ho sabéu: desde demá, al qui falti lo borréu de la llibreta—y sense afegir cap més paraula, féu signo al majordóm de que podia retirarse y al cotxero de que s' entornés. Cumplíren los dos, quedantse don Anton sol en lo jardí, ahont, sens' dupte atret per la hermosura de las plantas que comensavan á mostrar las primeras y, com á tals, luxuriosas poncellas, ó encisat per la agradable frescor del oratge, ó per la tentació que causan los tébis raigs del sol en los matins missatgers de la bella primavera, va permanéixe'hi una estona, donantli tres á quatre toms abans d' entrar al escriptori. Al últim, se ficá adins y s' assegué en sa cadira d' amples brassos, no sense haver corregut abans lo crestall, desd' ahont veya tots los dependents, pera donar á n' aquestos lo bon dia.

Damunt de la taula ministre y posat ab cuydado, hi trobá un grós plech de cartas que exce-

Digitized by Google

dia al ordinari per haversi acomblat las de varis corréus: agafá 'l talla-paper de marfil y las aná obrint, llegintlas desseguida ab tal pressa, que mes que enterársen', tanta era la costum en sapiguer deduhir lo que de real importancia contenian, semblava no més que hi passava 'ls ulls; quan tot de cop se detingué en una d' ellas y com si temés haverse equivocat ó haverla mal comprés llegint una cosa per altra, se despenjá 'ls lentes d' or, los fregá rápidament, se 'ls posá novament ab frenesí y torná, mudant de posició y fins de color á cada nova paraula que confegía, á comensar de cap y de nóu sa lectura, acabant per arrugarla dintre de son puny, exclamant tremolós y plé d' ira.

—¡Qui ho havia de dir!; éll..., En Miquel, ésser un dels conspiradors é incendiaris més compromesos en lo de l'altra tarde!; éll, qui dirigí la paraula al poble incitantlo á cremar las iglesias y á robar als richs y á saquejar la ciutat...!: ¡Sembla increible!—

Y efectivament, la que acabava de rellegir don Anton, era una carta d' En Miquel, de son nebot, lo fill de son únich germá, y apoderat seu, en la que d' una manera curta, incoherent, deslligada y fins ofensiva, li deya qu' essent republicá de debó y no fingit com li havia fet suposar varias vegadas, partidari acérrim de la llibertat del poble y enemich decidit de la tiranía social qu' imperava, era un dels més compromesos en l' abortada revolució y que, per lo tant, no li havia quedat altre remey que fugir

Digitized by Google

y expatriarse pera no ser víctima de las iras d' un poble reaccionari y cobart que no 'l sapigué compéndre.

—¡Hipócrita!—féu don Anton en un rapte de indignació tornant á llegir los darrers párrafos; mes de sopte, un pensament crudel, anguniós y amarch ratllá son conturbat front; y aixecantse violentment de son assiento, aná á obrir la feixuga y macissa caixa, d' ahont tregué lo llibre del mateix nóm; y estenentlo damunt de la taula ministre, mitj inclinat lo cos, tot sostenintse 'ls lentes ab la má dreta, aná ab l' altra fullejantlo ab la precipitació, ab l' agitació própia del qui desitja véurhi clar ú obtíndre la certesa d' una suspita.

—¡M' ha robat!—exclamá al cap de poch llensant furiós lo llibre que caygué á terra desencuadernantse, afegint—¡ja m' ho pensava!—

Passáren uns moments en que don Anton sols se cuydava d' aixugar l' abundosa suhor que li amarava 'l front y lo rostre, peró dominantse y sonriguentse de sa poca sanch freda, que may l' abandonava, recullí 'l llibre de caixa, s' assentá comódament y se digué:

—¡Mirémho ab més catxassa!: no val la pena que, per unas quantas mils pessetas, me desesperi...: ¡vaja un murri!—

Y tocant lo botó electrich, féu la senyal de que demanava al tenedor de llibres: un moment després compareixía aquest, restant mut y sumís en sa presencia pressentint una rambatxa, ensemps qu' ab imperceptible tremolor esperava que li dongués sas órdes.—

Digitized by Google

—Sense móures' d' aquí y ab tot lo deteniment que li siga possible—li digué llavoras don don Anton ab accent nerviós y concís—me comprobará las partidas de caixa, día per día, ab los documents pagats desde una setmana enredera fins á la fetxa.

—¿Ara desseguida?

—Si, si; ara, procurant no equivocarse.—

Lo tenedor obehí sense badar boca y, posant lo llibre referit estés damunt del taulell, aná separant documents y més documents que cotejeva ab las partidas en éll apuntadas, d' entre 'ls quals surtian més volants ó paperets, nomenats *vales*, de lletra d' En Miquel y escrits ab llápis bláu los uns ó vermell los altres, en los que s' hi llegia: «pera la dispesera, un trimestre, quatre centas cinquanta pessetas», «pera la ballarina X, cent pessetas», «deixadas á En Benet, á compte, cinch-centas».

—Don Anton—digué 'l dependent separant un feix de paperets com los referits ó de conceptes parescuts—cap d' aquestos volants es anotat á las surtidas.—

Aquell los agafá, ne llegí alguns sense donarhi gran importancia y los esquinsá automaticament dihentse á si mateix:—¡calaveradas... calaveradas d' éll!—y alsant la véu, afegí:—continúhi.—

Lo tenedor aná prosseguint sa enutjosa y difícil tasca, fins que trobá un rebut quina partida no confrontava ab la anotada solsament ab llápis en lo llibre de caixa; llavoras, separantlo,

Digitized by Google

lo mostrá á don Anton, qui, com si se li obris un cel, lo prengué de máns del tenedor, dihentli:

—Passi la partida de caixa en tinta per la cantitat de deu mil pessetas d' aquest rebut; sumi després, desd' aqui en avall, las entradas y las surtidas y réstilas, pera sapiguer la diferencia.—

Méntres lo dependent, atrafegat y posanthi sos cinch sentits feya lo que don Anton acabava de manarli, aquest obría la caixa, recontant los bitllets y demés efectíu existent en élla, buscava 'l saldo del carnet y ho anotava tot en un trós de paper. Casi al mateix temps lo tenedór de llibres li mostrava las sumas y la resta obtingudas, donántlashi á conéixer.

—¿N' está segur?—li preguntá don Anton posantse 'ls lentes y mirant ab certa vagorosa inquietut aquells fatídichs nómbres.

—Seguríssim, don Anton—responguéli ab convicció 'l dependent.

—Donchs, pót retirarse.—

Al sér aquest á fora del despatx particular, buscá desseguida l'atrefegat fabricant lo resultat del arqueig, lo qual li doná un déficit de cent mil y tantas pessetas.

—¡Vint mil duros!—no pogué ménos d' exclamar don Anton, passantse la má pe 'ls ulls, que sentia entelats, y cubrintse tot son cós d' una suhor freda y gelada—¡no 'm creya tant!—afegí, deixantse cáure, com un sach, en sa poltrona, abatut més que per la pérdua material,

Digitized by Google

per l' afecció que l' unía ab son nebot—al cap y al últim, sanch de sa mateixa sanch—y del qui may hauría imaginat semblant infámia.

Peró don Anton, com havém dit, no era home pera deixarse abátre per molt temps, y donat son temperament comercial, prestament se refé d' aquella sotracada y sapigué ofegar en son cor tota veu generosa y tot sentiment de llástima envers don Miquel del qui, interiorment, jurava venjársen' ó desquitarsen' quan ménos; disposantse, al mateix temps, á tréure un profit de la pérdua que acabava d' experimentar.

—Bá, bá! no hi pensém mes; si avuy los he perdut, demá los guanyaré—se digué aixecantse resoltament pera esbargirse; peró adonantse del document que 'l tenedor li havia separat per orde seva, y del qual se 'n havía oblidat del tot fins allavoras, se 'l quedá mirant llegintlo ab gran detenció dos ó tres vegadas, no poguent després d' aquest detingut exámen, contindre una rialleta de íntima alegría y de dirse á si mateix:—¡Ja no 'm dol lo desfach!... podré rescabalármen' tan prompte com En Magí haja perfeccionat son invent...—Y cóm si anés madurant un plán, afegí:—¡llástima de xicot!; es veritat qu' ha sapigut enganyarme, peró també sapigué posar en mon poder un document qu' es un tresor... una fortuna!—

—Y sense dir altras paraulas, plegá ab estraordinari cuydado lo rebut aquell, lo ficá desseguida en la bossa més recatada de la cartereta

Digitized by Google

de pell de Russia ab sa xifra d' or y posantsho tot en l' infern de sa levita, s' abotoná de cap á cap aquesta, se féu surtir elegantment los planxats punys, y després de tréure las cláus de la caixa y girar lo secret, eixí al jardí donanthi dos ó tres toms pera entrársen' al últim en las inmensas quadras de la fábrica, solitárias y desertas aquell día, entregantse allí per llargas horas al estudi y meditació de novas combinacions y nóus projectes.

Llavoras, més que may; entre 'l corretjám y la maquinária, era quan més ressaltava la figura de don Anton y podía un formarse concepte de sa personalitat y fins de son carácter. D' estatura esbelta y un poch baixa, de regular gruxaria, de moviments decidits y desinvolts, de caminar lleuger, y de maneras distingidas y elegants, se 'l veya anar amunt y avall mirantsho tot, adobant lo espatllat ó mal posat, calculant las distancias ó la resistencia d' una corretja ó la forsa d' un embarrat ó lo desgast d' una engravació, portantse tot sovint l' index al llávis, ó aixecant son espayós front pera rébrehi la idea que traslluhía ó endevinava. Sos ulls blavenchs, petits, bellugosos y potents descubrian ab facilitat pasmosa quant se posava á llur alcans; sos llávis prims, y surmontat lo superior per un bigotet ja un bon xich gris, se contreyan al notar una cosa que li desagradés; son rostre magristó, un poch trencat de color, ben cuydat y net per la navaja, era un enigma impenetrable pera tothom com si estigués mancat de contrac-

Digitized by Google

cions y de moviments expansius, fora de quan se 'l obligava á discutir ó se li proposava un negoci important ó se l' esperonava ab la amenassa d' una competencia, en quins cassos prenía un aspecte irresistible, ó la indiferencia més cabal, ó la rojor de la indignació pera aclaparar y véncer al contrari.

Per lo demés era també don Anton temible baix molts conceptes: sa figura simpática, sas maneras finas y própias d' un home del gran món, predisposávan á son favor d' una manera extraordinaria; peró com son bell ideal era 'l diner, en tot hi veya 'l negoci y no perseguia altre objecte que 'l negoci; lo cual, unit á sa brillant posició, á sa influencia decissiva, á son cop d' ull práctich y profón, ensemps que á son natural talent y á una claretat y concisió envejables pera expressar sos conceptes, eran causas prou poderosas pera que sos companys de fabricació 'l teméssin y'l respectéssin, guardantse d' entrarhi en palestras, á no ser que 'l que ho intentés pogués ferho com de potencia á potencia, y que 'ls que tenian la desgracia de passar á la categoria de deutors seus, tremolessin de por lo dia en que 's cansava d' acreditárloshi, puig los hi arrabassava la pell méntres tenian responsabilitat material, ó en cas contrari, los obligava á ajupirse sota 'l pes de sa má de ferro, impassible y despiatada, armada de la Lley, quinas disposicions sabia manejar contr' ells, com lo majoral la tralla ab los cavalls que te ben subjectes y amordassats.

Digitized by Google

Per totas aquestas circunstancias, y com hagués passat una setmana qu'en la fábrica 's trevallava, encara que no d' una manera regular com abans, després que don Anton havía donat l'orde d' obrirla novament, segons acabém de veure adés, li trigava ja l' hora de aclarir los comptes ab En Magí, en quin invent xifrava grans esperansas, per mes que no 'n sabia res de particular, ni tan solsament si havia lograt descubrirlo.

—¿Tampoch ha comparegut avuy En Magí? —preguntava al cap dels vuyt dias al majordom, al arrivar á la fábrica y abans d' entrar al escriptori, ahont era 'l primer en serhi cada matí desde la fugida d' En Miquel.

—Tampoch, don Anton—li respongué aquéll denotant estranyesa.

—¿Sabéu si están malalts ell ó la Guideta?

—No pas per ara, segons dihuen alguns de sos companys que l' han vist ó hi han parlat casi de correguda.

—Está bé!: quan torni, siga 'l dia que siga, no li rebaixaréu d' aqueix temps, ni un sol quart de jornal.

—¡Quina ganga!—murmurá lo majordom, tot anántsen refunfunyant envejosament:—en aquest món, val més caure en gracia que ser graciós.

—¡Imbécil!—no pogué ménos d' exclamar don Anton al endevinarli 'l pensament, quedantse mirantlo d' escayre, posada la ma dreta en lo pom de la mampara de son despatx, fins

Digitized by Google

que 'l perdé de vista: llavoras empenyé aquesta, se n' entrá adins y sonriguent ab satisfacció, com tot aquell qu' acaba de péndre una resolució definitiva y beneficiosa, se digué:—sí, sí! á la nit!: será lo mellor que podré fer!—

Digitized by Google

XII

L' invent

Na Guideta s' estava trevallant, com de costum, en son coixinet de puntas á vora de la taula del menjador, il-luminada per lo quinqueret de petróleo, quina claror, gracias á la pantalla de paper de Brístol ab sarrellet de seda vermella, que 'l cubria, irradiava de plé á plé en son bellísim rostre. ¡Qu' hermosa era! Sas máns se bellugávan atrafegadas y llestas tornant en riquísima blonda la punta qu'en aquell instant anava fent, sense aixecar los ulls del coixinet ni pera esplayar la vista. Sa pensa fantasiava llavoras, puig per son front purissim s' hi véyan passar ratxadas de ditxa y d' esperansa, com y també alguna boyreta vaporosa de melangía ó febles sombras de tristesa semblants á las que l' anyorament engendra. ¿En qué ó ab qué pensava? Sols de clar en clar sos esguarts se dirigian envers la porta del requartet, deixanthi cáure miradas dolças, amorosas

Digitized by Google

y apacibles com las dels ángels quan ab llur suavíssima tendresa posan las sevas damunt d' un bressol en que hi dorm una criatura, aqueixas flors ignoscents y puras qu' aróman y ubriagan al món ahont nasquéren.

Y després, sos ulls recullian altra volta aquella riquesa de llum incomparable y 's fixávan de nou en la feyna qu' anava creixent depressa, depressa, delicada, neta y artística. ¡Ah! may, pot ser, Na Guideta, n' havía teixit cap de tan bonica ni preciosa com aquélla!

—¡Será pera adornar lo vestidet de batejar! —se deya ella á sí mateixa, inundantse llavoras son rostre de falaguera esperansa—¡Será 'l tercer qu' hauré brodat, convertit en lo primer de mas il-lusions!—afegía, tot aixugantse una llágrima dedicada als dos fillets que tenia al cel. Peró, asserenantse desseguida, temerosa de qu' En Magí la sorprengués entristida, s' aconsolava ab aqueixa cristiana reflexió que la tranquilisava posantla alegroya:—més, aquest, voldrá Déu que 'l veja gran y home y bó, pera orgull y descáns d' En Magí!—

Y aquest, com si per misteriosa intuició hagués sentit que sa esposa pronunciava son nóm ab los llávis del cor, obrí la porteta de son quarto, y plé d' alegria, los ulls espurnejantli, batent las máns, en tremolor las camas, en conmoció son cos y 'l front llumejant per un raig de glória, cridá sense móuresen':

—¡Guideta! ¡Guideta!, vina!: mira; ja ho tinch,... ja ho he descubert.—

Digitized by Google

Y Guideta, alsantse pressurosa, volant com una papallona al cálzer de la flor qu' ab son brandeig de ditxa la crida pera gosarla juntas, corregué envers á En Magí tot exclamant, méntres l' abrassava y petonejava ab deliri:

—¡Al fi ho téns!.... ¿has surtit ab la teva?.... ¡llohat sia Déu!

—¡Sí, sí!—li respongué ell entussiasmat, afegint ab precipitada alegria:—¿veus?; aquesta aranya, podrá donar aixís més revolucions en un segon, qu' abans en un minut; aquest torn ne fará moure deu á l' hora, quan ab lo sistema actual, sols ne movia una; ab aquesta maneta ó senzill manubri, una nena podrá aturar la máquina—y d' aytal manera li aná mostrant pessa per pessa, las diferentas parts de que 's componía, montantla y desmontatla ab una facilitat extraordinaria y fentla funcionar ab una lleugeresa y regularitat admirables.

—Sembla increible!—li digué Na Guideta plena d' admiració, besantlo novament en lo front.

—¡Estálvi de temps; aument de producció; perfecció en lo trevall; baratura grandíssima en la máquina, que podrá ser tota de fusta, quan las altras ho son de ferro.... ¡vetaquí, Guideta, las ventatjas de mon invent!—anava dihentli En Magí com pera convéncers' á sí mateix de que no era una ilusió ó un somni lo que acabava d' veixir de sas máns; quan de sopte, s' entristí son rostre y s' ennuvolá son front calmant

Digitized by Google

aquell foch d' entussiasme qu' abstreya y ubricava á sa Guideta.

—¿Per qué callas ara, Magí? ¿per qué no segueixes esplicantmho tot?—li preguntá sa esposa ab deliciosa tendresa, al notar aqueix son cambi tan radical. Y com ell romanís en silenci y fins desitjós d' amagar son pensament, li preguntá sa esposa ab aqueix accent afalagador y persuasíu que te la dona quan estima ab tot son cor, quan fa del home ab que s' uní, la vida de sa vida, l' arca de sa honra, l' alé de sa existencia; —¿per qué callas?: ¡dígamho!

—¡Ah!—responguéli ab amargura, tot fregantse 'ls ulls pera contíndre una llágrima—si nostres bessonets no haguéssen mort, Guideta, jo seria ara l' home més ditxós del món!

—¡Sígasho, doncas, Magí!—li respongué ella ab ingénua alegría passantli lo bras pe 'l coll y acostant amorosament sa cara pera dirli joyosa á cáu d' orella:—¡un altre 'n sento en mas entranyas!

—¿Es cert?—mitj pronunciá En Magí, nusántseli la veu al coll per la emoció intensísima de qu' estava possehit, afegint delirant de goig:

—¿Tornarás á ser mare?

—Sí; sí: per éll trevallo jo fa ja uns quants dias....

—¿Cóm no m' ho havías dit?

—Perque desitjava acabar la blonda que tinch comensada.

—¡Gracias, Guideta! — exclamá En Magí abrassantla y amanyagantla tendrament, ensemps que li deya:—¡quan bona ets!

Digitized by Google

—¡Déu ho es!—li respongué Na Guideta aixecant sos ulls al cel pera donarli gracias de tanta ventura, méntres corresponía á las caricias qu' aquell li prodigava.—

Aixís romaníren una estona, com dos lliris bosquetans als qui enllassa la besada primera del ventijol matiner, sense qu' en llur abstracció sentíssen lo soroll qu' en lo carrer feyan las rodas d' un cotxe, al lliscar damunt del empedrat, pera apagarse misteriosament al peu mateix de la entrada de llur casa. Uns segons després ressonávan adins del piset uns quants truchs seguits y nerviosos donats ab lo picaporta.

—Sembla que trúcan—digué En Magí desprenentse del brassos de sa esposa tot aplicant l' ohido en direcció á la porta.

—Vaig á veurho—li respongué Na Guideta, dirigintse á n' aquella, méntres En Magí ajustava la de son recambró, segons tenia per costum sempre que rebia la visita d' algú de fora casa.

—¿Qué no obras, Guideta?—li preguntá En Magí notant que mirava encara pe 'ls forats de la reixeta.

—Es que no acabo de conéixer al senyor que demana—li contestá, ensemps que de part de fora se sentia una veu que deya:

—¡Obríu, Guideta, soch don Anton!

—¡Es l' amo!—observá En Magí al regoneixer la véu, afanyantse á aixecar lo baldó y deixant la entrada franca, va dirli:—entri, entri, don Anton; dissimuli....

Digitized by Google

—No hi ha de qué—respongué don Anton ab amabilitat y descubrintse, pot ser més per costum que per altra causa.

—Assentis y reposi: la escala es alta y pesada —féu Na Guideta acostantli una cadira, qu' aquell acceptá, y, notant que s' havía tret lo sombrero, lo hi doná, afegint:—cubréixis, don Anton; no fassi cumpliments.

—¿Vos he sorprés, veritat Magí?—preguntá lo fabricant ab la rialleta als llavis, cubrintse desseguida.

—Realment: ¿quí havia de pensar ab vosté? —li contestá l' obrer esforsantse en mostrárseli atent y respectuós.

—Jo vos diré, Magí: com fa tants dias que no vos he vist á la fábrica desde que torna á anar, he pensat, ó es que En Magí y sinó éll, Na Guideta, estará malalt; ó bé que, próxim á descubrir lo nóu invent, está estudianthi y trevallant pera donarhi 'l últim cop de má.

—Això darrer ha sigut, don Anton, lo motíu... :

—Per la mateixa rahó, donchs,—l' interrompé don Anton com si no dongués gran importancia á n' aqueixas paraulas—he pensat: quan plegui del escriptori, hi anirás pera surtir de duptes.

—¡Quanta bondat, don Anton!—féu la Guideta ab accent agrahit, prosseguint pera disculparse:—y després de tal mercé, encara haverlo entretingut sense coneixel', ni obrirli la porta?

Digitized by Google

—¡Tant se val, Guideta!—li respongué suaument don Anton—no vos enquimeréu, bona dona, per això, puig essent la segona vegada que, després de molt temps, torno á casa vostra y no tenint casi may ocasió de véurevos enlloch, no es estrany que no m' haguéu conegut desseguida.

—¡Sempre bondadós ab nosaltres, don Anton!—digué novament aquélla.

—Bé, bé!; me 'n alegro de la causa qu' ha motivat vostras ausencias—digué don Anton donant algun copet, ab ayre de protecciò, á la espatlla d' En Magí, prosseguint lonsauger é insinuant:—¿y 'l teniu gayre adelantat l' invent?

—Acabat del tot, don Anton!—li respongué aquell ab alegría.

—Encara no fa, potser, un quart—afegí Na Guideta ab satisfacció.

—Hauré arribat al punt, doncas, pera ser lo primer de donárvosne la enhorabona!—exclamá don Anton, costantli un esforç lo reprimirse, afegint ab mostras de franquesa:—suposo que me l' ensenyaréu.

—M' haurá de dispensar, don Anton; peró, per ara, vull guardar mon secret.

—Faréu bé; més, ab mí y tant, podríau tíndre un xich de confiansa...

—Oh!; no 'l vull oféndre ab tal negativa, don Anton: vosté nos ha fet molts favors y li dech moltas atencions; peró... pósis' en mon lloch...

—Ho aplasso, aixís, pera quan ho tingáu á

Digitized by Google

bé Magí; me 'n faig cárrech y... anant ara á un' altra cosa—féu lo fabricant sense dónar temps á que aquélls li responguéssen, cambiant la conversa d' una manera hábilment astuta—¿n' havéu tingut próu ab los dos mil duros que dias enredera vos deixá mon nebot per orde meva?

—¡Quí! ¿don Miquel?— contestá En Magí soptat y esgroguehintse, mirantsel' ensemps ab estranyesa.

—¿No ho recordéu?—li observá don Anton ab fina rialla de sarcasme ó ironía que aclapará als dos esposos.

—¿Dos mil duros?... ¡ah, sí!—digué llavoras En Magí esforsantse en recordar alguna cosa—me sembla—afegí—que 'm parlá de que si necessitava res...

—¿Veyéu, home?

—Peró jo, don Anton, ni li vaig demanar, ni éll me va deixar, no ja los dos mil duros, sinó ni una malla.

—¿Y ara, Magí?... ¿seríau capás de negarme...?

—¡May nego lo que dech! — l' interrompé aquéll ab dignitat, clavantli 'ls ulls de fit á fit sostenintli la mirada.

—No vos he dit tant, Magí; peró hauréu de convenir ab mí en que no vos demano una cosá injusta, si mostro las probas—li respongué ab aplóm l'expert fabricant, trayentse la cartera de la butxaca, y ensenyant al pobre obrer lo document que hi guardava ab tan exquisit

Digitized by Google

cuydado, afegint:—y si nó, responéume ¿de quí, sinó vostre, es aquest rebut?—

En Magí lo prengué de las máns de don Anton pera llegirlo, cosa que féu dos ó tres vegades seguidas ab creixent sorpresa y disgust, tornantli al últim méntres li deya:

—¡Això, es fals!

Al sentir aquesta afirmació, dita ab tota la fermesa y convicció del home honrat pera 'l qui la paraula es un jurament, se 'l mirá don Anton de cap á péus com si volgués escorcollar d' un sol colp d' ull lo que passava en lo fondo de sa conciencia, exclamant:

—¡Y ara, Magí! ¿vos atrevíu á negarme vostra firma?

—¿Qué jo li nego...? ¡bá, bá!, don Anton!—li respongué En Magí reprimint son moviment d' indignació y despreci, prosseguint:—no vull, puig es mon amo y de més edat que jo, contestarli ni obrar, don Anton, com un insult semblant mereixería...

—No sé perqué vos ho havéu prés aixís, Magí—féu lo fabricant ab la rialleta als llávis, que se 'ls mossegá ab despit coneguent qu' havia donat un pás en fals, y procurant calmarlo—peró si vos dihéu qu' aquest document no l' havéu firmat vos—continuá amorosint la véu y prenent un ayre de bondadosa condescendencia—no sóch jo qui ho déu judicar.

—Més, sí, que ho deuría créure!

—¿Veritat que n' está convensut?—li preguntá Na Guideta, fixant en éll sos grossos ulls ne-

Digitized by Google

gres en los quals hi resplandia tota la candorosa súplica de la ignocencia, demanant ésser creguda.

—Ja sé, Guideta,—li respongué 'l fabricant—que la paraula de vostre marit es com una escriptura; més, hi podria haver una mala inteligencia, una equivocació qualsevol...

—¿Es á dir, que 'n dupta?

—No vos precipitéu, Magí: vos no 'm negaréu qu' aquest document, vertader ó fals, me dona un dret...

—¡Un dret!... y ¿contra quí?

—¡Quín dupte té!; contra vos cabalment; mes, com jo no voldria haverne de fer cap us, desitjaria arreglar aquesta qüestió de bonas en bonas y ab armonía de tots.

—De cap manera, don Anton!

—Sí, home; donéume á conéixer vostre invent y jo vos prometo, no sols esquinsar aquest rebut, sinó que també recompensarvos...

—¡Próu, don Anton! ¡próu!—li contestá en Magí exaltantse novament.—Sápiga y entenga qu' abans d' accedir á sa injusta pretensió, primer esbocinaré la meva máquina!

—Faréu lo que vulgáu, Magí—responguéli flemáticament lo fabricant, peró vos compendréu que 'n equitativa correspondencia, faré també jo tot quant puga pera defensar mon dret....

—¡Sembla increible! —murmurá En Magí cloguent los punys ab rábia.

—Tínguins compasió!: ¿no veu que som uns

Digitized by Google

senzills obrers?—diguéli Na Guideta negats los ulls, més pe 'l disgust en que veya á son espós, que per l' amenassa qu' aquell los hi feya.

—Donchs ja ho sabéu, Magí—li aná dihent lo fabricant, disposantse á surtir y sense contestar directament á Guideta—entre 'ls dos médis, escullíu aquell que més vos acomodi, méntres jo 'n toqui un resultat positíu.—Y com no obtingués una resposta, prosseguí:—vos dono vintiquatre horas pera pensárvoshi: si finidas aquestas no m' havéu volgut mostrar y comunicarme vostre nou invent, acudiré als Tribunals pera que vos reclámin los dos mil duros! —Y sense afegir cap més paraula, ni despedirse dels dos esposos, eixí d' aquella casa en la qual, com un mal fat, havia portat la tristesa y ¡quí sab si la mateixa desgracia!—

Los dos esposos, al veures' sols, se miráren ab dolor, restant per una bella estona sense dirse una paraula, temerosos de comunicarse lo que mútuament sentian, fins qu' En Magí, esbotzant en una imprecació anguniosa molt semblant á la desesperació que causa la impotencia ó la flaquesa de las própias forsas, digué ab mal continguda ira, y ab un cert alé de venjansa:

—¿Veus?... ¿has vist, Guideta, com som tractats los pobres?... ¡y després dirán que fém etzagalladas y que demanám cosas injustas, quan nostra paraula val tant, al ménos, com la dels richs y es casi sempre nostr' honra més pura, més sana y més llegítima que la d' ells!

Digitized by Google

—¿Qué hi farás, Magí?: no t' ho prengas aixís—li anava contestant Na Guideta, calmant, ab sas amorosas reflexions, la irritació de son espós:—¡no 't desesperis, home!; per sobre de don Anton, y dels richs y de nosaltres y de tothom, hi ha una Providencia, hi ha un Déu que vetlla per lo triomf de las bonas causas y per los hómens de bé!

—Peró ¡Guideta!; tu no recordas que sols tením 24 horas de temps pera resóldrem'!...

—¡Ab ménos pot aquell volcar lo món ó fóndrel'!—li respongué cristianament Na Guideta.—

Méntres tant, don Anton havía baixat la escala d' aquella casa, ahont tot hi respirava 'l perfum d' una honradesa ofesa y despreciada, ab lo front acotat y la pensa conturbada, sentint adins de sa conciencia lo rau-rau, lo rosech del que té 'l convenciment de que no ha obrat com calía; peró al toparse ab lo cotxe que l' esperava, se trobá altre cop de plé en la vida de la realitat y en l'us cabal de sas facultats, cohibidas llavoras per la impressió que li havian, mal de son grat, causat los dos esposos. Aixís es que amidint d' una ullada y ab l' orgull del qui 's créu váldre ó poguer més qu' un altre, se digué interiorment:

—¡Infelissos!... ¿quí son pera lluytar ab mi?

—Y aixecant la veu, doná la direcció al cotxero, se posá ben assentat en l' interior del cotxe, tancá de cop la porteta y apretant una péra de goma qu' en son interior hi havia y que xiula-

Digitized by Google

va al defora en lo pescant, féu senyal de marxar. Lo criat llavoras, empunyant lo fuet, servá las riendas del hermós cavall y patejant aquest d' alegria, s' arrancá á caminar ab lo cap alt, los rems lleugers y la boca dócil en direcció de bárris que li éran més coneguts.

Més, com si 'l moviment ó los trontolls del cotxe, que brandava com un bressol en los clots del gastat empedrat, encaparrésin á don Anton mes qu' altras vegadas, aquest se posá de mal-humor, ensibismantse en un mar de pensaments que 'l feyan exclamar:

—¡Ah Miquel.... Miquel!; si no 'm rescabalo ab En Magí de la pérdua que m' has causat, te faré posar grillets!—y desseguida, com si desitjés aconsolarse á sí mateix ó com si volgués distréures', sense que pera aixó li acudís la idea de mirar, á través dels vidres, los carrers per ahont passava y la claror de quals botigas y dels mateixos fanals, al aclarir rápidament la foscor d' adins del cotxe, iluminavan son aixut rostre clavat en la satí del folro, afegia cavil-lós:—un home de negocis deu tréure partit de tot: d' una manera ó d' altra, es molt just que 'm fassa meu l' invent!—

Digitized by Google

XIII

Aquesta firma.... ¿es meva?

Aquella nit En Magí la passá en una agitació indescriptible: tantas horas de trevall, tants dias y mesos d' angúnia, tantas probas y vetllas passadas en clar, anávan á ésser inútils, infructuosas, perdudas complertament. Próu Na Guideta s' esforsava en comunicarli alé, mantenint una oculta confiansa que sens dupte havia trobat en la oració que desde 'l fons de son cor havia dirigit, abans de retirarse, á sa Dolorosa; próu s' empenyava en animarlo y dirli que tota aquella amenassa y aquells preámbuls de don Anton se tornarian aygua de borratxas, que serian un núvol d' estíu sense conseqüencias, peró ¡tot endebades!

—¡Ah!—li responía En Magí—tu no coneixes á fons lo carácter de don Anton, Guideta: mata á cumpliments méntres te necessita ó pot tréuren' partit; te serveix quan creu que li ha de ser útil lo que per tu fassi; sab donar un

Digitized by Google

aglá per arrancarne un roure.... peró ¡ay de quan aixó no hi siga!...

—Aném, home: avuy lo veus de diferenta manera que de costum; á dotzenas de vegadas m' has dit qu' era rahonable y atent ab los trevalladors, qu' escoltava vostras queixas....

—Sí; téns molta rahó; més ho ha fet, nó per bé á nosaltres, sinó per conveniencia própia, la qual jo no criticava ni m' hi oposava, perque al cap y al últim, acceptantla, ni m'en pervenia cap perjudici, ni feya cap mal á mos companys de fábrica.

—¿Veus, Magí? — li responia alegrada Na Guideta creyentse haverlo convensut; més aquest li contestava:

—Peró, es qu' ademés d' alló, té don Anton una ambició ilimitada, la qual sab dissimular ó disfresar perfectament.

—Cap por te fassi aquesta, Magí.

—Cap me 'n feya abans, Guideta; més, sí, ara.

—¿Per qué?

—Perque don Anton, me té enveja... ¿ho compréns?: desde que ha sapigut que jo m' ocupava en l' invent aqueix, encara que res m' ha dit ni m' ha significat, jo he endevinat en sas paraulas, en son accionat, en sa mateixa generosa conducta ab mí, un cert odi, un cert temor de que jo, un de sos trevalladors, puga algun dia arrivar á ferli sombra, á ser un de sos competidors.

—Havém de ser rahonables, Magí—li respo-

Digitized by Google

nia élla—jo comprench que si son nebot En Miquel ó algú altre, estrafent ta firma, li ha fet un desfalch, estiga previngut contra nosaltres mateixos y no vulga escoltarnos fins á convencers' de nostra ignoscencia, adquirint la convicció de que no hi tením art ni part.

—Bé; demá veurém—li respongué son espós enfosquíntseli 'l front—peró deixa que trobi á n' aquell murriet á qui vaig perdonar l' insult mateix que nos vingué á fer á casa, y que s' ha atrevit á falsificar ma firma y posarme en tal afront, puig al trobarlo, la bofetada que li donaré...

—Fes que siga com la meva...—exclamá Guideta inconscienment, moguda per lo ressort de sa indignació.

—¿Tú?...—observá En Magí obrint los ulls com unas taronjas y clavant sas miradas, conjunt d' estranyesa y admiració, en lo rostre de sa esposa.

—Sí, Magí: fá ja molt temps—li respongué élla ensibismada y ruborisantse.

—Oh! calla, calla Guideta!—féu éll interrompentla y tapantse la cara ab las máns extesas.

—¿Per qué me dius aixó?... ¿que tal vegada...? —li observá ab un accent d' amargura y de dolcíssima reconvenció.

—¿Cóm puch duptar de tú, si ets un ángel?— li respongué éll comprenent sa intenció, afegint desseguida ab tanta convicció com vivesa: —nó, nó ¡jamay Guideta!; ab lo que m' has dit ara, ho esbrino tot; descubreixo lo misteri que

Digitized by Google

'ns envolta: lo que nos passa es, t' ho asseguro com si En Miquel mateix m' ho jurés, frúyt de la venjansa terrible, crudel y traydora que degué resoldre péndre contra nosaltres, fins á intentar assessinarme, desde 'l dia d' aquella bofetada teva!...

—¡Ni may que l' hagués donada, Magí.

—¡No 't requi, esposa meva!; no 't sápiga gréu: ab élla sagelláres en son rostre la emprempta puríssima de ton honor; ab élla, lo cor m' ho diu, mon invent treurá esplets, perque ta má lo benehí d' aquell modo ja abans de náixer!

—¡Lo cel t' escolti! —

Aquesta conversa deixá als dos esposos relativament tranquils respecte á las contingencias del pervíndre, fent que 'ls dos enmudissen pera entregarse al descáns. Diguérense ¡bona nit!, apagáren lo llum y desseguida las negras sombras de la foscor s' estengueren per l' arcoba, cubrintla benfactoras ab llur vel atapahit é impenetrable.

Més tot just apuntá en los cels la celístia candorosa de la matinada, los dos esposos, com alosas que sols esperan lo primer raig del sol pera aixecar ayrós llur caparronet y donarse lo bon dia, refilant alegrament, obriren las closas parpellas y fentse un petó, se preguntáren:

—¿Has dormit, Guideta?

—No; ¿y tú, Magí?

—Tampoch.—

. . . . . .

Un despertar ben diferent degué tindre don

Digitized by Google

Anton, encara que per contrária causa á la d' aquélls, puig tot lo dia se 'l vegé emburniat y de mal humor, mostrantse inaguantable pera 'ls dependents que per aquell dia deixáren de fer brometa quan lo principal s' ausentava del escriptori, temerosos de que se 'ls hi presentés de sopte y los hi dongués una fregada d' orellas; bén al revés dels altres dias qu' aprofitavan la menor ocasió pera comunicarse á cáu d' orella y ab misteriós xiu-xiu la sorpresa entre pensada y agradable que los hi causá la conducta d' En Miquel, una vegada la sapigueren per boca del tenedor de llibres.

—Mira 'l payo!—deya un meritori—próu podia gastar rumbo y donarse 'l gust de pagar una suripanta ab los diners de son oncle.

—Y tan bufat y orgullós ab nosaltres!—responia 'l que duya 'l registre de facturas—qu' un no s' atrevia á preguntarli lo que volia dir un nóm inglés ó un mót duptós per no sentirse desseguida, ¡home, vosté es molt ignorant...; no siga tan burro!

—Y en certa manera tenia rahó—observava lo tenedor de llibres, jove aixerit y espavilat—perque nosaltres al costat d' éll, sóm uns sabatassas de cinch solas en tot quant se refereix á la ciencia menuda y á la Gramática parda.—

Una riallada general acullia aquesta surtida ó un' altra de semblant y tots se posavan á trescar de valent pera rescabalar la estona perduda en tals conversas; peró en aquest dia, tan prompte com vegéren entrar á don Anton, se

Digitized by Google

diguéren—hi ha moros á la costa—per lo que se guardáren lo bromejar pera mellor ocasió.

Igual observació se féren los trevalladors quan lo vegéren donar sa acostumada ronda ó volta d' inspecció ja que, sense ni éll pensarsho, tenían sas miradas cert aspecte de feresa qu' imposavan ó aturdían involuntariament. N' obstant, com la presencia entr' ells no era may continuada ni de llarga duració, un colp lo vegéren á fora, reprenguéren las conversas crehuadas de teler á teler sense que per això interrompessen llurs respectivas feynas.

—¿Sabs, Peret, si está malalt en Magí?—preguntava un obrer rabassut y petitó, que trevallava en lo teler del costat del d' aquest, al que tenia enfront.

—No, Menut—li respongué aquéll—crech qu' está estudiant una máquina de sa invenció qu' ha de dur, si li surt com éll pensa, una revolució en nostra indústria.

—Ja n' es capás—afegí un altre trevallador de més enllá.

—¡Y tant!—asseverá En Pere—y á fé que me n' alegraría, ¡pobre Magí! tant per éll com per nosaltres.

—¿Y això?—observá lo Menut no comprenent lo qu' En Pere volia significar.

—Noy, á n' aquí hi ha roba estesa—féu aquéll donant una llambregada; y, abaixant la véu, afegí:—perque fundaria una Cooperativa.

—Vetaquí perque l' amo degué bestréureli diners—digué sentenciosament un quart qu'

Digitized by Google

ab la excusa de buscar una bitlla s' havia atansat al teler d' En Pere.

—¿Parlas per aqueix desfalch de que s' ha ressentit l' amo segons s' ha murmurat per aquí?

—Si, puig m' ho han assegurat—respongué aquéll.

—Donchs jo t' afirmo que qui t' ho ha dit, mént de barra á barra—respongué En Pere, prosseguint—conech á En Magí, es un bon amich de tota la vida y es incapás de ser, nó ja autor, sinó ni cómplice de tal robo ó de tal estafada.

—Peró lo cas es qu' éll no vé ni s' ha acostat més á la fábrica desd' aquell dia — replicá l' obrer ab cert retintí ofensíu y maliciós.

—Vejám... ¿qui t'ho ha dit?—li contestá enutjat lo Menut.

—Qui va intervenirhi, cobrántsen' una comissió

—Dígaho d' una vegada—exclamá En Pere acabántseli la paciencia.

—En Benet!—respongué aquell, creyentse tocar lo cel ab lo dit.

—¡Quín sapastre!: ¿encara té vergonya de mostrarse á la llum del dia? ¿cóm no se n' aná al botabán junt ab lo celebérrim don Miquel, aquell poca-pena que volia darnos una llibertat deshonrada y criminal?—aná dihent En Pere ab creixent indignació.

—¡Vaja un mort de gana y un gandul!—observá 'l Menut, tot afegint—minyó, vas ab malas companyías.

Digitized by Google

—No tal!: éll degué comunicarmho en secres y com á proba de confiansa perque li vaig donar algun quarto pera que no 's morís de gana abans d' ahir ó l' altre—replicá l' obrer, convensut de la justicia de las observacions de sos companys.

—¡Malaguanyat!... que 'l duguin al Hospici —respongué En Pere, tot rebent l' assentiment general dels qui escoltavan aquella conversa.—

Peró com en aquest moment entrás lo majordom á la quadra, tots romaniren en silenci reprenent la tasca interrompuda per la conversa aquella qu' hauria versat, de segur, sobre 'ls fets que ja tenim coneguts y descrits, per mes que nos en manquin tal vegada alguns detalls de relativa importancia.

Méntres tant don Anton, assentat en son silló, mirávas' de quan en quan ab marcada impaciencia las agullas del rellotje penjat á la paret de son despatx y tan prompte sonreya, com se posava sério calculant lo temps transcorregut y 'l que mancava á transcórrer pera rébre la resposta definitiva d' En Magí.

—¡Quin dupte té!—se deya—éll vindrá... éll té que venir pera dirme sí ó nó: aqueix rebut— y 's apretava ab la má esquerra lo mateix costat pera cerciorarse de que tenía ben guardada en l' infern de la levita la cartereta depositária del document—lo subjecta á ma voluntat treyentli tota esperansa de redempció: ó 'm dóna á coneixer sa nova máquina, ó déu estrossejarla sense poguer may més recordársen'... Y n' obs-

Digitized by Google

tant—anava prosseguint després d' una estona de reflexionar—éll no vé, no compareix...

Peró 'l temps corría inexorable per més que l' anava contant minut per minut: tocáren las dotze y, com per art d' encantament, pará en sech la ramor de la fábrica regnanthi arréu lo silenci y 'l repós. Los trevalladors eixíren ab la préssa de sempre y las donas y noyas també ho feren sense entretenirse. Y com si una hora sigués una exalació, tocá la una y l' escriptori quedá búyt, desert, sense ningú, fora de don Anton que semblava estigués clavat en sa cadira.

Al últim, s' aixecá després d' haverse esperat inútilment cosa de mitj hora més: eixí al jardí entretenintshi encara com si entre las herbas y las flors hi degués trobar remey pera son afany, y convencentse de la inutilitat de sa llarga espera, se 'n pujá al cotxe del qual sols se frisava lo cavall qu' impacient gratava la terra y renillava com volguentli avisar qu' era ja passada l' hora de costum.

Vingué la tarde y, ab élla, l' animació y 'l bullici en la fábrica quina hermosa ximeneya no 's cansava de tréure glopadas de negre fum qu' en ample espiral anava destriantse fins á confóndres, al passar per lo sedás de l' atmósfera, ab lo mateix puríssim bláu del cel. ¡Y qué bonich era contemplarlo en l' hora de la posta de sol, quan los raigs d' aquest semblan més d' or que de foch, tot veyentlo caragolarse joguiner per entr' ells, inflarse y encéndres' y tornarse de

Digitized by Google

color de rosa fins á convertirse en una boyra lluminosa!

Sens' dupte que tal espectable havía cridat l' atenció d' En Magí al dirigirse cap á la fábrica en la tarde aqueixa del mateix día quina aurora havém tot just vist náixer, puig refrená sos lleugers passos pera contemplarsho tot caminant á pleret abans d' arrivar al bárri quina portalada estava oberta. Més, poca estona durá en éll aquella contemplació, puig desseguida emprengué nova embestida, entrant adins del jardí, temerós d' haver fet tart: cabalment passava ab un cove á las espatllas carregat de trocas y de bitllas lo majordom qui, al reconéixerl', no pogué ménos que descarregarse, deixantlo á terra y anar al encontre seu.

—¡Gracias á Déu que us veig!—exclamá lo majordom, donantli una franca y coral encaixada de má á la que aquell correspongué afectuosament.

—¿Hi es don Anton?—li preguntá ab interés En Magí, méntres ab la franquesa del vertader company del trevall donava alegres cops á la espatlla del majordom.

—Si, no fá pas un quart qu' ha entrat al escriptori.

—Doncas deixéumenhi anar; no fos cas que...

—Se coneix que vos espera ab impaciencia—observá lo majordom, afegint:—no sé ja quantas vegadas m' ha preguntat avuy per vos.

—Será que 's recorda de mí—li respongué aquell bromejant.

Digitized by Google

—Mes de lo que vos penséu: miréus si us aprecía, que 'm té donada orde de no descontarvos ni un quart de jornal desde 'l dia en que 's declará la vaga grossa—li respongué ab serietat son company.

—¡Quina ganga!—féu ironicament nostre obrer.

—¿Veritat que sí? y es més d' estranyar aquesta generositat de part seva, en quant ha sufert un gran desfalch... una pérdua de vint mil y no sé quants duros...

—No 'n sabía res...

—Se coneix que veníu del hort.

—Realment; com fa tants dias ¿sabéu?: ¿y cóm fóu aixó?...

—Son nebot, don Miquel, los hi espabilá de la caixa—digué lo majordom ab tó sardónich y abaixant la véu tant com pogué.

—¡Don Miquel!...—repetí instintivament En Magí pera 'l qual era aqueixa confidencia tot' una revelació, prosseguint—no m' ho hauría pensat may!

—¡Pobre don Anton, ja se n' endugué un bon xasco!

—¿Y no ha sapigut llensarlo á fora y ferlo posar á presiri?

—¿No sabéu res, Magí.?

—Ni una paraula. ¡creyéume que 'm deixéu bláu!

—Donchs quan don Anton s' enterá de la malifeta de son nebot... del ex-don Miquel, ja aquest havia fugit de Barcelona.

Digitized by Google

—¡Miserable!—exclamá En Magí ab tó enigmátich.

—Altras cosas vos contaría, peró ara no puch; tinch de pujar lo cove aquell á la quadra de dalt abans de que pleguin, y ja casi es leri-leri: ab aquestas, doncas, adeusiáu, Magí, ja 'm parlarém més detingudament un' altra estona—féu lo majordom tornantli á apretar amigablement las máns.

—Adeusiau y gracias!—li respongué aquest en igual forma. Y méntres emprengué la direcció del despatx de don Anton, lo majordom, carregat novament ab lo cove, ho feya envers la quadra del segon pis.

Al arrivar al despatx particular, En Magí se detingué uns quants segons pera péndre alé, impel-lí després ab cuydado y temor la mampara y, descubrintse respectuosament, preguntá:

—¿Hi há permís, don Anton?

—Avant, Magí—li respongué aquest ab amabilitat coneguent lo timbre de sa véu, afegint—entréu y cubríuvos.

—Estich bé, don Anton—féu lo trevallador jugant ab distracció ab sa gorra d'Olot, ó aixemplantse lo coll de sa blava brusa, encara que li venia baldera.

—Permetéume qu' acabi de firmar lo corréu—diguéli llavoras lo fabricant, tot posant son nóm y rúbrica en las pocas cartas que li mancavan enllestir.

—No porto préssa—li contestá En Magí, qu' ab aquella espera tingué temps de dominarse y

Digitized by Google

assèrenarse, preparantse pera la llúyta que no duptava hauría de sostenir.—

Al cap de poch tocá don Anton lo botó eléctrich, comparegué un meritori que s' endugué lo plech firmat y, un colp á fora aquest, tot despenjantse 'ls lentes d' or y fregantse las máns ab satisfacció, preguntá á En Magí, entre lausanger y comunicatíu, no sense abans haverli clavat una indagadora y penetrant mirada:

—¿Veníu á donarme la resposta?

—Cabal, don Anton: á n' això, 'm té aquí.

—Veyám, veyám—li respongué mostrant gran satisfacció y tornántsel' á mirar de reull, encara qu' ab dissimulo.

—Abans de dírlahi, voldría ferli una pregunta.

—Las que volgáu, Magí.

—¿Vosté créu, en conciencia, que jo li dech los dos mil duros?

—Sé que sóu honradíssim é incapás de mentir; aixís es que si m' ho neguéu...

—¿Me creuría á ulls cluchs?...

—¿Per qué nó?... peró hi ha d' entre-mitj lo rebut aquell.

—¿Vol mostrármel?

—No hi tinch inconvenient—respongué don Anton, donantli una indagadora mirada qu' aquell sostingué impassible méntres, desbotonantse la levita, se treya la cartera y, d' adins d' élla, lo ben recatat rebut que li entregá ab certa y mal dissimulada racansa.—

Llavoras En Magí l' agafá ab má tremolosa y

Digitized by Google

agitada, y dominantse pera no rebregarlo, tot acostántlohi als ulls y signantli ab lo dit lo lloch ahont hi havía la firma, li preguntá ab accent conmogut y casi tartamudejant per la emoció:

—¿Vosté créu, don Anton, qu' aquesta firma es meva?

—Si no ho es, s' hi assembla molt.

—¿Y si jo li jurés que m' ha sigut estrafeta?...

—Ja veuréu, Magí; aixó es molt sério...

—¿Y si li jurés que jo no la he posada?...

—Vos escoltaría... y fins podría créurevos; peró també tindría sempre 'l dret de poguerne duptar...

—¡Ira de Déu!—exclamá En Magí donant un cop de puny damunt de la taula, afegint ab energía—quan un home honrat jura, se 'l créu á ulls cluchs, si qui prén son jurament es també un home honrat.

—¡Magí!—cridá don Anton reptantlo—si havéu vingut pera...

—Nó, don Anton; nó he vingut pera insultarlo, encara que vosté se m' ho permeté á casa meva: ho he fet—prosseguí, recalcant las paraulas—nó pera pagarli lo que no dech, sinó pera comprarli aquest document per tot son valor—y al dir aixó, se tregué un plech de sota la brusa, rebotentlo damunt de la taula-ministre lo qual, al toparhi, se desenrotllá descubrint los bitllets de Banch que contenía.

—¿Qué féu?—li preguntá ab aturdiment don Anton.

—Cóntils'; repássils': miri si hi trobará justos

Digitized by Google

y cabals los dos mil duros que vosté bestregué á son nebot Miquel... y qu' aquest m' ha estafat á mí.

—¡Oh!; tornéume 'l document!—exclamá rabiós é imperant don Anton, mirantse de fit á fit al obrer, com volguentlo fóndre ab sas miradas.

—No hi ha perill—responguéli flemáticament aquest—bén meu es y mos diners me costa.

—Prenéulos!... aquí 'ls teníu, no 'ls vull pás.... peró esquinséu aqueix malehit rebut.

—Jamay, don Anton!, ni que me 'n dongués cent mil, puig ab éll en mon poder, no podrá may més trepitjar aquesta terra, l' estafa de son nebot, ni vosté podrá tampoch intentar res contra mí, de quina paraula honrada, de quin jurament sagrat s' ha atrevit á duptar perque 'm veya ab brusa y gorra, puig en aquell mateix, podré ab lo sello de sa casa y 'l timbre de sa caixa y ma firma falsa, presentarlo davant de qui 'm convinga y...

—¡Oh, próu, próu, Magí!

—Y ara li dono permís pera que 'm fassa segrestar ó embargar la nova máquina.

—Oh, próu, próu!—repetí sanglotant don Anton, afegint:—l' ambició m' ha perdut, Magí!; no 'm aclaparéu més, vos ho prego!

—Prench, doncas, comiat de vosté—respongué llavoras ab noble accent aquest, y allargantli sa endurida, peró lleal y sempre honrada má, qu' aquell ab prou feynas gosá á crehuar ab la seva nerviosa é hipócrita, afegí ab senzi-

Digitized by Google

llesa:—això, don Anton, sols ho sabrán aquestas parets, puig ha passat entre l' antich amo y 'l trevallador seu; peró demá.... dintre pochs dias, nos trobarém de nóu, don Anton, y llavoras, l' amich saludará al amich y 'l novell fabricant, servirá al antich fabricant.

—¿Será possible?—li contestá aquest ab veu fonda y reconcentrada, clavantli ab esverament los ulls que talment semblávan volguerli saltar de las órbitas, groch com un cadávre y tremolant tot ell com la fulla á l' árbre y respirant afanyós ab la boca badada, com la peix fora de l' aygua, sentint tot un infern en sas entranyas.

—Sí, don Anton; dins de bréus dias, tindré 'l gust de passarli la corresponent circular—féu En Magí, saludantlo encara ab cert temerós respecte y eixint del escriptori.

—¡Oh!—exclamá aquéll al véurel' partir, tot caragolantse en son assiento y apretant convulsivament los punys fins á clavarse las unglas en lo palmell de las máns—¡m' ha vensut!—y aixecantse al últim, sanglotant com una criatura á la que s' ha castigat, passejantse ab fúria amunt y avall de sa ben moblada y luxosa estancia, allargant en direcció al nort sas máns amenassadoras é impotents, afegí:—¡Miquel!... ¡Miquel!... tu m' has arruinat!... tú....: ¡malhajas!—

Digitized by Google

XIV

Don Joseph

—¿Com la trobaré?; ¿si 'm coneixerá?—anava preguntantse á sí meteix un senyor ja entrat en anys, d' aspecte bondadós, vestit de panyo negre y ab ayre de distinció, adornat son rostre per unas patillas maníficament blancas y sedosas, talladas á l' antiga catalana, ja un poch carregat d' espatllas y 'l cap fet una mica endevant, méntres pujava á pleret y descansant en los replans la ennesprada ó dretríssima escala de la casa ahont vivian En Magí y Na Guideta: —¿si será tan hermosa y tan bona com allavoras?—afegía prenent alé al compás de sas recordansas.—

Al fi arrivá á dalt, y portantse la má al cor, qui sab si pera contíndre sas palpitacions per la fadiga causadas ó si pera reprimir y acallar sos batechs, trasllats d' un' altra época impregnada d' ilusions y d' esperansas, se digué:

—¿Quí ho diria qu'encara me 'l sento jove?..

Digitized by Google

¿qu' encara?...—y fent una rialleta d' amarga tristesa, afegí:—¡bá, bá!; jo mateix m' enganyo y m' atormento;... ¡truquém! — Y posant en acció sa resolució darrera, picá suaument en la porta del ùltim pis, que s' obrí als pochs segons, sentintse una veu fresca, armoniosa y atractívola que exclamava sorpresa alegrament;

—¡Don Joseph!; ¿vosté per aquí y á casa meva?

—¡Qué Déu te guart, Guideta!—li respongué lo noble vell, entrant en la saleta que ja tením descrita, apretant ab tendresa las duas máns d' aquella y prosseguint ab admiració:—¿cóm m' has regonegut després de tan temps de no haverme vist?

—Desseguida, don Joseph; es veritat que s' ha fet un bon xich més vell, peró sa fesonomia y sa véu, son las mateixas d' uns quants anys enradera.

—¿Te 'n recordas, doncas?

—Com si fos ara.

—¡Sempre la mateixa, Guideta!—murmurá don Joseph placívolment; y mirántsela ab intenció, li preguntá:—y puig te 'n recordas tan bé, si ara poguéssim recularhi ¿com obrarías?

—Com vaig obrar llavoras, don Joseph.

—¿Aixís, doncas, ets ditxosa ab En Magí?

—¿Qué si ho soch?... pregúntili á n' ell si m' adora y si m' estima, y al ohir sa resposta, sabrá vosté lo que desitja.

—Oh!...—exclamá don Joseph, impresionat y casi tremolant de goig—Gracias, Déu meu!—

Digitized by Google

prosseguí, mirantse á Na Guideta ab tendresa incomparable,—puig m' havéu permés poguer véurela felissa!

—¿Tant se n' alegra?

—Y més encara: l' amor que á deshora sapiguéres inspirarme en aquella ja llunyana fetxa, se convertí en mí, quan deguí renunciarte pera sempre, en una especie d' adoració, en un altre carinyo més profón y més natural, semblant al qu' un pare té á sa filla.

—Donchs ¿perqué no s' ha recordat de mí fins avuy?

—T' equivocas, Guideta; ho he fet moltas vegadas, procurant, sempre que ha vingut á tom, enterarme de ta salut, de ton benestar, de tot lo teu ó de ta casa; peró 'l respecte degut á ton espós, lo recort de la passió que m' havias inspirat, lo temor mateix de que la néu dels anys no hagués encara refredat y extingit aquell foch que ja no podia alimentar dignament, m' han obligat á allunyarme de tu, encara que suspirant pera arrivar á n' aquest moment, ans de que la tomba s' obri pera mon decaygut cos.

—¡Don Joseph!—exclamá Na Guideta entristida y admirada, com volguent apartar de son pensament aquella idea y demostrarli ensemps que no debia témer encara tan dolorosa contingencia.

—Ara y tant—féu don Joseph ab convicció—me té ja sense cuydado: t' he vist, t' he sentit com desitjava sentirte, he sapigut per ta matei-

Digitized by Google

xa boca lo que m' hauría dolgut ignorar... ¡y ja 'n tinch próu!—

Al acabar don Joseph aquestas darreras paraulas, qu' impresionáren fondament á sa interlocutora, regná un instant de silenci entre 'ls dos, qu' aquell interrompé pera preguntarli ab interés:

—Y á En Magí ¿no podré véurel'.... ó casi mellor, conéixetel?

—Si s' espera una estoneta, sí, don Joseph, puig sols ha surtit á donar un tomet pera esbargirse y distréurers'.

—¿Encara segueix sent un trist trevallador... un senzill obrer?

—Ja ho veu!; nostra pobresa li demostra; peró cabalment ara en que hauría pogut eixirsen' y posarse en camí de ferse una fortuna.... passa un disgust que 'l té, y á mí també, intranquil y sense poguer imaginar quinas podrán ser sas conseqüencias.

—¿Y aixó?

—Jo li diré: després de molts afanys, de molta constancia y de molt trevall, ha lograt En Magí inventar una máquina qu' ahir acabá del tot.

—¿Y, qué més?

—Que quan tal invenció podía obrirnos un bonich pervindre; que quan tant éll com jo sonréyam ab la esperansa d' obtíndre un fruyt de son talent y de son trevall.... pera poguer, ab lo temps y l' ajuda de Déu, llegarlo al nou sér.... al fillet que duch en mas entranyas....

Digitized by Google

—Peró ¿per qué ploras, Guideta?

—¡Ah, don Joseph!; ploro perque, desd' ahir nit, temo per la salut d' En Magí al qui lo té cap-ficat, preocupat y trist, fins á un extrém que no puch explicarli, la idea de que hi haja qui vulga enfonsarlo, apropiántseli d' un modo ú altre son invent.

—¡Qué Mare-de-Deu será, dóna!; cóntamho tot, Guideta.

—¡Méntres no 'm perdi ell la salut, ray, res me preocuparia, don Joseph!

—Vejám qu' es aixó!: en aquest món, Guideta, pera tot hi ha remey, menos pera la mort: ¡veyám, veyám!, explícamho y no plóris.—

Y Na Guideta, accedint á sos desitjos, expressats ab tot l' interés y carinyo d' un pare á sa filla, li aná referint ingénua y candorosament tot quan los hi estava passant: era á las darreras ocurrencias y en los pormenors de la visita de don Anton, quan, suspenent lo fil de sa narració, s' aixecá ágil y aixerida, dihent á don Joseph, al qui deixá embadalit:

—Ara vé; sento que puja.

—¿Quí?—li preguntá aquell que no havia percebut lo menor ruhido ni 'l soroll de cap petjada.

—¡Ell!; en Magí—li respongué breument, méntres corría envers la porta del pis, obrintla desseguida, y percibintse al cap de poch la ramor dolcíssima de dos petons.

—¡Qué may haja pogut assaborirne de semblants!—murmurá don Joseph al sentirlos res-

Digitized by Google

sonar dintre de son cor, méntres ab son finíssim mocador de batista s' aixugava una amarga llágrima.—

En Magí entrá cavil-lós y trist: aquellas vintiquatre horas que li havia senyalat don Anton pera resóldres', lo tenian abatut, confús y divagant en un espay á las foscas, pera surtir del qual estava mancat de forsas y de guia! ¿Destrossaria la máquina? ¿la cediria á don Anton?; ¡terrible dilema pera ell, que no sabia res de lleys, ni de procediments judicials, ni casi de las mateixas lluytas entre 'ls homens!: de qualsevol modo que 'l resolgués ¡adeu gloria! ¡adeu pervindre brillant y explendorós pera éll, pera sa esposa y pera son fill, que, tot just concebut, hauria de conéixer ja en las mateixas entranyas de sa mare, las misérias y las envejas d' aquest món! Es veritat que la idea ningú podia robarli, ni esborrarli de sa pensa; peró ¡cóm executarla de nóu, éll, pobre trevallador, sense auxili de ningú, sense valiment de cap classe, sense una relació social á que acudir, com vaixell perdut en la inmensitat dels mars, lluny de tota costa, de tot abrich ahont poguer recalar ni tirar áncora!

Això anava llegint don Joseph en la conturbada y enfosquida pensa d' En Magí y en lo compungit, ensemps qu' afligidíssim rostre de Guideta, quinas miradas, impregnadas d' amor inténs, semblava que volian ferhi renáixer l' alegria, méntres se desenrotllava entre 'ls tres la conversa qu' havia comensat pesada,

Digitized by Google

enutjosa y divagant sobre fets secundaris de la vida respectiva, fins que mogut per un noble sentiment y empés ¡qui sab! encara per lo rebroll del amor que professá á n' aquella dóna, á la qui estava llavoras contemplant ab lo mateix dalit, ab la mateixa adoració, ab lo mateix respecte ab que 's míran los ángels, digué:

—¡No vos enquimeréu més, Magí!; no t' espántis, Guideta!: jo soch vell, ja 'm trobo casi al peu del marge que separa la vida de la mort; ja casi traspasso la decena en que aquesta á pochs respecta ni perdona; y en aqueixa época de nostra existencia ¿de qué serveixen las riquesas?: de res, absolutament de res, si en fer bé no s' emplean.—Y com si recapacités sobre 'l passat, romaní una estona en silenci que 'ls dos esposos respectáren sense interrómprel': al últim aixecá ab dignitat sa venerable testa, y—desde que 't coneguí, Guideta—prosseguí dirigintse á n' ella, méntres deya á En Magí—perdonéume vos, si evoco tals recorts al devant vostre; desde que 't coneguí, sols vaig sapiguer viure y alenar per tú: com l' eura que furga per entre las entranyas de la terra y en ellas s' arrapa pera eixir després en un esclat de vida, exhuberant y hermosa; aixís mon amor pera tu, filtrantse, rompent, esmicolant la ja empedrehida capa de mos anys, sapigué trobar mon cor y posanthi fondas y potentísimas arrels, prengué un impuls, tragué una florida, qu' á mí mateix me sorprenguéren. Llavoras va ser quan, creyentme capás de ferte ditxosa, vaig

Digitized by Google

oferírtel', Guideta; y junt ab éll, mas riquesas y ma vida. Pero las flors demánan flors, com la juventut y la bellesa cércan juventut é ilusions; y tu, entre aquestas y ma oferta, obtáres per las primeras, preferint á En Magí, tot y sent un pobre trevalldor, quin capital consistia en sas máns, á ne mí que 'm veyas, encara que rich, en la edat madura, en la época en que l' aspecte bell de nostra existencia está próxim á marcirse y á desaparéixer. No volgueres véndre ton cor; y Déu, qu' es just, t' ho ha recompensat fente ser ditxosa al costat de ton marit.—Y aquí, lo pobre vell reposá una estona pera repéndre nóu alé y posseguir:

—Desd' aquell jorn, en cámbi, ¡quant he sufert!: t' estimava próu y respectava á En Magí, com ha de ferse ab tot home honrat y digne, pera que renunciés fins á recordarte, si en mos pensaments venia á barrejarshi una sombra tan sols que pogués entelar l' hermosíssim brill de ta honra; peró, me complavia y aconhòrtava lo seguir de lluny tos passos, lo sapiguer quelcóm de la vida que veya, escépció feta de quan lo cel vos flagellá ab la mort dels vostres fillets, transcórrer ditxosa, bonica y bonancible com la de l' aucella que vola de rosa en rosa ó saltirona joguinera per damunt d' una catifa de flors. Y aixís, ha anat fentse cada dia més feixuga la cárrega de mos anys; ensemps que, aquells dolços recorts, com tións quina flama desapareix sota lo mantell de cendra, han anat extingintse y apagantse poch á poch, encara

Digitized by Google

que mantenint sempre llur suáu calíu, quina escalfor ha resguardat ma vida dels gels de ma vellesa. Més ara, comenso ja á tindre pór á ma soletat y m' esglaya la orfanesa en que visch: cada dia 'm veig més vell y cada pas que dono avant en direcció á la fossa, m' horroritsa: sense muller, sense fills, sense germans, sense ningú en aquest món á qui estimar ni que m' estimi, m' apar que sóch rebrot d' una branca malehida, qu' inútil pera florir y fins pera ombrejar, s' espera sa cayguda pera férsen' llenya y llensar arréu aquellas de sas esberlas que per petitas de res servirían. Vosaltres—aná dihent ab convicció—sóu encara jóvens; encara lo món té pera vosaltres atractíus y se us mostra riallera la vida: ¡gosáune, doncas!; admetéume mas riquesas pera prosperar ab ellas! y si voléu, dáume vostre carinyo!: veja jo en vosaltres ma familia y sigan, quan mória, vostras máns las que clogan mas parpellas y las que plantin la santa créu de la redempció damunt ma tomba!

—¡Per Déu, no parli aixís!— exclamá Na Guideta, aixugantse 'ls ulls, conmoguda y entristida.

—¡Don Joseph!—li respongué En Magí fondament impressionat—la revelació d' aqueixa part íntima de sa vida, m' ha sorprés y m' ha admirat; y sa lleal franquesa, exigeix que jo la usi ab vosté. Pochs moments enrera, se pot dir que ni 'l coneixia, puig no l' havia vist més desde la vigilia de mas esposallas en que la Guideta me 'l mostrá, entre riallera y enamo-

Digitized by Google

rada, com á pretendent seu deshauciat: ara, es ja tot' una altra cosa; no sols lo conech, sinó que l' admiro.

—¡Gracias, Magí—l' interrompé ab agrahiment don Joseph.

—Si, l' admiro—li repetí aquéll, afegint:—y per lo mateix, perqué es un home de cor, compendrá lo que vaig á dirli: jo no li puch ni li dech acceptar en cap manera sas riquesas, puig desitjo que, si Déu me permet obtíndre una posició independent ó una fortuna, siga aquesta guanyada ab la suhor de mon front!

—¡Sóu tot un home!—li respongué don Joseph mirántsel' ab sorpresa y respecte; peró de sopte, y com si se li clavés un dupte al mitj del cor, li preguntá porugament:—puig no voléu mas riquesas,... ¿me negaréu vostre carinyo?

—¡Jamay, don Joseph!: visca tranquil y segur de que sempre, al acostarse damunt de nostre pit, sentirá dins d' éll batégarhi pera vosté los cors d' uns fills.

—¡Oh, gracias, Magí!, gracias, Guideta!—exclamá lo pobre vell llensantse en los brassos del obrer, quin rostre fóu humitejat per sas plascentas llágrimas, ensemps que no poguent resistir tanta emoció, conjunt de felicitat y d' agrahiment, queya don Joseph aplomat y casi exánime en sos brassos, víctima d' un desmay com qui, després d' haver sufert la fredor d' una nevada, se reacciona sentint refluhirli en sas entranyas tot lo calor de sa existencia. Ben prompte, n' obstant, se reanimá, tornant en sí;

Digitized by Google

y dirigíntloshi una mirada de tendresa, los hi digué:

—¡Quin sust vos he donat!—y sonriguent sorprés de sa flaquesa ó debilitat mateixa, afegí—¡no 's pót ser vell!

—¡Ditxós qui com vosté pót arrivarhi!—li respongué Guideta, riallera y festosa, obligantlo á que begués un glopet d' aquell ránci, superior á totas las medicinas y específichs del món.

—¿Se troba mellor?—li preguntá En Magí ab interés.

—¡Sí sí! tot ha passat: un sobre-cor de ditxa... massa gran pera mas ja decandidas forsas. Peró, no 'n parlém més...—Y procurant acabarse de refer y asserenar, afegí:—ab tot aixó, nos havíam oblidat d' una cosa...

—¿De quina, don Joseph?—preguntá Na Guideta recapacitant.

—De la de que 'l temps passa méntres, en cambi, s' acosta lo moment en que vos, Magí, havéu de donar la resposta á don Anton!...

—¡Es cert!—respongué aquéll quin front s' ennuvolá y enfosquí.

—Donchs bé; no crech oféndrevos, si vos oferesch ara donarvos lo que necessitéu pera salvarvos de tal infámia!

—¿Oféndrem, díu, quan aixís m' honra?... si don Joseph: li accepto sa preferta, puig d' altre modo, sería jo ab vosté ó un orgullós ó un ingrat.

—Aprofitém las estonas—exclamá don Joseph

Digitized by Google

aixecantse decidit y alegroy—á primera hora d' aquesta tarde, vos portaré Magí los dos mil duros que us demana vostr' amo: no li paguéu ab élls lo que no li debéu, puig fóra aixó una baixesa ó una humillació per part vostra; compréuli, sí, ab llur import, lo document ó lo rebut aquell ab lo qual podréu castigar al mateix don Anton y fer impossible lo retorn del estafa y del falsificador, si un jorn intentés novament fervos víctima de sos plans criminals y mesquins!

—¿Cóm podrém may pagarli don Joseph semblant favor?—li preguntá Na Guideta arrasántseli los ulls d' agrahidas llágrimas.

—¡Oh!, si... ¿cóm podrém recompensarli?—digué En Magí, agafant la má de don Joseph, que li besá ab respecte.

—Senzillament, Guideta; molt facilment, Magí!: deixáume ser, quan l' hora arrivi, lo padrí del fill ó filla que Déu vos envihi!

—¿Qui millor que vosté, don Joseph, podrá sostenirlo en las sagradas fonts?—respongué Na Guideta exhuberant d' alegria y plena de felicitat.

—¡Y rés més?—preguntá En Magí ubriacat de goig y prés d'una profoníssima emoció, que no poguentla traduhir en paraulas, la feya traslluhir en sas miradas y en sos accionats.

—Si; un' altra cosa no més:—respongué plé de bondat don Joseph—que la primera marca qu' usi la fábrica que penséu fundar ab altres

Digitized by Google

companys vostres, Magí, sia una má de dóna en memória y recort de la de Na Guideta quan, en defensa del vostre honor y en cástich del ultratje, estampá aquella bofetada en lo rostre d' En Miquel.

FI

Digitized by Google

Digitized by Google

TAULA

	Pág.
I.—Una reunió d' obrers.	1
II.—Un matrimoni com n' hi ha pochs. . .	14
III.—La fábrica.	26
IV.—Salut y llibertat.	41
V.—La visita.	52
VI.—Los conspiradors.	69
VII.—Un travall difícil y conversas amistosas.	81
VIII.—Distraccions de varias menas. . . .	96
IX.—Mal' herba may mor..	110
X.—A can Magí.	122
XI.—Don Anton.	133
XII.—L' invent.	146
XIII.—Aquesta firma ¿es meva?..	159
XIV.—Don Joseph.	175

Digitized by Google

Digitized by Google

INSTITUT
D'ESTUDIS CATALANS

BIBLIOTECA

Núm. 8068
Armari
Prestatge

Digitized by Google

Obras catalanas del mateix autor.

Mas memorias.—Cartas á un amich. . . . **2 Ptas.**

Articles critichs sobre algunas de las costums catalanas. (Agotada). . . . . **1** »

L' Exemple. (Novela en 2 tomos). . . **5** »

Guideta. (Novela). . . . . **3** »

PUNT DE VENDA:

LLIBRERIA DE ALVAR VERDAGUER

RAMBLA DEL MITJ, 5.

BARCELONA

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Verd. 1 - VI - 17
BIBLIOTECA DE CATALUNYA
Digitized by Google